5 948489 149443 00246

AN XXII · NR. 246 · 15 LEI
IULIE 2022 · 100 PAGINI
APARE PE 15 ALE FIECĂREI LUNI
DIRECTOR ION CRISTOIU

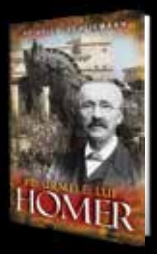

REVISTĂ + CARTE
PE URMELE LUI HOMER
DE HEINRICH SCHLIEMANN
39,99 LEI

5 948489 149870 00246

WWW.HISTORIA.RO

Historia ®

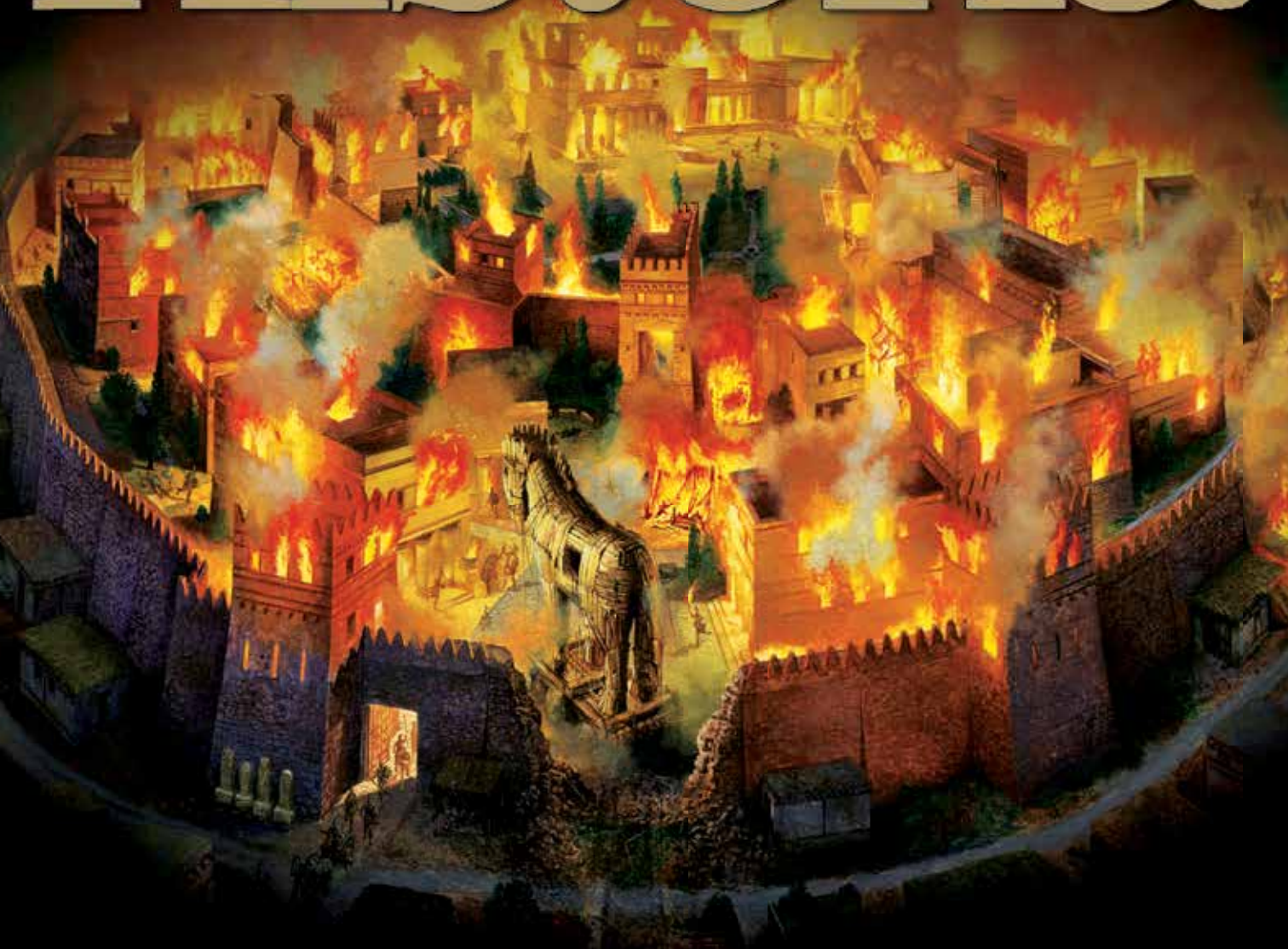

MISTERELE TROIEI

A EXISTAT, CU ADEVĂRAT, CETATEA LUI PRIAM?

Historia.ro

ACTUALITATE / TIMP LIBER / CALENDAR ISTORIC / REVISTA HISTORIA / TRAVEL

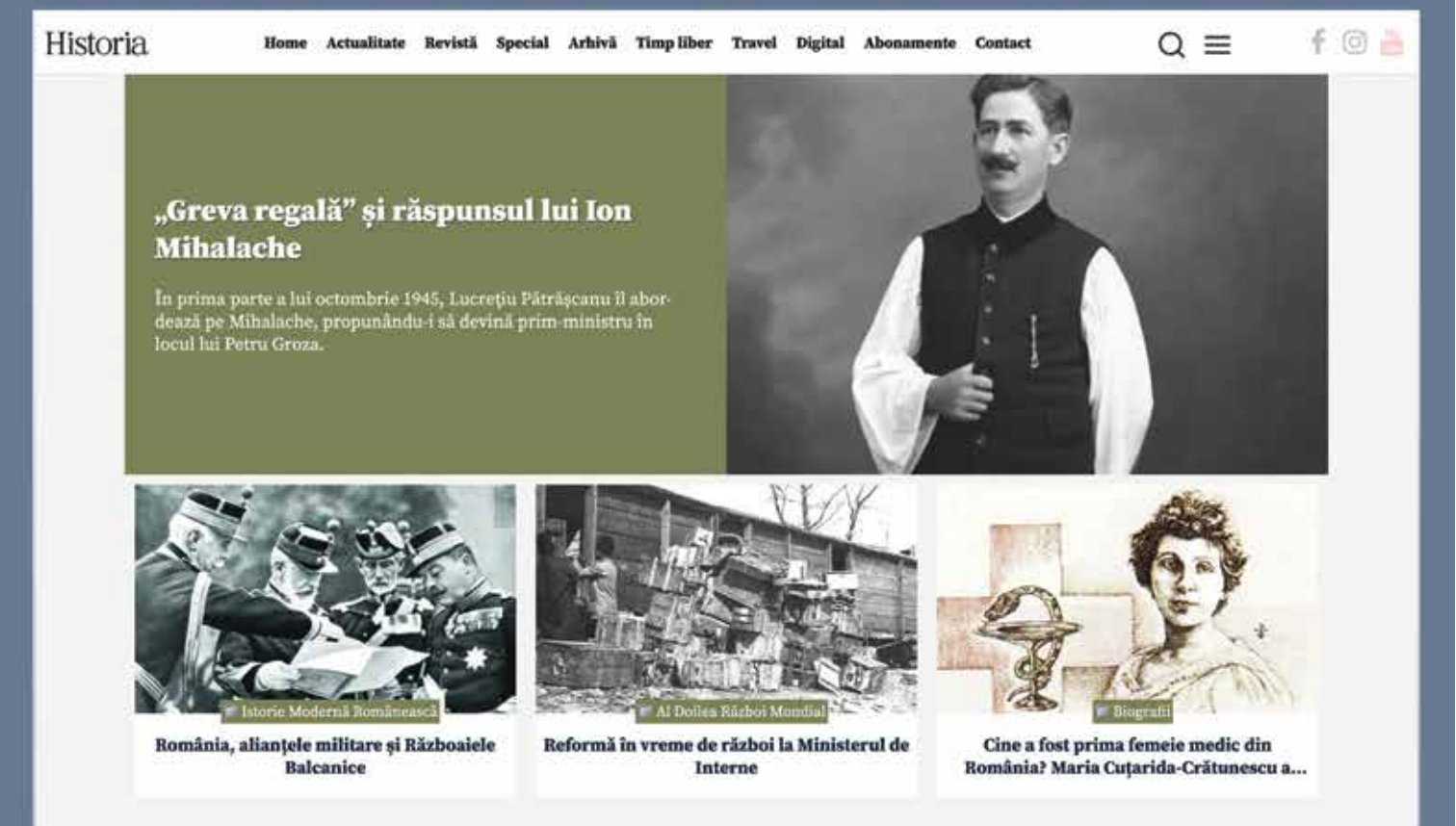

editorial

ION M. IONIȚĂ | REDACTOR-ȘEF **HISTORIA**

Descoperirea Troiei,
fascinația mitului adus în realitate

Dacă Homer ar mai putea să adauge un cânt la Iliada, nu ar pregeta să roage muza să-i dea inspirație pentru a descrie fabuloasa poveste a descoperirii Troiei, trei mii de ani mai târziu de când cetatea fusese cucerită și distrusă de grecii lui Agamemnon. Si pentru a vorbi despre destinul cu totul excepțional al celui care a făcut această descoperire, aventurierul, omul de afaceri și arheologul amator extrem de controversat Heinrich Schliemann, de la a cărui naștere, în Neubukow, Germania, s-au împlinit, în 2022, două sute de ani.

Viața lui Schliemann generează polemici până în ziua de azi. A plecat dintr-o familie săracă și a ajuns unul dintre cei mai bogați oameni ai timpului său. A intrat în afacerile cele mai profitabile, în cel mai bun moment.

În California, în timpul goanei după aur, s-a ocupat cu tranzacția prețiosului metal. În Războiul Crimeii, a intrat în comerțul cu bunuri, ocolind blocada engleză impusă Imperiului Rus și a făcut profituri uriașe A controlat piața indigoului, atunci când acest colorant devenise la modă, dorit de toată lumea. În timpul Războiului Civil American, a speculat piața bumbacului, a cafelei, a ceaiului. A dat lovituri financiare nemiloase.

Legende și comori

Dar avea, cu adevărat, înzestrări cu totul deosebite în ceea ce privește afacerile și nu numai. Putea învăța o limbă nouă în câteva săptămâni, ceea ce i-a adus avantaje considerabile în afacerile pe care le desfășura în diverse țări. Putea conversa în greacă, engleză, rusă, spaniolă, suedeză, arabă, franceză, olandeză, pe lângă limba natală, germana.

Fascinat de Homer, a învățat greaca veche, convins că *Iliada* vorbește despre fapte care s-au întâmplat cu adevărat, că Războiul Troian a existat, cum a existat și cetatea Troia. Și chiar dacă oamenii de știință ai vremii l-au desconsiderat, a dovedit lumii uluite că, mergând pe urmele lui Homer, poate descoperi tezaure de neimaginat, cetăți mărețe și însăși Troia, chiar dacă Troia lui Schliemann s-a dovedit altă Troie, iar Troia lui Homer a fost în mare parte distrusă tocmai de săpăturile brutale ale lui Schliemann.

Descoperirea Troiei și viața plină de controverse a celui care a făcut-o reprezintă o altă mare poveste pe care numai Istoria poate să o spună.

sumar

IULIE 2022

Historia

Director **Ion Cristoiu**

Redactor-Şef
Ion M. Ioniţă

Creative Director
Mihaela Manolache

Editor coordonator
Florentina Ţone

Redacţia

Ciprian Plăiaşu
Adina Scorţescu
Iulian Sîmbeteanu
Ciprian Stoleru

Adevărul holding
TEL. 0372.130.335

Publicaţie tipărită la
rotografika

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING

Administrator special
Constantin Sandu

Director marketing
Steluţa Zamfir

Director distribuţie
Daniela Zamfir

Coordonator producţie
Constantin Delta

Publicitate:
vanzari@ead.ro
d.stan@teaminnovation.ro

ISSN **1582-7968**

Adresa:
Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21,
sectorul 2, Bucureşti
www.historia.ro

ABONAMENTE - INFORMAŢII ŞI RECLAMAŢII
0790139007 / 0790139009.
(numere cu tarif normal, disponibile de luni până vineri, între orele 9.00 şi 18.00);
abonamente@adevărulholding.ro

2022 Adevărul Holding. Toate drepturile rezervate. Opiniile aparţin autorilor.

58

10

84

88

Actualitate PAGINILE 5-7

România în sistemul de securitate al Europei Centrale şi de Sud-Est
EVENIMENT PAGINILE 8-9

Vasile Alecsandri, unul dintre părinţii teatrului românesc
DIN MUZEELE ROMÂNIEI PAGINILE 10-11

Troia. Câte descoperiri, atâtea controverse
>> 200 de ani de la naşterea lui Heinrich Schliemann
>> Un destin de aventurier
>> „Sunt decis să excavez întregul deal de la Hisarlik“
>> Asediul Troiei. Dar nu cel al lui Agamemnon
>> Odiseea *tezaurului lui Priam*
>> Descoperirea unei culturi necunoscute până atunci: Cultura micenianã
>> Moştenirea lui Schliemann
>> Troia şi straturile sale
>> Homer şi Războiul Troian, între mit şi realitate
>> Troia, succesoarea Wilusei?
>> Biografia lui Schliemann, ea însăşi un mit
>> Cui aparţine *tezaurul lui Priam*?
DOSAR PAGINILE 12-57
FOTO COPERTĂ: PROFIMEDIA, GETTY IMAGES

„Şi noi l-am avut pe Alexandru Şerbănescu!“
PORTRET PAGINILE 58-68

Colonia minieră poloneză din Lupeni: înfiinţare, dezvoltare, dispariţie
COMUNITĂŢI PAGINILE 70-82

Păcatul lui Édouard Manet
ISTORIA UNUI TABLOU PAGINILE 84-87

Limonada are 1000 de ani!
ISTORII COMESTIBILE PAGINILE 88-92

Agenda
PAGINILE 94-97

România şi lecţiile Războaielor Balcanice
HISTORIA SPECIAL PAGINA 98

GRUPAJ ALCĂTUIT DE CIPRIAN STOLERU | FOTO: PROFIMEDIA, ARHIVELE ŞI PAGINILE DE FACEBOOK ALE MUZEELOR

Germania a predat Nigeriei primele bronzuri de Benin furate în perioada colonială

Autoritățile germane au predat la începutul lunii iulie reprezentanților Nigeriei primele două sculpturi dintr-o serie de peste 1.100 de artefacte cu o valoare inestimabilă cunoscute sub denumirea de *bronzurile de Benin*, furate de europeni în secolul al XIX-lea, relatează agepres.ro.

Soldații britanici au furat circa 5.000 de artefacte - sculpturi elaborate și plachete, cele mai vechi dintre ele datând din secolul al XIII-lea - când au invadat regatul Benin, situat în sud-vestul Nigeriei de astăzi, în 1897. Bunurile furate au ajuns în muzee din diverse părți ale Europei și din Statele Unite.

„Aceasta este o poveste a colonialismului european. Nu ar trebui să uităm că Germania a jucat un rol activ în acest capitol de istorie", a spus ministrul german de Externe, Annalena Baerbock, cu prilejul unei ceremonii care a marcat transferul, desfășurată la Berlin. Primele două statuete din bronz, una reprezentând capul unui rege, cealaltă înfățișând un rege și pe cei patru slujitori ai săi, vor fi readuse în Nigeria de ministrul nigerian de Externe, Zubairu Dada, și de ministrul Culturii, Lai Mohammed, prezenți la ceremonie.

„Sunt încântat să fac parte din acest eveniment favorabil care, în opinia mea, va rămâne una dintre cele mai importante zile dedicate celebrării moștenirii culturale africane", a spus Dada.

Decizia Germaniei de a realiza una dintre cele mai ample repatrieri de artefacte istorice de până acum reflectă conștientizarea în Europa a relevanței politice pe care furturile din perioada colonială și violențele din trecut o au în continuare.

„Recunoaștem atrocitățile oribile comise în perioada colonială. Recunoaștem rasismul și sclavia... nedreptatea și trauma care au lăsat cicatrici vizibile până în ziua de astăzi", a spus ministrul Culturii din Germania, Claudia Roth.

Germania va sprijini finanțarea unui muzeu care ar urma să fie construit în Benin City și unde vor fi găzduite bronzurile repatriate.

istorie cu blazon
CORINT BOOKS

Cărluță și primul lui dascăl
DIN UCENICIA PRINCIPELUI CAROL AL ROMÂNIEI
Ediție îngrijită de STANCA SCHOLZ-CIONCA
CATEGORIA A ISTORIE ȘI STUDII CULTURALE EVALUARE CNCS 2020-2024
www.edituracorint.ro

Schițe rare reprezentând apostoli din „Cina cea de Taină“, scoase la vânzare

O pereche de schițe în cretă rare, reprezentând doi apostoli din ,,Cina cea de Taină'' de Leonardo da Vinci și realizate la scurt timp după ce pictorul își terminase capodopera, vor fi scoase la vânzare în cadrul unei licitații organizate de Sotheby's, anunță Agerpres.

Desenele, reprezentându-i pe apostolii Ioan Evanghelistul și Iacob cel Tânăr, sunt atribuite elevului lui da Vinci, Giovanni Antonio Boltraffio, care a fost puternic influențat de maestrul său. Studiile au fost realizate după ce da Vinci a terminat ,,Cina cea de Taină'' și ne oferă o idee despre cum arăta pictura originală a maestrului înainte ca starea sa să înceapă să se deterioreze. ,,«Cina cea de Taină» a lui Leonardo da Vinci a început să se deterioreze aproape imediat ce a fost terminată și doar prin intermediul unor desene rare precum acestea, cel mai probabil realizate de asociatul său Boltraffio la scurt timp după ce Leonardo și-a terminat capodopera, putem înțelege întregul impact pe care această lucrare trebuie să-l fi avut atunci când a fost creată'', a explicat specialista Cristiana Romalli din cadrul Sotheby's.

British Museum ar putea semna un acord cu Grecia privind partajarea Frizelor Parthenonului

Președintele British Museum din Londra s-a declarat deschis în fața posibilității de a semna un acord cu Primăria din Atena privind partajarea Frizelor Parthenonului, subiectul unei dispute îndelungate între Regatul Unit și Grecia, informează Agerpres.

De la începutul secolului XX, Grecia solicită în mod oficial, dar fără succes, restituirea unei frize de 75 de metri desprinsă din

Faimosul mozaic din Lod şi-a găsit, în sfârşit, casa

Muzeul arheologic din orașul israelian Lod, inaugurat la sfârșitul lunii iunie, va expune un mozaic roman datând din secolul al III-lea sau al IV-lea d.Hr., dezgropat în acest oraș și descris drept ,,unul dintre cele mai frumoase din lume'', informează Agerpres. Remarcabila lucrare a fost descoperită în 1996, la doi metri sub pământ, în timpul unor săpături arheologice, iar starea sa de conservare este una excelentă. Mozaicul din Lod, cu o lungime de aproape 17 metri și o lățime de nouă, înfățișează o varietate bogată de animale, într-un chenar geometric.

,,Mozaicul include suprafețe colorate care reprezintă fructe, mamifere, păsări, pești, floră, ba chiar vase cu vele'', a indicat Autoritatea Israeliană pentru Antichități (AIA). De la descoperirea sa, mozaicul a fost expus la Muzeul Luvru din Paris, la Muzeul Metropolitan din New York și la Muzeul Ermitaj din Sankt Petersburg.

templul Parthenon, precum și a uneia dintre celebrele cariatide provenind din Erechtheion, un mic templu din Antichitate aflat de asemenea pe Acropola din Atena, ambele piese fiind deținute de British Museum.

Londra afirmă că sculpturile au fost „achiziționate legal" în 1802 de diplomatul britanic Thomas Bruce, al șaptelea conte de Elgin, care le-a vândut apoi către British Museum. Grecia susține însă că operele de artă au făcut obiectul „unui furt" atunci când țara se afla încă sub ocupație otomană.

„Cred că un acord este posibil pentru a prezenta istoria lor atât la Atena, cât și la Londra, dacă abordăm această situație fără idei preconcepute și fără prea multe linii roșii", a declarat George Osborne, președintele consiliului de administrație de la British Museum, postului radiofonic LBC.

Opinia publică britanică a devenit în ultimii ani tot mai favorabilă ideii de retrocedare a acestor frize: 59% dintre respondenți sunt de părere că frizele aduse de Lordul Elgin aparțin Greciei, potrivit celui mai recent sondaj realizat de institutul englez YouGov, în contextul în care acest procent era de doar 37% într-un sondaj din 2014.

Picturi ale Renașterii portugheze, expuse la Muzeul Luvru

Peisaje albastre, țesături și accesorii prețioase și detalii arhitecturale demne de cei mai mari maeștri flamanzi, rămași mult timp în umbră, pictorii Renașterii portugheze sunt prezentați la Muzeul Luvru din Paris, relatează Agerpres.

La acea vreme, Lisabona, capitala unui vast imperiu, era un oraș multicultural care abunda de bogățiile și descoperirile Lumii Noi. De asemenea, ea găzduia Curtea Regelui Manuel I al Portugaliei. Văr al Regelui Ioan al II-lea, căruia i-a succedat în 1495, Manuel I și-a stabilit legitimitatea nu numai prin explorările maritime, în condițiile în care în timpul domniei sale Vasco da Gama a descoperit

ruta către India, iar Pedro Alvares Cabral Brazilia, dar și datorită patronajului, prin invitarea reprezentanților școlii flamande de a se stabili în regat.

Printre pictorii ale căror lucrări vor fi expuse la Luvru se numără Nuno Gonçalves (considerat părintele Renașterii portugheze), Jorge Afonso (activ între 1504 și 1540), Cristovao de Figueiredo (între 1515 și 1554) și Gregorio Lopes (între 1513 și 1550).

Piramida lui Keops, explorată cu ajutorul realității virtuale, la Paris

Institutul Lumii Arabe (IMA) din Paris oferă, cu ajutorul realității virtuale, o expediție imersivă în interiorul uneia dintre cele șapte minuni ale lumii, relatează Agerpres. Intitulată „Orizontul Keops", această experiență este disponibilă până la 2 octombrie. Timp de 45 de minute, vizitatorul este transportat în Egipt, cu mai bine de 4.500 de ani în urmă, în interiorul uneia dintre cele mai importante bijuterii ale sale. „Este de ordinul avangardei", a declarat directorul IMA, Jack Lang, lăudând reușita tehnică cu „conținut științific foarte riguros".

Construită între 2590 și 2565 î.e.n., această clădire din piatră, înaltă de 146 de metri, a fost timp de milenii cea mai voluminoasă realizată vreodată de om. Ridicată pentru a găzdui locul de odihnă al regelui Keops, piramida continuă să fascineze vizitatorii din întreaga lume.

Echipat cu cască și rucsac, vizitatorul este imediat transportat într-o lume virtuală ce pare... foarte reală. Personificat de un avatar, el intră mai întâi în centrul piramidei, înainte de a se plimba prin galeriile acesteia.

Punctul culminant? Descoperirea camerei regelui, dar și priveliștea spectaculoasă, din vârful piramidei, cu platoul Giza, reconstituit.

Într-o atmosferă asemănătoare cu cea din „O mie și una de nopți", vizitatorul se deplasează în principal cu ajutorul unui covor zburător din piatră, călăuzit de zeița egipteană Bastet (care are forma unei pisici uriașe) și de ghidul turistic „Mona". Reușita este rodul a trei ani de eforturi, sub conducerea companiei Emissive, un actor de referință în domeniul realității virtuale (VR), care a stat deja la cârma proiectului imersiv centrat pe restaurarea Catedralei Notre-Dame din Paris.

România în sistemul de securitate al Europei Centrale și de Sud-Est

DE CIPRIAN STOLERU | FOTO: ARHIVA „HISTORIA"

La sfârșitul lunii iunie, orașul Iași a găzduit una dintre cele mai importante manifestări cultural-istorice ale anului. Conferința internațională „România în sistemul de securitate al Europei Centrale și de Sud-Est. Obiective, evoluții, provocări (1919-2022)", organizată de Statul Major al Apărării, prin Filiala „Ștefan cel Mare" Iași a Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I", și Brigada 15 Mecanizată „Podu Înalt", a reunit cercetători importanți din România, dar și de peste hotare.

Conferința a făcut parte dintr-o serie de manifestări științifice dedicate unor evenimente semnificative din istoria națională a României, dar și relațiilor de cooperare cu aliații din NATO și Uniunea Europeană, precum și cu state non-NATO din proximitate. La eveniment au fost invitați reprezentanți din 16 state NATO (SUA, Marea Britanie, Germania, Franța, Polonia, Cehia, Slovacia, Ungaria, Turcia, Grecia, Croația, Slovenia, Muntenegru, Macedonia de Nord, Bulgaria, Albania) și 5 state non-NATO (Republica Moldova, Austria, Ucraina, Serbia, Bosnia-Herțegovina).

Printre cercetătorii remarcabili care au ținut prelegeri la Iași s-au numărat: Petre Otu, președintele Comisiei Române de Istorie Militară, Gheorghe Iacob, profesor la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iași, Paul Michelson, profesor la Huntington University, Ion Giurcă, profesor la Universitatea Națională de Apărare „Carol I", Patelakis Apostolos, de la Institutul de Studii Balcanice din Salonic,

Istoricul militar Petre Otu

Narcis Dorin Ion, directorul Muzeului Național Peleș, Voin Bojino, de la Institutul de Istorie din Bulgaria, precum și mulți alți istorici, militari, experți și diplomați din țările participante.

Obiectivele prioritare ale conferinței au fost sintetizate cel mai bine de către col. (r.) dr. Dan Priscăcaru, președintele executiv al Conferinței: dezvoltarea conlucrării și a schimbului de experiență în plan academic, științific și militar cu statele NATO și non-NATO din Europa Centrală și de Sud-Est; evidențierea semnificației, evoluțiilor și lecțiilor învățate din alianțele regionale de securitate încheiate de România în perioada interbelică, precum și din redefinirile geopolitice, geostrategice și de securitate din anii 1941-2022; readucerea în atenție a unor contribuții românești de excepție la patrimoniul cultural și științific în plan regional, european și universal.

Muzeul Militar „Ștefan cel Mare" din Iași, loc cu rezonanțe istorice aparte

Dezbaterile din cadrul Conferinței au avut loc în cadrul filialei „Ștefan cel Mare" a Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I". Muzeul din Iași a fost inaugurat relativ recent, în anul 2018, „în semn de respect și cinstire a eroilor Armatei Române și a rolului orașului Iași de Capitală a celor trei Uniri (1600, 1859, 1918), Capitala de Război a României în anii 1916-1918 și Capitală a Renașterii Naționale".

Muzeul se află într-o zonă cu profunde semnificații istorice, în cazarma Cercului Militar Iași (sediu al Ministerului de Externe al României în anii 1916-1918), pe bulevardul Carol I, nr. 7, Copou, lângă fosta Școală a Fiilor de Militari (în prezent Spitalul Clinic Militar de Urgență Iași) și în imediata apropiere a Universității „Alexandru Ioan Cuza", a Filialei Iași a Academiei Române, a Palatului Cantacuzino-Pașcanu, fost sediu al Comandamentului Corpului IV Armată, iar în anii refugiului de la Iași, reședință a Reginei Maria (actualmente Palatul Copiilor). Clădirea se află și în proximitatea casei profesorului George Bogdan, unde, în anii 1916-1918, a avut reședința șeful Misiunii Militare Franceze, generalul Henri Mathias Berthelot, și a Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu".

Bustul doctorului Iacob Czihac, dezvelit cu acest prilej

Tot în cadrul Conferinței a fost dezvelit bustul doctorului Iacob Czihac (1800-1888), întemeietor al Spitalul Clinic Militar de Urgență din Iași, amplasat în fața instituției medicale care poartă în prezent numele medicului și naturalistului român de origine cehă.

„Iacob Czihac, născut în Europa Centrală, în Ducatul Bavariei, înființa la Iași, acum 190 de ani, Spitalul Militar Iași, punea bazele societății de medici și naturaliști din Iași, elabora manualul de instrucție al soldaților sanitari, manualul de istorie națională de la Academia Mihăileană și contribuia la întemeierea Serviciului sanitar din Principatul Moldovei. Ca urmare, dezvelirea bustului doctorului Iacob Czihac constituie un gest de onoare și respect pentru o personalitate cu o contribuție de excepție la dezvoltarea medicinei în zona Europei Centrale și de Sud-Est, în general, și în spațiul românesc, în special", a menționat general-maior Corneliu Postu, director al Statului Major al Apărării, la ceremonia de dezvelire a statuii.

Bustul doctorului Iacob Czihac a fost realizat la Studioul de Arte Plastice al Armatei de artista Gabriela Muscalu. Despre personalitatea lui Iacob Czihac veți putea citi mai multe într-un număr viitor al revistei **Historia**.

Vasile Alecsandri

Unul dintre părinții teatrului românesc

DE IULIAN PRUTEANU-ISĂCESCU | FOTO: MUZEUL NAȚIONAL AL LITERATURII ROMÂNE IAȘI

În patrimoniul Colecției „Istoria teatrului românesc" a Muzeului Național al Literaturii Române Iași se află un reușit bust din teracotă al lui Vasile Alecsandri (1821-1890), poet, folclorist, dramaturg, om politic, diplomat, director al Teatrului Național din Iași și membru fondator al Academiei Române.

Vasile Alecsandri, de la a cărui naștere se împlinesc anul acesta 201 ani, este considerat unul dintre părinții teatrului românesc. În 1840, un comitet teatral, compus din Costache Negruzzi, Vasile Alecsandri și Mihail Kogălniceanu, punea bazele teatrului în limba patriei, „potrivit dorinței celei mari a publicului". Deschiderea primei stagiuni a teatrului românesc i-a aparținut lui Vasile Alecsandri, căruia, la 18 noiembrie 1840, i s-a jucat comedia *Farmazonul din Hârlău:* „Această piesă originală jucată de o trupă română, care era menită acum a pune temelia unui teatru românesc, a fost primită de public cu un entuziasm de nedescris"[1]. Au urmat numeroase alte piese: *Iorgu de la Sadagura, Spătarul Hațmațuchi, Creditorii, Rămășagul, Iașii în carnaval, Păcală și Tândală, Chirița în Iași sau Două fete și-o neneacă, Chirița în provincie, Chirița în voiaj, Cinel-Cinel, Despot Vodă, Fântâna Blanduziei, Ovidiu* ș.a.: „Un teatru perfect nu se improvizează de azi până mâine; trebuie timp și sacrificiuri (...). O asemenea întreprindere cere multă bunăvoință, mult tact, multă răbdare din partea acelui ce s-ar încerca să creeze un repertoriu național", avea să mărturisească Alecsandri în prefața volumului *Opere complete. Teatru*[2].

Alecsandri, în viziunea sculptorului Ioan Georgescu

Autorul acestui bust este sculptorul bucureștean Ioan Georgescu (1856-1898), considerat primul sculptor român modern[3]. Absolvent al Școlii Naționale de Arte Frumoase din București (1872-1877), elev al lui Karl Storck, a fost bursier la École des Beaux-Arts din Paris (1878-1880), unde l-a avut profesor pe Auguste-Alexandre Dumont. În această perioadă a frecventat și atelierul sculptorului Eugène Delaplanche și a luat lecții de pictură cu Pierre Auguste Cot. Revenit în țară, a fost profesor la Școala Națională

de Arte Frumoase din București, unde i-a avut ca elevi pe Frederic Storck, Dimitrie D. Mirea, Constantin Brâncuși, Dumitru Pavelescu-Dimo ș.a.

„Talentul lui robust a învins adesea greutățile, a abătut piedicile, a ieșit triumfător, a realizat viață în chip minunat mai totdeauna. (...) Alecsandri, spre pildă, solicitat de el, i-a pozat. Iată de ce, în bustul său, regăsim acea stăpânire de sine a poetului, acea aristocrație firească a lui, deși, în momentele în care a pozat, seninătatea lui obișnuită a fost micșorată cine știe de ce și înlocuită parcă cu gravitatea sculptorului. Georgescu își amintea cu admirație de frumusețea ceasurilor petrecute împreună cu poetul. «A fost omul care mi-a impus cel mai mult în lume. Aveai continuu simțul respectului în fața lui, cu toate că el era de o simplitate perfectă. În tăcerea, în vorba lui era o rară superioritate»"[4].

Deși a murit prematur, la doar 42 de ani, Ioan Georgescu ne-a lăsat mai multe busturi ale unor personalități: Alexandru Odobescu, Mihail Pascaly, Dimitrie Bolintineanu, Iulia Hasdeu, Mihai Eminescu, Constantin Lecca, gen. Ioan Emanoil Florescu, gen. Alexandru Cernat ș.a., precum și statuile lui Gheorghe Lazăr (București, 1886) și Gheorghe Asachi (Iași, 1887).

Vasile Alecsandri i-a pozat lui Ioan Georgescu între anii 1883 și 1886 pentru mai multe portrete – replici și variante, realizate în diferite materiale. Muzeul Național de Artă al României deține un bust similar din teracotă, clasat în categoria *Tezaur*. Alte busturi se mai găsesc în colecțiile unor muzee din București, Timișoara, Brașov, Baia Mare[5].

NOTE:
1. Teodor T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, vol. I, Iași, 1915, p. 229.
2. V. Alecsandri, *Opere complete. Teatru*, vol. I, București, 1875, p. XIII.
3. *Dicționarul sculptorilor din România (secolele XIX–XX),* vol. I, București, 2011, p. 229.
4. N. Petrașcu, *Ioan Georgescu*, București, 1931, p. 27-28.
5. *Bust: Poetul Vasile Alecsandri*. Autor: Ioan Georgescu. Fișă întocmită de Rodica Matei: http://clasate.cimec.ro.

Colecția „Istoria Teatrului Românesc“

MUZEUL TEATRULUI

În urmă cu 45 de ani, în ziua de 14 decembrie a anului 1976, în casa „Vasile Alecsandri" din Iași a fost vernisată o expoziţie festivă dedicată istoriei teatrului românesc. Câteva zile mai târziu, la 26 decembrie 1976, cu prilejul împlinirii a 160 de ani de la punerea în scenă a primului spectacol în limba română, *Mirtil și Hloe* (traducere de Gheorghe Asachi a dramatizării *Myrtil et Chloé*), a avut loc inaugurarea Muzeul Teatrului, un „muzeu unic în peisajul muzeologiei românești și unul dintre puţinele cu un astfel de profil tematic din Europa" (Ion Arhip, *Odiseea muzeelor ieșene*, Iași, 2016). În anul 2009, ca urmare a retrocedării imobilului, Muzeul Teatrului a fost mutat la etajul Muzeului „Mihai Eminescu" din Parcul Copou. Expoziţia permanentă a fost reorganizată, fiind prezentată fascinanta lume a spectacolului teatral, pusă în valoare de costumele, documentele, fotografiile, obiectele de scenă sau cele personale ale unor mari nume din lumea artistică românească, precum Matei Millo, Grigore Manolescu, Aristizza Romanescu, Hariclea Darclée, Agatha Bârsescu, Teodor T. Burada, George Enescu, Miluţă Gheorghiu, Anny Braesky, Marioara Davidoglu ș.a. Expoziţia „Istoria teatrului românesc" este completată cu scrisori, afișe, cronici și programe de sală, documente care poartă semnăturile lui Mihail Sadoveanu, Garabet Ibrăileanu, George Topîrceanu, Ionel Teodoreanu ș.a.

PROGRAM DE VIZITARE:
MARŢI-DUMINICĂ – 10:00-17:00

TARIFE DE VIZITARE: ADULŢI – 9 LEI, ELEVI ȘI STUDENŢI – 2 LEI, PENSIONARI – 5 LEI

TROIA

Câte descoperiri, atâtea controverse

DE PAUL ZAHARIA

FOTO: GETTY IMAGES, SHUTTERSTOCK, WIKIMEDIA COMMONS, BRITISH MUSEUM

Diademă cu pandantive (ornament pentru frunte), parte a așa-numitei Comori a lui Priam; alb-negru: Sophia Schliemann, purtând bijuterii din tezaurul descoperit la Troia.

Din perspectiva istoriei, îndeosebi a arheologiei, 2022 înseamnă, în Germania, (și) 200 de ani de la nașterea lui Johann Ludwig Heinrich Julius Schliemann, pe scurt Heinrich Schliemann, rămas în conștiința publicului larg drept descoperitorul Troiei. Adică al orașului-protagonist al războiului descris de Homer în a sa Iliada. Numai că, nu de ieri-de azi, dar cu precădere în acest an, controversele în jurul persoanei și descoperirilor sale cunosc o amploare fără precedent. Unii afirmă, nici mai mult, nici mai puțin, că Schliemann s-a comportat ca un miliardar al zilelor noastre. Că a distrus, că a furat (opinia unanimă a turcilor), că (mai) toate săpăturile au fost efectuate ilegal, nemaivorbind de lipsa sa de scrupule și, susțin unii, de caracter.

Alții îi reproșează că nu a coroborat descoperirile cu evenimentele și perioadele istorice. Sau (vezi omul de știință și scriitorul american Kenneth W. Harl) că săpăturile sale au fost derulate folosind asemenea metode brutale încât a izbutit să provoace Troiei daune pe care, cu milenii în urmă, nici măcar grecii nu le-au adus.

Dar, fie și parțial, savanții din domeniul arheologiei sunt nevoiți să admită că nimeni înaintea lui Schliemann nu a descoperit zece straturi culturale, că neamțul a fost un pionier al arheologiei, fără ca metodele moderne să fie cunoscute cu aproape două secole în urmă, că imensa sa contribuție la descoperirea vestigiilor troiane și a culturii și civilizației miceniene nu poate și nu trebuie nicidecum negată.

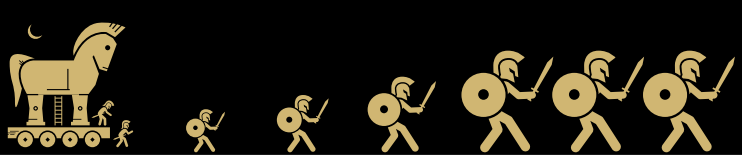

200 de ani de la nașterea lui Heinrich Schliemann

Am convingerea că adevărata fericire nu stă în bani, ci în liniștea sufletească și în mulțumirea de sine, pe care mi-o poate da doar știința“ – acesta a fost crezul declarat al celui care, așa cum vom vedea în paginile următoare, avea să-și construiască fericirea prin asigurarea prealabilă, prin metode mai mult sau mai puțin ortodoxe, a liniștii financiare.

Începuturile, sub triste auspicii

Văzând lumina zilei în vremurile pregătitoare nașterii Imperiului German, la Neubukow (landul Mecklenburg), la 6 ianuarie 1822, Heinrich a fost al cincilea copil al pastorului luteran Ernst și al Louisei, care se vor muta, după un an, nu departe, la Ankershagen.

Tristă și frustrantă copilărie a avut micul Heinrich, prima dramă derulându-se în martie 1831, când, la două luni după ce dăduse naștere celui de-al nouălea copil al cuplului, mama se va stinge sub ochii lui. Lăsat de izbeliște de un tată alcoolic și totalmente imoral, rămas fără prieteni, Heinrich a fost trimis la un unchi, la Kalkhorst an der Havel. După abandonarea gimnaziului, căci tatăl său – suspendat din funcție din cauza vieții revoltătoare din punct de vedere moral – nu mai era capabil să asigure fondurile necesare, adolescentul va urma cursurile unei școli reale, vocaționale (oarecum un echivalent al școlii profesionale), pe care o absolvă în 1836.

Și dacă... Schliemann ar fi ajuns în Venezuela?

Aidoma atât de multor copii necăjiți, Heinrich va începe să muncească imediat după absolvire, ca ajutor al unui băcan, la Fürstenberg an der Havel. Viața plină de privațiuni și lipsa de perspective l-au determinat, la doar 19 ani, să se îmbarce la Hamburg pe vasul cu aburi „Dorothea“, cu destinația Venezuela. Numai că, surprins de o furtună, vaporul va naufragia în dreptul coastelor olandeze.

Schliemann izbutește să se salveze și, ajungând la Amsterdam, devine funcționar și curier al unei case de comerț. Cu ceva bani împrumutați, începe o nouă viață, geniul său manifestându-se încă din start, căci, în șase ani, va învăța la perfecție contabilitate, caligrafie și primele limbi străine dintr-un total de 17, printre ele regăsindu-se engleza, franceza, neerlandeza, spaniola, italiana, rusa, suedeza, finlandeza și portugheza, dar și greaca veche, latina, ebraica și sanscrita. De altfel, concepția lui Heinrich, căreia îi va rămâne credincios de-a lungul întregii vieți, era aceea de a vorbi limbile țărilor în care se afla sau pe care le studia, scriind și un tratat de metodică în acest sens.

Putem afirma că, practic, naufragiul i-a schimbat total viața, ascensiunea către statutul de unul dintre cei mai bogați europeni și, apoi, de deschizător de drumuri în ale arheologiei cunoscând o repeziciune amețitoare. În 1844, Schliemann e angajat corespondent al Casei de Comerț Schröder & Co din Hamburg, devenind, în 1846, grație capacității sale ieșite din comun și a cunoștințelor acumulate, reprezentantul acesteia la Sankt Petersburg, eveniment care a reprezentat punctul crucial al ascensiunii sale fulgerătoare.

Cum altfel să apreciem acest moment, din vreme ce, la puține luni, el își va fonda propria firmă, pe care o va conduce în paralel cu munca de angajat al Casei de Comerț, derulând afaceri cu indigo, cafea, ceai și lemn? Sau cum am putea să catalogăm izbânzile sale de a fi admis, la începutul anului 1847, drept membru al breslei marilor comercianți, tot așa cum, la 15 februarie 1847, Schliemann va dobândi cetățenia rusă, îmbrățișând, după alte luni, funcțiile de judecător la Tribunalul Comercial, director al Băncii Naționale Imperiale, toate la un loc aducându-i și titlul de cetățean de onoare al Sankt Petersburg?

De la Sankt Petersburg în America

În anul 1850, în mijlocul goanei după aur din SUA, căreia tocmai îi căzuse victimă și fratele său, Ludwig, Heinrich efectuează primul voiaj peste Ocean pentru a reglementa inerentele chestiuni succesorale. După un an, în parteneriat cu ramura newyorkeză a ultrapotentei familii Rotschild, va deschide la Sacramento (deci, pe coasta de Vest), într-un ambient înfiorător, afectat de holeră și căldură excesivă, așa-numita *Tehama Block*, o bancă destinată exclusiv căutătorilor de aur, singura clădire de cărămidă din oraș și unicul loc unde aceștia aveau posibilitatea să schimbe aurul în dolari.

În câteva luni, Heinrich a acumulat peste un milion de dolari (echivalentul a 36 milioane de dolari azi), numai că, pretextând bolile contactate și scăderea prețului aurului – „gurile rele“ opinau că, de fapt, principalul motiv ar fi fost dat de modul în care i-a (cam) tras pe sfoară pe puternicii Rotschilzi –, Henry Schliemann (cum se semna în epocă) vinde banca și își lichidează afacerile californiene, pe 7 aprilie 1852, investind în acțiuni la căile ferate din Chicago.

Primele sale fabulații provin tocmai din acea perioadă, două mostre fiind imediat demontate cu argumente și dovezi, dejunul cu președintele SUA al acelor ani, Millard Fillmore, fiind unul inventat, ca și prezența sa ca martor ocular la marele incendiu care a distrus trei sferturi din San Francisco în 1851; Schliemann a scris că acest cataclism avusese loc în iunie (pământul se cutremurase, de fapt, în mai), tot așa cum omul de afaceri se afla pe atunci la Sacramento, neputând fi martor la San Francisco.

Heinrich Schliemann, portret realizat în jurul anului 1877 de artistul Sydney Hodges; colecția Staatliche Museen, Berlin

Un destin de aventurier

Heinrich Schliemann, înfățișat la locul săpăturilor de pe dealul Hisarlik, în Imperiul Otoman – descoperise Troia; vedere a rămășițelor porții de sud-vest.

Neobosit, în căutarea averii și a celebrității, Schliemann a revenit în Rusia, la Sankt Petersburg, unde s-a stabilit în 1852, derulând afaceri cu indigo, bumbac și ceai, iar în timpul Războiului Crimeii (1853-1856), cu salpetru pentru explozibil, sulf și plumb, livrările sale totalizând o treime a prafului de pușcă folosit de armata rusă.

Pe 12 octombrie 1852 avea să-și unească destinul cu Ekaterina Petrowna Lyshina, fata unui comerciant, mariaj care a devenit de la început unul problematic, fie și binecuvântat de venirea pe lume a trei copii, un băiat (Serghei) și două fete (Natalia și Nadejda). O familie aparent frumoasă, dar pe care mai mult a neglijat-o, concentrându-se nu numai pe afaceri, ci și pe îndelungate călătorii, cum a fost cea din 1858, când, timp de șase luni, a voiajat pe traseul Sankt Petersburg-Stockholm-Copenhaga-Roma-Siracuza-Alexandria-Ierusalim-Damasc-Constantinopole.

Nici Războiul Civil din SUA (1861-1865) nu l-a lăsat indiferent, dar nu prin prisma ideologiei sau a convingerilor, ci prin cea prozaică a afacerilor, alte milioane adăugându-se averii sale în urma comerțului cu bumbac și ceai.

În 1864 decide să-și abandoneze și cariera de om de afaceri, transferând întreaga imensă avere în Vest, și, practic,

familia. Pentru doar doi ani, 1866-1868, el a urmat, în calitate de student, cursurile Sorbonei pariziene, cu accent pus pe filologie, literatură și istorie antică (specializarea egiptologie, nicidecum istoria Greciei antice!), reușind totodată, în 1868, să cumpere cetățenia SUA.

Primele descoperiri

În 1867 va publica, la Paris, cartea *Japonia și China azi*, finanțată de el, în limba franceză, în care scria: „Am vrut să văd și mai mult din această lume, așa că, în aprilie 1864, am pornit spre Tunisia, am acordat o atenție specială ruinelor Cartaginei, iar de acolo, prin Egipt, m-am îndreptat

Gravură colorată realizată la Amsterdam, în 1743, reprezentându-l pe Homer; pe fundal: Troia legendară și războiul descrise de poetul grec în *Iliada*

spre India și, apoi, China, unde am stat două luni. Am ajuns, apoi, în Japonia, la Yokohama și Edo, după care am străbătut, pe un mic vapor englez, Oceanul Pacific spre San Francisco. În aceste 50 de zile cât a durat traversarea Oceanului, am și scris prima mea carte". În plus, nu a ezitat să se deghizeze în beduin numai pentru a pătrunde în incinta Meccăi deschisă, se știe, exclusiv islamicilor.

În primăvara lui 1868 abandonează cursurile de la Sorbona, pornind într-o nouă expediție, spre Roma, Napoli și insulele Mării Mediterane. În Itaca, legendara patrie a lui Odiseu (Ulise), are credința că se află pe urmele eroului, *Iliada* și *Odiseea* fiind considerate de el dovezi istorice, nu lucrări literare. Aici a devenit pentru prima dată arheolog, căci, fiind însoțit de operele lui Homer, Schliemann descoperă un vechi mormânt, conținând 20 de vaze din lut pline cu cenușă, numai că 15 dintre ele se vor sparge din cauza modului brutal de a efectua săpăturile. Despre cele cinci rămase, el va scrie: „Deși vechimea acestor obiecte este greu de stabilit, îmi este clar că ele sunt mult mai vechi decât

cele mai vechi vaze descoperite la Cumae, aflate în muzeul de la Napoli. Și este probabil că în aceste cinci mici urne se află cenușa lui Odiseu și a Penelopei sau a urmașilor lor".

După încă un an va achiziționa mai multe proprietăți în zona orașului american Indianapolis și nu va ezita să mintă în documentația depusă în vederea divorțului de Ekaterina, pretinzând că rezidența sa în SUA va fi una definitivă. Și, în condițiile existenței unei legislații locale mai permisive în materie de divorțuri, reușește să spună adio familiei pe care oricum o lăsase în Rusia.

Cele trei condiții pe care trebuie să le îndeplinească viitoarea soție

La vremea respectivă, Troia și Grecia antică deveniseră cu adevărat o obsesie și nimeni nu poate să certifice – antecedentele sale nu permit – povestea narată de Schliemann, conform căreia totul a pornit cu ocazia Crăciunului din 1829 (deci, când avea doar 7 ani), când tatăl său i-ar fi făcut cadou o istorie ilustrată a lumii pentru copii, scrisă de Ludwig Jerrer. Dacă e să-i dăm crezare, lecturarea uneia dintre paginile cărții, care înfățișa Troia căzând pradă devastatorului incendiu, i-ar fi indus hotărârea să descopere, într-o bună zi, antica cetate descrisă de Homer.

Cert e că atunci, în 1869, la puține zile după pronunțarea divorțului, a decis să plece la Atena și să se recăsătorească. Pare logic în tot acest context că nu a dat dovadă de remușcări când a apelat la un prieten atenian, Theokletos Vimpos (arhiepiscop de Mantineia și Kynouria), rugându-l să-i caute și să-i propună o nouă soție, care trebuia să îndeplinească trei condiții: să fie grecoaică, să aibă fizionomia unei grecoaice și să poată citi *Iliada* în greaca veche.

Dintre toate fotografiile pe care înalta față ecleziastică i le va prezenta, Schliemann se va opri la cea care o înfățișa pe Sophia Engastroménou (pe atunci în vârstă de doar 17 ani), fiica vărului lui Theokletos, arhiepiscopul însuși fiind cel care i-a cununat pe 23 septembrie 1869. „Sophia era o adevărată patrioată, Grecia fiind, pentru ea, leagănul omenirii, ceea ce-i place lui Schliemann. El se comporta aidoma unui milionar care nu oferă bacșiș, călătorea cu clasa a treia și făcea economie chiar și la lenjeria intimă. Sophia i-a spus de la bun început că s-a căsătorit cu el pentru bani și a căpătat cel mai zgârcit soț posibil, unul care și atunci când lucrau împreună la săpături o trata mai degrabă ca pe o școlăriță, nu ca pe un om egal și ca un partener", scrie jurnalistul și istoricul Frank Vorpahl (care se ocupă, din 1994, de viața lui Schliemann) despre relația dintre cei doi, relație din care vor rezulta doi copii, Andromache și Agamemnon.

Și dacă... Schliemann n-ar fi pierdut feribotul?

Să ne întoarcem în 1868, an care pare să fie unul crucial în viața și cariera lui Schliemann, dar și în istoria arheologiei, un an care stă, și el, sub semnul lui „ce s-ar fi întâmplat dacă...?"

În 1867, un grec, Giorgos Nikolaidis, publica, la Paris o carte despre Troia, numai că, așa cum se va dovedi ulterior, pe harta topografică a regiunii, înfățișând inclusiv dispunerea trupelor grecești și a celor troiane, locația indicată nu corespundea realității. La fel cum, în 1804, se înșelase

Hartă imaginară a Troiei antice și a împrejurimilor, pe care sunt însemnate, cu cifre, locuri în care s-au purtat diverse bătălii, așa cum au fost ele menționate în *Iliada* lui Homer

și arheologul William Gell, care plasase Troia la Bunarbași (Pinarbași).

De asta s-a convins, la 8 august 1868, însuși Schliemann, cu ocazia primei sale vizite la Troas, când, comparând configurația geografică cu descrierile lui Homer, și-a dat seama, de pildă, că pantele atât de abrupte nu ar fi permis lupta dintre Hector și Ahile, descrisă în *Iliada*, nemaiamintind

faptul că două zile de săpături acolo, pe dealul Balli Dağ, aflat oricum prea departe de mare, nu au scos la iveală nici măcar un ciob.

Șase zile mai târziu, Schliemann va rata feribotul care urma să-l poarte înapoi de la Çanakkale la Constantinopole. Cum următorul avea plecarea programată după alte două zile și aflându-se în căutarea unui hotel, îl întâlnește accidental (șansa vieții sale!) pe Frank Calvert (1828-1908), funcționar consular britanic, dar și pasionat de arheologie, autodidact ca și Schliemann și, aidoma lui, obsedat de găsirea Troiei. Și, mai presus de toate, proprietarul unor părți ale dealului Hisarlik, care, aflat nu departe de Bunarbași, nu era o formațiune geologică, el formându-se în urma suprapunerii așezărilor care au existat acolo de-a lungul mileniilor.

Cei doi cad de acord că acela este locul Troiei – început al unei relații problematice între cei doi, care a ajuns în punctul ca Schliemann să fie celebrat drept descoperitor al Troiei, iar cel care identificase, de fapt, locul (Calvert) să fie sortit unei nemeritate uitări.

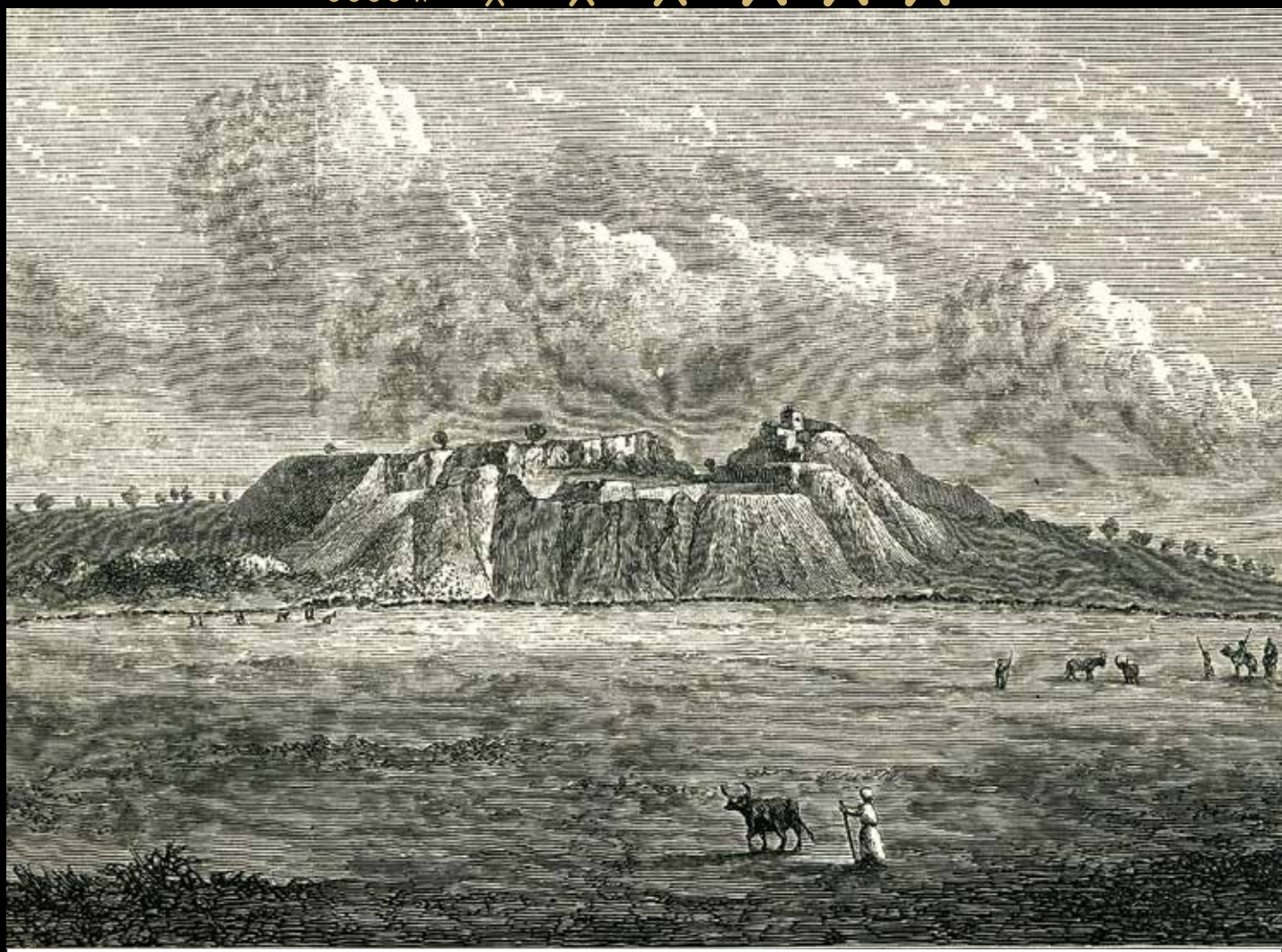

Dealul Hisarlik, provincia Çanakkale, Imperiul Otoman, unde au început să sape, în primăvara lui 1870, muncitorii tocmiți de Heinrich Schliemann; această ilustrație a fost inclusă de Schliemann în lucrările sale dedicate Troiei.

„Sunt decis să excavez întregul deal de la Hisarlik“

La Hisarlik, în Imperiul Otoman, Calvert (care săpase încă din 1863 și cumpărase o mare parte a dealului) descoperise deja câteva vestigii, care i-au întărit convingerea că acel deal adăpostise de mult Troia. Fără a dispune de suma necesară continuării lucrărilor, Calvert solicitase, în 1863, dar în van, și sprijinul British Museum. Nici măcar publicarea rezultatelor săpăturilor în cadrul Royal Archaeological Institute din Londra, în 1865, nu atrăsese atenția, deși, din 1860, Calvert era membru de onoare al Institutului, titlu dobândit grație unui articol în care descria cum descoperise anticul oraș grecesc Ophryneion, aflat la puțini kilometri de Hisarlik.

De fapt, mergând și mai în urmă pe firul istoriei, încă în 1801, clericul, naturalistul, mineralogistul și călătorul englez Edward Daniel Clarke (1769-1822) identificase Hisarlik Tepe drept spațiu al anticului Ilios/Ilium, pentru ca, în 1822, jurnalistul și geologul scoțian Charles MacLaren (1782-1866) să confirme că Hisarlik Tepe a adăpostit odinioară Troia.

Ajuns înapoi la Paris, Schliemann a început să-l bombardeze pe Calvert cu scrisori și cu întrebări, sesizând că pusese mâna pe o mină de aur. Cum Calvert l-a asigurat că dispune de toate informațiile necesare, Schliemann, putred de bogat, nu a ezitat, pe 24 decembrie 1868, să-i scrie britanicului: „Sunt decis să excavez întregul deal de la Hisarlik“.

Răspunsul lui Calvert a sosit pe 13 ianuarie 1869: „Decizia pe care ați luat-o cu privire la săpăturile de la Hisarlik mi-a provocat o mare bucurie. Puteți fi sigur de colaborarea mea totală, venită din toată inima. Cât îmi va sta în putință, vă voi sprijini, în speranța că rezultatele așteptărilor și eforturilor noastre vor fi încoronate de descoperirea zidurilor Troiei".

Gentlemen's agreement era perfect. Sau, cel puțin, așa părea și așa ar fi fost normal.

Titlul de doctor în filologie (și) pe baza informațiilor furnizate de Calvert

La 22 ianuarie 1869, printr-o altă misivă, Schliemann l-a rugat pe Calvert să-i telegrafieze noi date despre dimensiunile dealului, primind, după zece zile, următorul răspuns: „A durat ani până când am devenit proprietarul unei părți a dealului, tocmai pentru a săpa și a descoperi zidurile Troiei și a folosi antichitățile de acolo, sub forma marmorei, monedelor etc., în vederea achitării costurilor săpăturilor și valoarea terenului, care ar deveni de nefolosit pentru agricultură. Când mi-ați declarat dorința de a găsi zidurile Troiei, am consimțit imediat, căci, pentru a spune adevărul, nu dețin banii necesari pentru a finanța dezgroparea dealului. Totuși, sunt dispus să vin în întâmpinarea dumneavoastră dacă veți fi dispus să-mi acordați jumătate din descoperiri, rămasă după ce duplicatele vor fi remise autorităților turce. Împărțirea obiectelor se va face în două jumătăți egale ca valoare, după care vom putea schimba între noi o parte a acestora".

Schliemann l-a stors, pur și simplu, de informații pe Calvert și, deși l-a asigurat că lucrarea scrisă după anterioara călătorie în Itaca *(Itaca, Peloponezul și Troia. Cercetări arheologice),* o carte de puțin mai mult de 200 de pagini, se va referi „aproape exclusiv la Itaca, dar trebuie să adaug ceva și despre Troia", nu a dat dovadă de niciun fel de scrupule, inserând din plin amănunte despre săpăturile și considerațiile lui Calvert și obținând, în primăvara lui 1869, titlul de doctor în filologie al Universității din Rostock, destinatarul lucrării.

Frescă înfățișând doi boxeri, descoperită la Akrotiri, insula Thera, Santorini, datând din secolul al XVI-lea î.Chr.

Să-l fi inspirat (și) săpăturile din Santorini?

Geologul Ferdinand Fouqué a efectuat primele săpături în Grecia, în Santorini, în 1862, nefiind exclus ca și acestea să-l fi inspirat pe Schliemann. Fouqué a efectuat excavații referitoare la activitatea vulcanică, descoperind întâmplător o civilizație datând de mai bine de 2.000 de ani. El a identificat, la 8 metri adâncime, pereți de case acoperiți cu fresce și ceramică pictată, acoperite de piatră ponce rezultată în urma unei mari erupții vulcanice, care a împărțit insula originară în două, Thera (Thira zilelor noastre, cunoscută sub numele Santorini) și Therasis (actuala Thirasia, făcând parte tot din grupul Santorini).

La acea vreme, geologii au datat erupția la 2.000 î.Chr., iar descoperirile atestau o cultură preistorică, necunoscută până atunci.

Asediul Troiei. Dar nu cel al lui Agamemnon

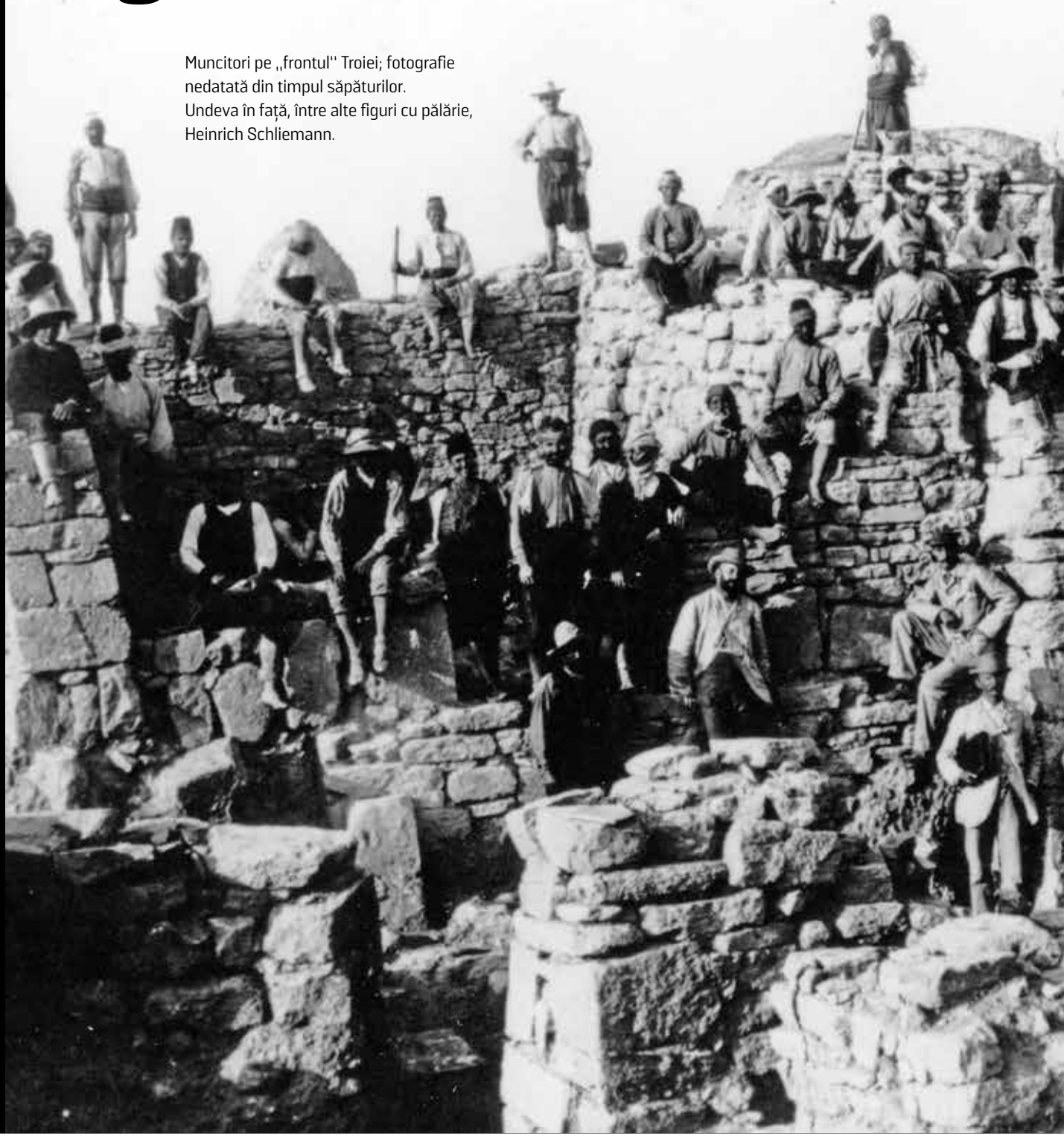

Muncitori pe „frontul" Troiei; fotografie nedatată din timpul săpăturilor. Undeva în față, între alte figuri cu pălărie, Heinrich Schliemann.

În primăvara lui 1870, Schliemann se întoarce la Troas, unde, fără să aștepte permisiunea autorităților otomane, demarează asediul (a se citi excavările), dar nu pe partea dealului deținută de Calvert, ci pe versantul său vestic, descoperind resturi ale unui zid construit din piatră cubică, pe care se grăbește să le atribuie Palatului lui Priam.

Fără a i se cere, trimite din prima zi reportaje și rapoarte, rugând să fie publicate în „Augsburger Allgemeine Zeitung", considerând că acestea ar fi de interes pentru opinia publică germană. Numai că, la fața locului, țăranii băștinași se plâng de săpăturile ilegale ale lui Schliemann, acestea fiind întrerupte până când, în 1871, un firman emis de guvernul otoman îi oferă permisiunea de a continua munca, având, însă, obligația de a remite jumătate dintre descoperiri Muzeului de Arheologie al Turciei.

Zeci de muncitori pe frontul Troiei

Anul a trecut și, tot fără permisiune, în octombrie 1871, Schliemann sapă un canal de 40 de metri lungime, 20 de metri lățime și 17 metri adâncime prin mijlocul dealului, fără a ține cont de cele mai noi straturi cu locuințe și fără a acorda atenție vestigiilor din epocile bizantină, romană sau elenistică, defrișați fiind nu mai puțin de 800 de metri pătrați. Angajați erau cu precădere membri ai minorității grecești din Imperiul Otoman, iar duminica, atunci când aceștia mergeau la slujbele religioase, locul lor era luat de musulmani.

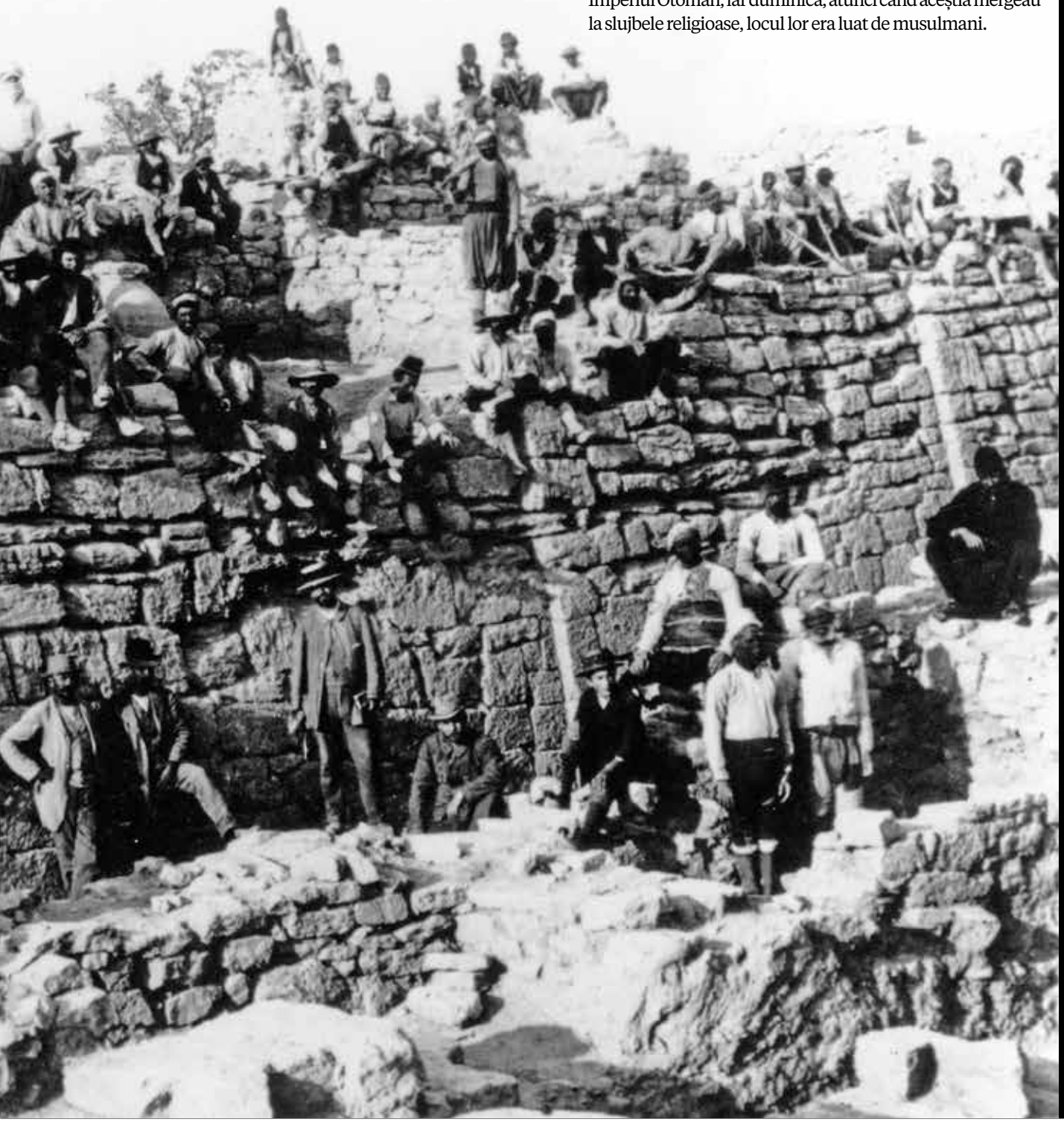

Când cei 250 de muncitori au dat, sub mai multe straturi, de zidurile unei așezări, Schliemann nu a avut niciun dubiu: descoperise Troia. La început au fost dezgropate ciocane și topoare din piatră, pe care el le descria ca fiind din bronz. Săpăturile au continuat la o adâncime și mai mare, la suprafață apărând vaze cu modele care semănau cu capul unei bufnițe, ceea ce l-a dus, în fantezia sa, cu gândul la zeița Atena, protectoarea Troiei, apoi vârfuri de sulițe și cuțite din cupru.

În primăvara lui 1872, Schliemann avea să angajeze alți 150 de oameni, pentru a relua săpăturile întrerupte din cauza iernii, dar pe care i-a exploatat până la epuizare, cu un program care începea la 5 dimineața și se încheia la 18:00, cu o foarte scurtă pauză de prânz și fără pauză de fumat. Nopțile erau petrecute sub cerul liber, iar atunci când oamenii se revoltau, refuzând să mai trudească, angaja alții din satele învecinate, evident în aceleași condiții inumane.

De la Atena a descins și Sophia, de ale cărei cunoștințe în materie nu era pe de-a-ntregul mulțumit, permițându-i să-l ajute doar la sortare și curățenie.

Schliemann sapa(se) la locul potrivit

În iunie 1872, o primă importantă descoperire – un basorelief înfățișându-l pe zeul soarelui, Helios, aparținând frescei unui templu din perioada elenistică, deci care nu avea nimic de-a face cu Troia – a fost scoasă ilegal din Turcia, Schliemann instalând-o în grădina casei socrilor săi din Atena.

Obsedat de Priam, va echivala zidurile unei clădiri descoperite cu palatul regal, deși dimensiunile ei erau mai degrabă cele ale unui grajd. Spre finele lui 1872 a crezut că a descoperit marele turn, evocat în al 6-lea cântec al *Iliadei*, numai că ulterior se va dovedi că acesta provenea dintr-o epocă mai târzie.

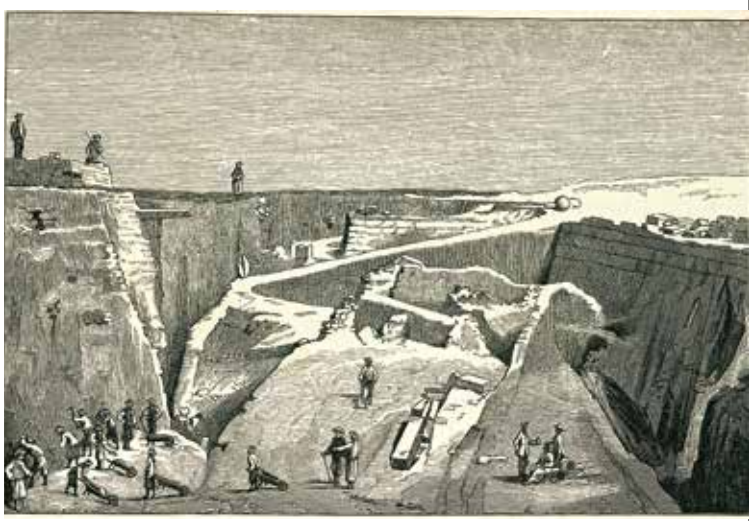

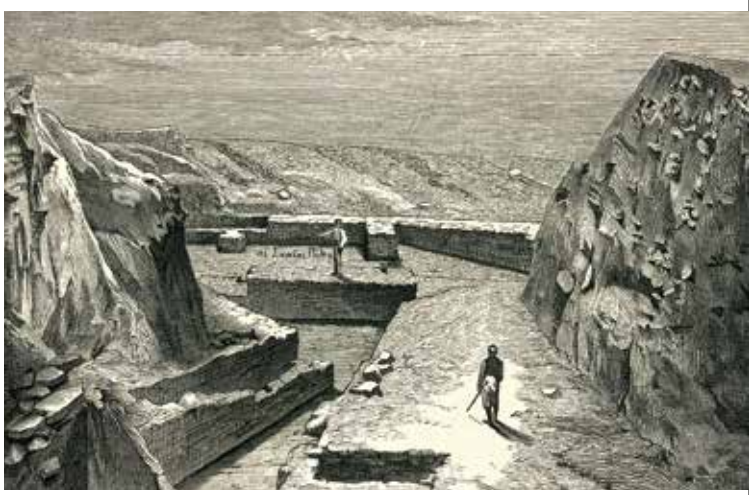

Gravuri care înfățișează diferite stadii ale săpăturilor, ale descoperirilor, incluse de Schliemann în lucrările sale despre Troia; jos: rămășițe ale presupusului Palat al lui Priam.

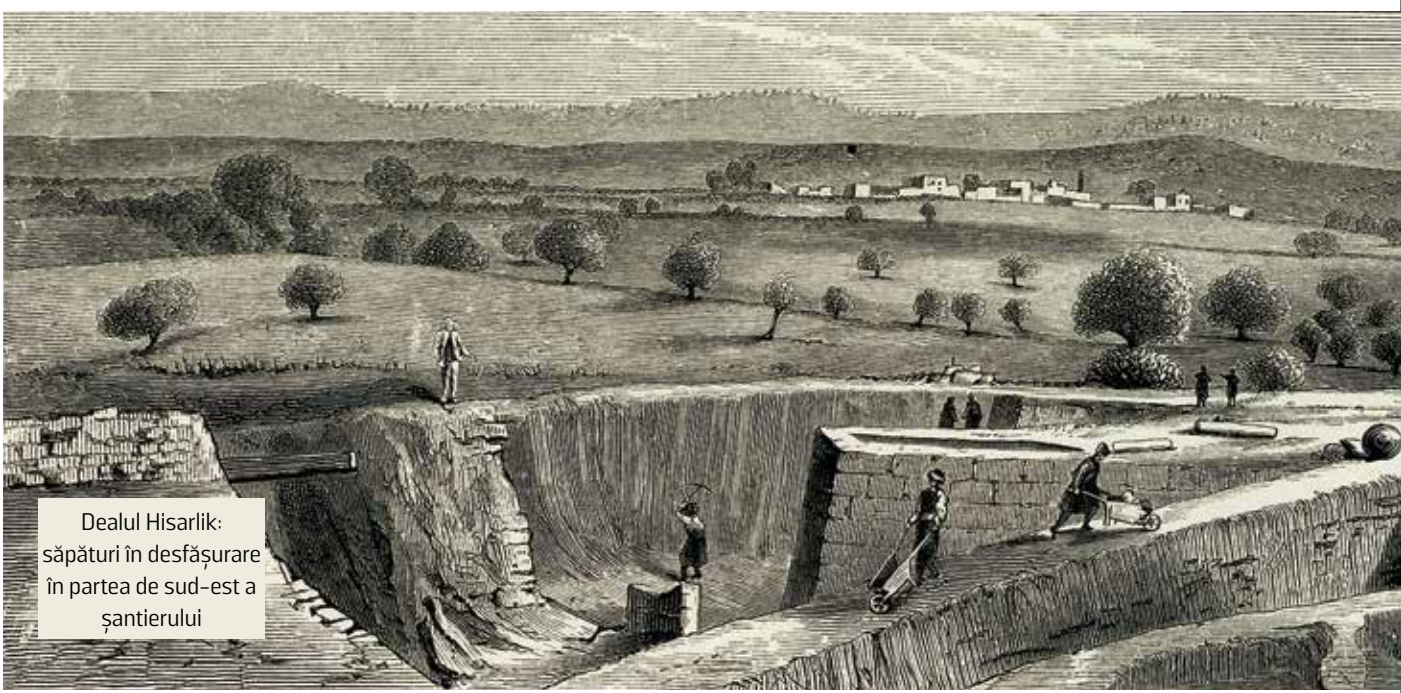

Dealul Hisarlik: săpături în desfășurare în partea de sud-est a șantierului

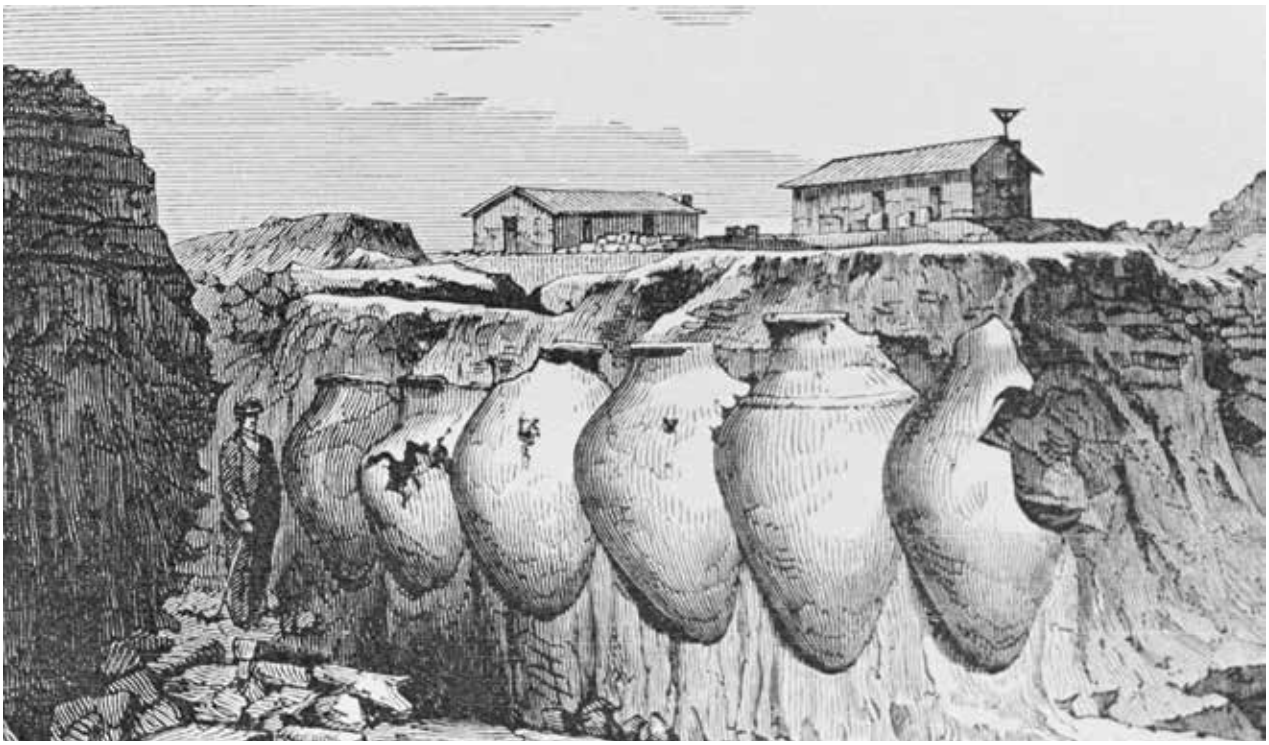

Heinrich Schliemann, înfățișat lângă un depozit de vinuri descoperit în adâncimile Templului Atenei din antica Troie

De fapt, pentru a respecta adevărul, Schliemann săpa(se) la locul potrivit, numai că prea adânc (Troia însemnând straturi succesive, unul deasupra celuilalt, cel mai vechi fiind primul de la bază), ajungând cu vreo 1.000 de ani înaintea evenimentelor, adică la Troia II, după ce distrusese vestigiile Troiei lui Homer (considerate a fi Troia VI sau, mai degrabă, Troia VIIa), aflate în straturile superioare.

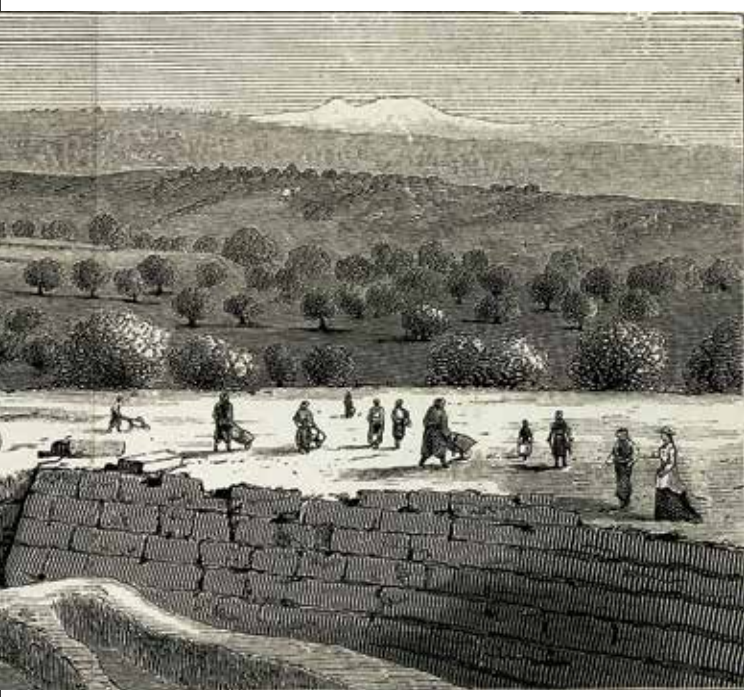

„Domnul Schliemann a continuat, în 1870-1872, lucrările pe care le începusem eu“

Deși și-a dat seama ce fel de om este Schliemann, Calvert a continuat să-l sprijine din pur pragmatism, publicând, în 1873, un articol în „Levant Herald“, care înfățișa toate săpăturile, inclusiv ale sale, scriind: „Domnul Schliemann a continuat, în 1870-1872, lucrările pe care le începusem eu“.

Și chiar dacă Schliemann a dobândit prim-planul posterității, Calvert (un om căruia îi plăcea să stea în umbră) avea totuși să fie recunoscut la justa sa valoare; necrologul publicat la decesul său, în 1908, în „Levant Herald“, menționa că „a fost un apologet al faptului că Hisarlik era adevărata locație a Troiei și datorită lui răposatul domn Schliemann a decis să sape acolo, cu un asemenea succes, încât adevărata locație a Troiei este, azi, indubitabilă“.

Aceeași recunoaștere la adresa lui Calvert a venit și din partea Societății Arheologice din Berlin și din cea a Societății Berlineze pentru Etnologie, Antropologie și Preistorie, un fel de concluzie fiind trasă, după multe decenii, de istoricul britanic Michael Wood (născut în 1948), care afirmă: „Schliemann a preluat pentru sine și pentru propria-i autobiografie într-o permanentă schimbare fascinația de o viață a lui Calvert pentru găsirea zidurilor Troiei. Aparenta pasiune din copilărie a lui Schliemann pentru arheologie s-a dovedit a fi o legendă, împrumutată tot de la Calvert“.

Pe de altă parte, dr. Reinhard Witte, președintele Societății Heinrich Schliemann și, totodată, custodele muzeului dedicat acestuia, din Ankershagen, sumarizează: „Problema este cât se poate de simplă. Frank Calvert a sperat, cu siguranță, ca, oferindu-i lui Schliemann indiciile necesare pentru a căuta acolo unde trebuia, acesta din urmă îl va invita să lucreze împreună. Numai că Schliemann nu era acest tip de persoană, căci el voia să se bucure de succes de unul singur“.

Odiseea tezaurului lui Priam

Și a venit o zi de sâmbătă, 31 mai 1873, penultima a săpăturilor, când Schliemann a găsit în așa-numitul strat II, într-un mormânt aflat la o adâncime de 9 metri, ceea ce el a numit *tezaurul lui Priam*, convins că avea de-a face cu Troia descrisă de Homer. Diademe, vase, cercei, inele, lanțuri, arme, totul din aur masiv, o incredibilă descoperire, în total, aproximativ 9.000 de obiecte, care, la 17 iunie 1873, așa cum avea să scrie în jurnal, au fost binecuvântate de un preot.

În momentul când a găsit prima piesă a tezaurului, deși încă nu sosise ora prânzului, i-a trimis pe cei 80 de muncitori în pauză, ascunzând-o în baraca sa de lemn. Totuși, secretul nu a rămas al lui Schliemann, căci un muncitor l-a informat pe supraveghetorul otoman, care l-a somat pe german, fără succes, să deschidă cuferele, așa că funcționarul s-a repezit călare la Çanakkale, pentru a face rost de un ordin de percheziție.

Între timp, noaptea, anticipând, Schliemann l-a trimis pe loialul Nikolaos Giannakis la fratele consulului SUA încărcat cu șase coșuri și o sacoșă. După alte șase zile, Giannakis a dus tezaurul, pe trei cai, într-un golf din apropiere, unde l-a încărcat pe vaporul aflat în așteptare, căpitanul transportând încărcătura în apele grecești, pe insula Syros, de unde un agent a dus-o la Atena.

Sigilate, obiectele din aur vor ajunge tot în vila socrilor lui Schliemann.

Fotografia care face înconjurul lumii

La sfârșitul lui iunie 1873, în capitala elenă va ajunge și Schliemann, care-și va cadorisi soția (contrar afirmațiilor germanului, ea nu i-a fost alături în momentul descoperirii, aflându-se la Atena, alături de tatăl ei, aflat pe patul de moarte) cu diademe, lanțuri și cercei provenind din tezaur, fotografia respectivă făcând imediat înconjurul lumii.

Mai mult, el va informa imediat editura Brockhaus din Leipzig și cotidianul „Augsburger Allgemeine Zeitung", primul articol despre epocala descoperire apărând la 5 august 1873. Numai că locul descoperirii va fi mutat de Schliemann cu câțiva metri, din mormânt în ceea ce considera a fi palatul lui Priam.

Totuși, lumea academică germană a pus sub semnul întrebării metodele și credibilitatea sa, ca și datarea descoperirii, apărând și declarații ironice, de genul: „Acum, că, urmare a studierii operei lui Homer, domnul Schliemann a descoperit tezaurul Troiei, poate că ar face bine să citească și *Cântecul Nibelungilor* și să pornească imediat, alături de soția sa, în căutarea aurului Rinului".

Părți componente (reprezentări) ale așa-numitei Comori a lui Priam, expuse la Muzeul South Kensington din Londra în decembrie 1877

(Auto)promovare

La muzeul American School of Classical Studies din Atena se află astăzi peste 100.000 de documente ale lui Schliemann (jurnale, scrisori, planșe etc.), inclusiv scrisori în care Calvert îl acuză că l-a înșelat și că ar fi falsificat tezaurul lui Priam.

Mai mult, același Calvert i-a atras încă de atunci atenția că tezaurul găsit este cu 1.300 de ani mai vechi decât epoca lui Priam, cum ar fi, de exemplu, marea diademă, lată de 54 cm, purtată pe cap de însăși Sophia, bijuteria fiind tipică anilor 2.300-2.200 î.Chr.

Stefanie Samida, profesor la Universitatea din Heidelberg, remarcă modul iscusit în care Schliemann s-a folosit de presă și de invenția fotografiei, publicând reportaje și rapoarte ale săpăturilor în „Augsburger Allgemeine",

Sophia, soția grecoaică a lui Heinrich Schliemann, purtând prețioasele bijuterii din „Tezaurul lui Priam", așa cum trebuie să fi fost ele purtate de femeile din vechime; fotografie (ulterior colorizată) care a luat ochii lumii la vremea respectivă.

Filă din jurnalul lui Schliemann, datat 1873, cu reprezentări grăitoare ale pieselor descoperite în timpul săpăturilor

chiar și în „Times“ din Londra, cărțile sale devenind best-seller-uri internaționale.

Polly Lohmann, arheolog la Universitatea din Heidelberg, observă: „Acest tip de marketing a reprezentat, și el, o caracteristică a sa, pe care l-a folosit înaintea contemporanilor săi. Schliemann a oferit o imagine populară a arheologiei, aducând-o în atenția opiniei publice, fapt care poate fi privit atât pozitiv, cât și negativ. Pozitiv, în sensul că a atras atenția asupra unui domeniu care se afla de-abia la începutul dezvoltării sale. Dar și negativ, căci, având nestrămutata convingere că a găsit dovada existenței Troiei, a creat iluzoria impresie că tot ce aveai de făcut era să pui mâna pe o lopată sau pe o cazma pentru a dobândi certitudini în ceea ce privește locuri și evenimente care se pierdeau în istorie, fără a se ține cont că arheologia înseamnă, cu precădere, muncă îndelungată, meticuloasă și grea“.

Schliemann (și tezaurul), la Londra: „Sunt leul sezonului și zilnic sunt invitat de lorzi și de duci“

Totuși, după ce tezaurul a ajuns la Atena și urmare a frenezie mediatice care a înconjurat senzaționala descoperire, Imperiul Otoman l-a dat în judecată pe Schliemann, dar numai după percheziții, interogatorii și înghețarea conturilor sale.

Având cetățenie americană, Schliemann a apelat chiar și la US Navy, rugând-o să intervină la nevoie. În cele din urmă, a fost condamnat la o amendă de 10.000 franci de aur, un mizilic pentru german, el preferând să achite 50.000 de franci (echivalentul a 250.000 euro azi) numai pentru a i se permite continuarea săpăturilor la Troia.

De altfel, după un an, Schliemann va publica lucrarea *Antichități troiane. Raport despre săpăturile de la Troia*, carte primită cu scepticism de mulți, dar și lăudată, de exemplu, de premierul Marii Britanii din acei ani, William Gladstone, și el un savant al vremurilor, și *Atlasul antichităților troiane*, conținând un fel de inventar fotografic și cu schițe al primei lucrări.

Frank Vorpahl explică ce s-a întâmplat mai departe cu tezaurul: „Britanicii au fost dintotdeauna comercianți. Superbul South Kensington Museum [actualmente Victoria and Albert Museum – n.n.] avea nevoie în

Așa-numitul Tezaur al lui Priam, găsit la 8,5 metri adâncime; fotografie publicată în epocă (1874) în „Illustrated London News". Comoara – s-a dovedit mai târziu – este cu mult mai veche decât epoca lui Priam.

Reprezentări ale antichităților troiane expuse la Londra, în decembrie 1877 – 1, 2, 3: fusaiole incizate cu embleme sacre; 4: ulcior din argint; 5: piatră de șlefuit cu inscripții; 6, 7: figurine din teracotă reprezentând animale; 8–11: ceramică perforată; 12: ulcior din teracotă; 13: vas Minerva (a se vedea bufnița); 14, 16: securi din bronz; 15: pumnal din bronz; 17: suliță din bronz; 18: ulcior dublu din teracotă; 19: recipient cu trei guri, din teracotă; 20: scut din aramă; 21, 22: ulcioare din teracotă, cu două guri; 23: recipient din teracotă, cu două toarte; 24: vas din teracotă, cu dop; 25: matriță din gresie pentru arme.

permanență de exponate ieșite din comun, care să atragă cât mai mulți vizitatori, iar acest Schliemann a făcut celebru tezaurul prin fotografia soției sale. Timp de trei ani, 1877-1880, muzeul a avut parte de un număr record de vizitatori. În Germania acelor vremuri s-a spus că Schliemann nu a studiat istoria, nu este profesor, așa că n-o să-i acorde atenție. Britanicii nu au acest stil de aroganță, ci văd numai partea comercială și câștigul. De-abia mai târziu au început și germanii să se întrebe dacă nu cumva acestor descoperiri le-ar sta bine în colecția imperială".

Cât despre Schliemann, el se lăuda în jurnal: „Londonezii mă acoperă cu atenții, iar zece societăți îmi solicită prelegeri. Sunt leul sezonului și zilnic sunt invitat de lorzi și de duci".

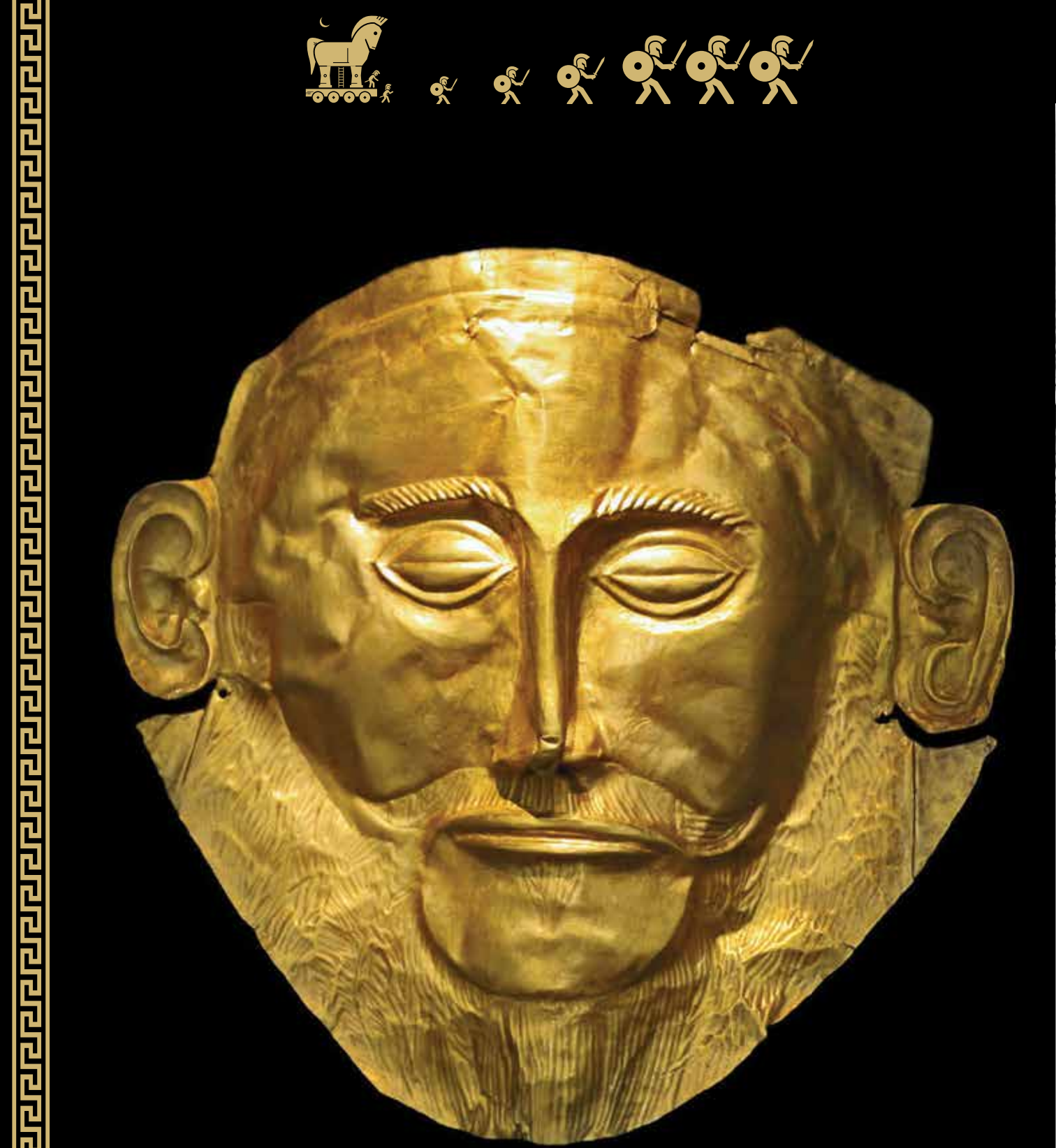

Mască funerară din aur descoperită la Micene, în 1876. La vremea respectivă, Schliemann a crezut că a găsit rămășițele legendarului conducător grec Agamemnon, iar piesa a intrat în istorie sub această denumire, „Masca lui Agamemnon".

Descoperirea unei culturi necunoscute până atunci

Cultura miceniană

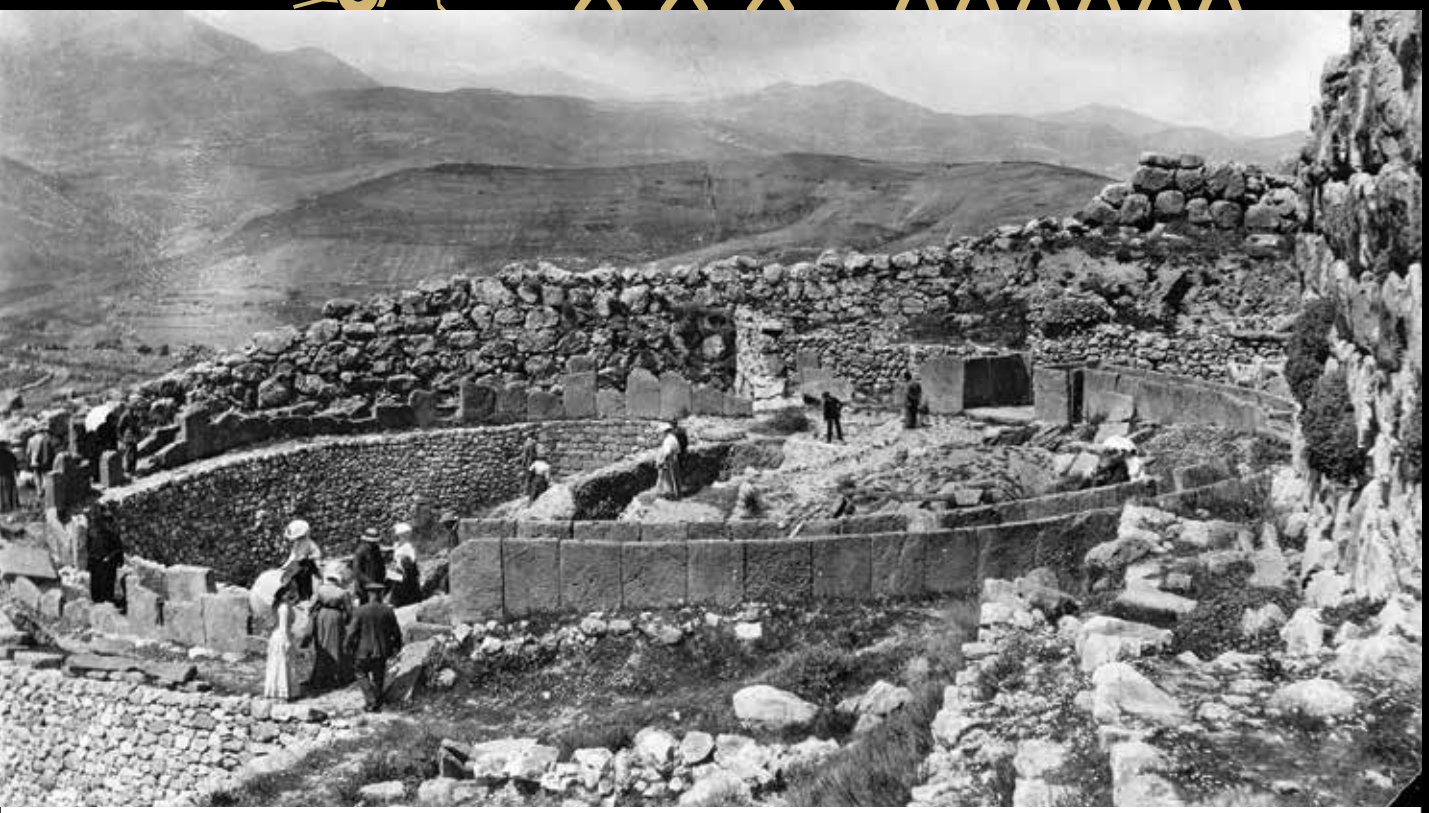

Vizitatori în situl arheologic de la Micene, Grecia, la puține decenii după scoaterea cetății la lumină (cercul mormintelor); jos: Poarta Leilor în zilele noastre.

Dacă *Troia lui Homer chiar a existat?* reprezintă și azi un subiect controversat (atât așa-numitul *tezaur al lui Priam*, cât și celelalte descoperiri ale lui Schliemann de pe dealul Hisarlik fiind în mod clar mai vechi decât epoca bronzului, în care are loc epopeea Războiului Troian), Schliemann avea să descopere, perseverând cu căutările, o epocă necunoscută până atunci.

Totul a început cu o ilegalitate, adică săpături clandestine la Micene, în Grecia, în 1874. An în care, prin prisma marii sale iubiri față de Grecia antică, Schliemann a inițiat și a sponsorizat îndepărtarea tuturor construcțiilor medievale de pe Acropolele atenian, incluzând marele turn al francilor, construit spre sfârșitul secolului al XIV-lea, astfel încât și Acropole să rămână eminamente antic.

După doi ani, în 1876, Schliemann a demarat la Micene săpăturile aprobate, Reinhard Witte remarcând, astfel, că „el a descoperit o cultură necunoscută până atunci, anume cea miceniană, existentă în secolele XVII-XI î.Chr., aceasta fiind a doua cultură majoră europeană alături de civilizația minoică (3500-1100 î.Chr.)".

Să fi reprezentat Micene, cu a sa Poartă a Leilor, rădăcinile Războiului Troian? În fond, găsind locul luptei, Schliemann a dorit să descopere și dovezi ale existenței cetății lui Agamemnon.

În izvoarele antice, inclusiv în relatările lui Pausanias, erau evocate cinci morminte. Și cinci a și găsit, conținând diferite obiecte, de la săbii până la bijuterii, inclusiv (sau în primul rând) obiecte de aur având o greutate totală de 13 kg, nemaiamintind de tezaurul Clitemnestrei (soția lui Agamemnon și sora Elenei).

Grecii îl supraveghează îndeaproape

Numai că, spre deosebire de otomani și cunoscând deznodământul procesului pe care aceștia i-l intentaseră la Atena întru recuperarea tezaurului lui Priam, grecii l-au supravegheat intens pe Schliemann prin persoana lui Panagiotis Stamatakis, reprezentantul oficial al Serviciului Arheologic al Greciei, considerat de eleni drept salvatorul bogățiilor miceniene. Nu de alta, dar tot ceea ce a găsit Schliemann a fost strict inventariat și păzit.

Este masca lui Agamemnon chiar a lui Agamemnon? Iată doar una dintre nesfârșitele controverse care înconjoară și această descoperire, cercetări de dată (mai) recentă relevând faptul că aceasta ar data de pe la 1.600 î.Chr., însemnând cu aproximativ 400 de ani înaintea Războiului Troian; descoperirea face parte totuși din lucrarea *Mycenae*, publicată de Schliemann în 1878.

Cert este că Schliemann a scos la iveală cele mai reprezentative dovezi ale Epocii Bronzului din Grecia și că, datorită lui, și îndeosebi lui Stamatakis, toate vestigiile pot fi admirate vizitând Muzeul Național de Arheologie din Atena.

Piese impresionante descoperite de Heinrich Schliemann la Micene, în Grecia, și aflate astăzi în patrimoniul Muzeului Național de Arheologie din Atena. Sus: diademă funerară din aur găsită în așa-numitul „mormânt al femeilor". Jos: măști funerare, vase de dimensiuni variate, obiecte decorative din aur.

Sus: coif micenian din colți de mistreț. Jos: bijuterii și obiecte decorative.

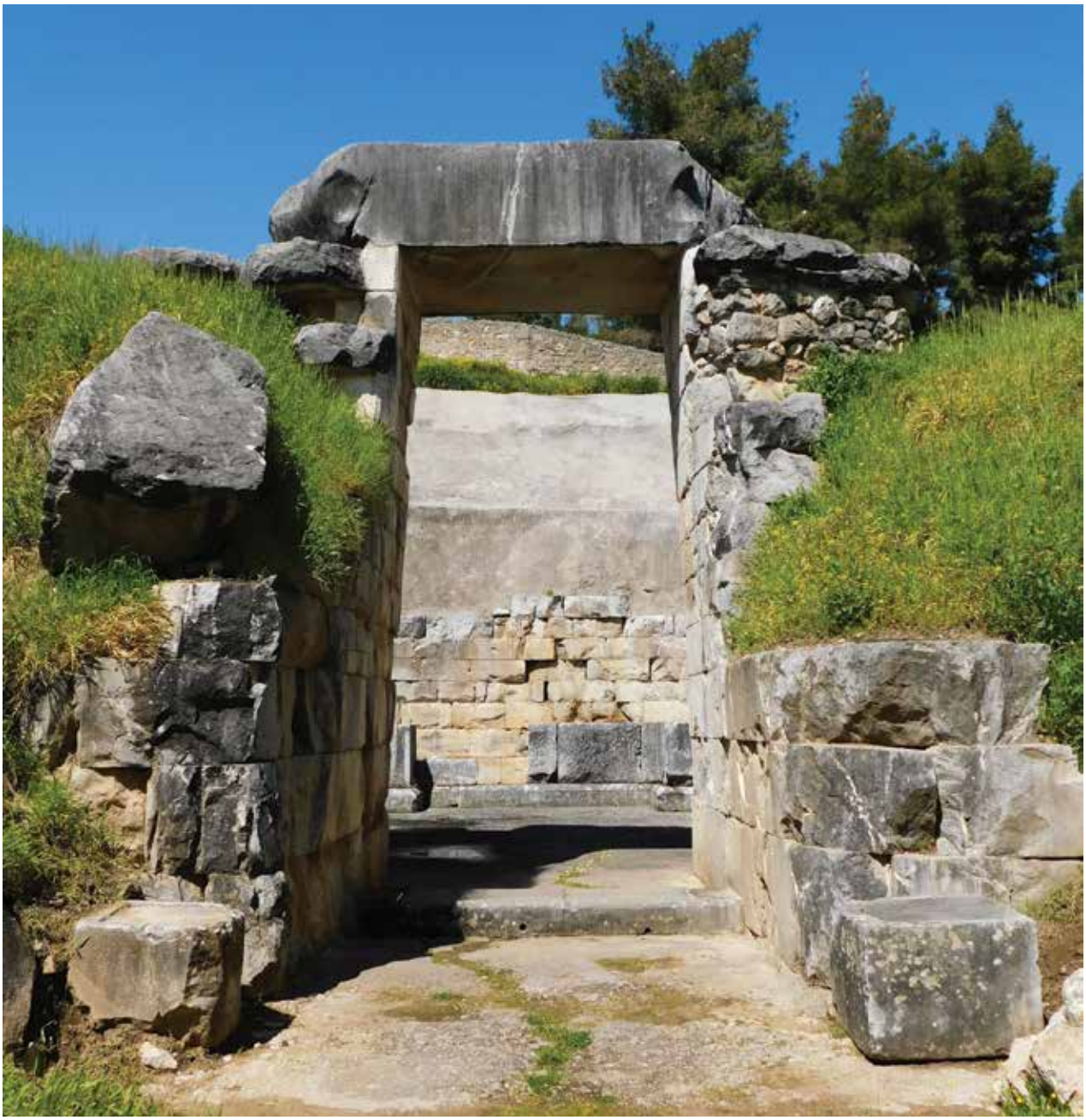

Ruinele vechii cetăţi greceşti Orchomenus, unde a descoperit Schliemann, la începutul anilor 1880, tezaurul legendarului rege Minyas; în fotografie, intrarea în ceea ce era odată mormântul lui Minyas.

A scos ilegal și din Egipt

În următorii ani, lui Schliemann i-au reușit și alte descoperiri spectaculoase. În 1878-1879 redeschide săpăturile de la Troia (a treia campanie va avea loc în 1882-1883 și a patra, în 1888-1890), demers căruia i-au urmat, în 1880, săpăturile la Orchomenus (1880 și 1881-1882), unde a descoperit tezaurul lui Minyas, și în 1884 la Tirnys, unde va scoate la iveală palatul regal, toate din perioada de aur miceniană, anterioară celei antice.

Din 1882 alături îi va fi Wilhelm Dörpfeld (1853-1940), omul care i-a corectat o serie de rapoarte și a abordat o strategie a excavațiilor mult mai științifică și mai organizată, astfel izbutind să salveze straturile pe care, conform obiceiului, Schliemann le distrugea în căutarea comorilor din... adâncuri.

La 60 de ani, Heinrich Schliemann rămâne tot neobosit în căutări, dar ceea ce-i lipsea erau prieteniile de durată. Spre sfârșitul vieții îl găsește, însă, pe Rudolf Virchow, celebritate a Berlinului, geniu al patologiei, președintele Partidului Progresului, de stânga și de orientare liberală, fondatorul Societății Germane pentru Antropologie, Etnologie și Preistorie. Ambii proveneau din medii mici și din nordul Germaniei, și ambii erau *selfmade-men*. Împreună vor călători pe Nil, găsind ceea ce el a denumit *Capul Cleopatrei*, dar care nu avea nimic de-a face cu faimoasa personalitate a antichității egiptene, nefiind altceva decât o sculptură grecească, pe care, evident, a scos-o ilegal din țară, și tot împreună vor continua săpăturile la Troia și în munții homerici Ida, de pe insula Creta (toate, în 1888).

Moștenirea lui Schliemann

Când, în 1891, i s-a citit testamentul, s-a dovedit că Schliemann lăsase în urmă o moștenire (apropo de lichidități, judecând după valoarea de azi) de aproximativ 100 de milioane de euro.

Dar mai presus de aspectul prozaic, Schliemann rămâne, alături de Sir Arthur Evans (1851-1941), un pionier al studiului civilizațiilor egeene din Epoca Bronzului. Cei doi se cunoșteau, Schliemann plecând din această lume cu visul neîmplinit de a săpa alături de Evans în Knossos (Creta), în condițiile în care britanicul e cel care a subliniat, și nu o dată, necesitatea de a diferenția civilizațiile Epocii de Bronz: cea minoică (3.500-1.100 î.Chr.), care, specifică insulei Creta și altor insule din Marea Egee în Epoca Mijlocie a Bronzului, a fost prima civilizație avansată din Europa, și cea micenian (pornind din Grecia continentală, mai precis din Peloponez, dar extinzându-se și în insulele Mării Egee; 1.750-1.050 î.Chr.).

După moartea lui Schliemann, munca sa a fost dusă mai departe de Wilhelm Dörpfeld, care, așa cum am menționat, i-a fost nu numai asistent, ci și pionier al excavărilor stratigrafice și al documentării grafice a proiectelor arheologice. Sophia este cea care l-a angajat să continue munca la Troia, Dörpfeld ajungând la concluzia că al șaselea oraș (numărând straturile de jos în sus) descoperit, mai mare și înconjurat de ziduri construite din pietre de calcar, era Troia lui Homer.

În 1932, o expediție a Universității din Cincinnati, condusă de Carl Blegen (1887-1971), a găsit, la rându-i, nouă straturi, numai că a ajuns la concluzia că Troia VI fusese nimicită de un cutremur, ceea ce însemna că nu ea era orașul lui Priam, cel care fusese distrus de un război.

Blegen afirma: „Deși au existat câteva regretabile gafe, este corect să nu uităm că, înainte de 1876, foarte puține persoane, dacă acestea au existat, știau cum să deruleze săpături ca la carte. Nu exista știința investigației arheologice și probabil că nu exista, la vremea respectivă, un săpător mai bun decât Schliemann".

Troia legendară, descrisă de Homer

Acum, este evident că avem de-a face cu o controversă, generată de data aproximativă a cutremurului (puțin după 1300 î.Chr.) și de descoperirea unor obiecte de ceramică micenian datate anterior Războiului Troian.

Vase în chip de bufniță găsite la Troia, arătate publicului – alături de alte aproximativ 700 de piese – în cadrul expoziției „Lumile lui Schliemann", găzduite, până la 6 noiembrie a.c., de Galeria James Simon și Neues Museum din Berlin

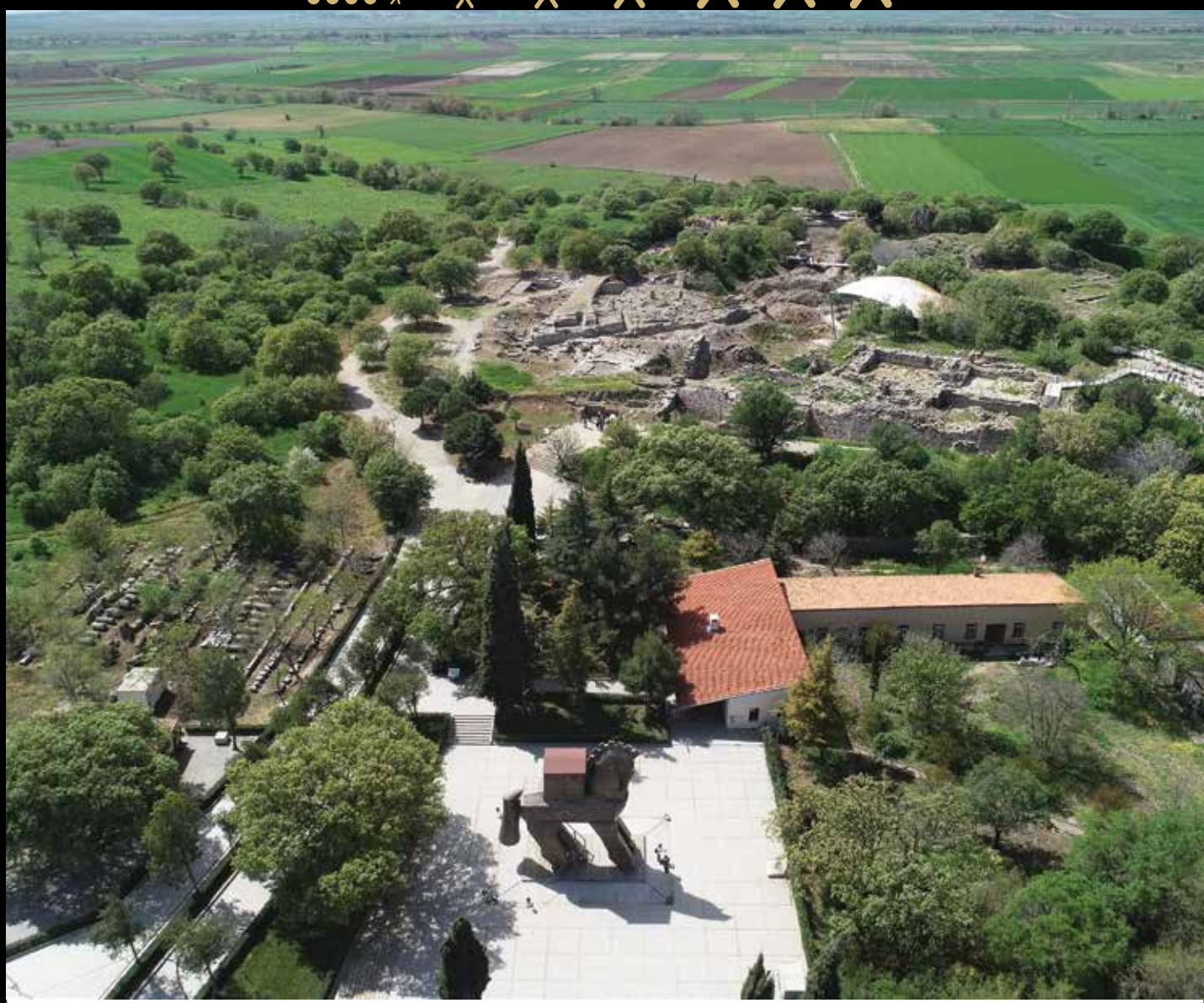

Vedere aeriană a sitului arheologic Troia, în provincia Çanakkale, Turcia; la intrare, o reconstituire de mari dimensiuni a Calului Troian.

Astfel, orașul despre care se crede că e Troia legendară, descrisă de Homer, pare să fie cel de pe următorul strat, Troia VIIa, construit din aceleași materiale și rezistând cam o sută de ani înainte de a fi distrus în urma jafului și a unui incendiu.

Pe de altă parte, săpăturile conduse între 1988 și 2005 de savantul german Manfred Korfmann (arheolog în cadrul Universității din Tübingen) au păstrat vie controversa: descoperirea ruinelor unor clădiri și dovezile scoase la iveală, conform cărora Troia a avut o întindere mult mai mare decât se bănuia, l-au determinat pe Korfmann să considere Troia lui Homer ca fiind VI/VIIa.

Troia VIII, care a existat în timpul vieții lui Homer (el trăind, se pare, multe secole după Războiul Troian), a fost un mic oraș grecesc, numit Ilion, iar Troia IX, condus de romani, s-a văzut redenumit Ilium, rezistând până în timpul domniei lui Constantin cel Mare, când a devenit Troia X.

Cu alte cuvinte – pornind de la premisa că Războiul Troian chiar a existat și că nu a fost doar o metaforă literară –, Calvert și Schliemann au săpat la locul potrivit, numai că germanul pare să fi distrus mare parte din „Troia lui Homer", săpând și ajungând la o adâncime prea mare, adică în stratul unui precursor al citadelei homerice.

Se cade să amintim și că, grație perioadei ei de glorie, Troia a păstrat un statut aparte în istorie. Căci altfel nu s-ar fi oprit acolo – nu pentru a jefui, ci pentru a aduce un omagiu peste secole – nici Xerxes (născut în 519 î.Chr., rege al perșilor între 486 și 466 î.Chr.), pe drumul spre cucerirea Greciei, și nici Alexandru cel Mare (356-323 î.Chr.), după victoria din 334 î.Chr. de la râul Granicus contra perșilor. Ultimul a oferit localității titlul de oraș, ordonând conducătorilor locali s-o înfrumusețeze prin construirea de noi clădiri și exceptând-o de la obligația de a plăti taxe. Acest statut special va fi confirmat și în timpul dominației romane (începând din 85 î.Chr.), romanii având convingerea fermă că troianul Aeneas a fost strămoș al lui Romulus și al lui Remus, legendarii fondatori ai Cetății Eterne.

Încet-încet, Troia își va pierde importanța, fiind redusă, până în secolul al XIII-lea, la o modestă comunitate de fermieri. Totuși, ce renume, ce istorie, câte straturi de legendă! Grație lor, situl arheologic Troia, în provincia turcească Çanakkale, este, din 1998, pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO.

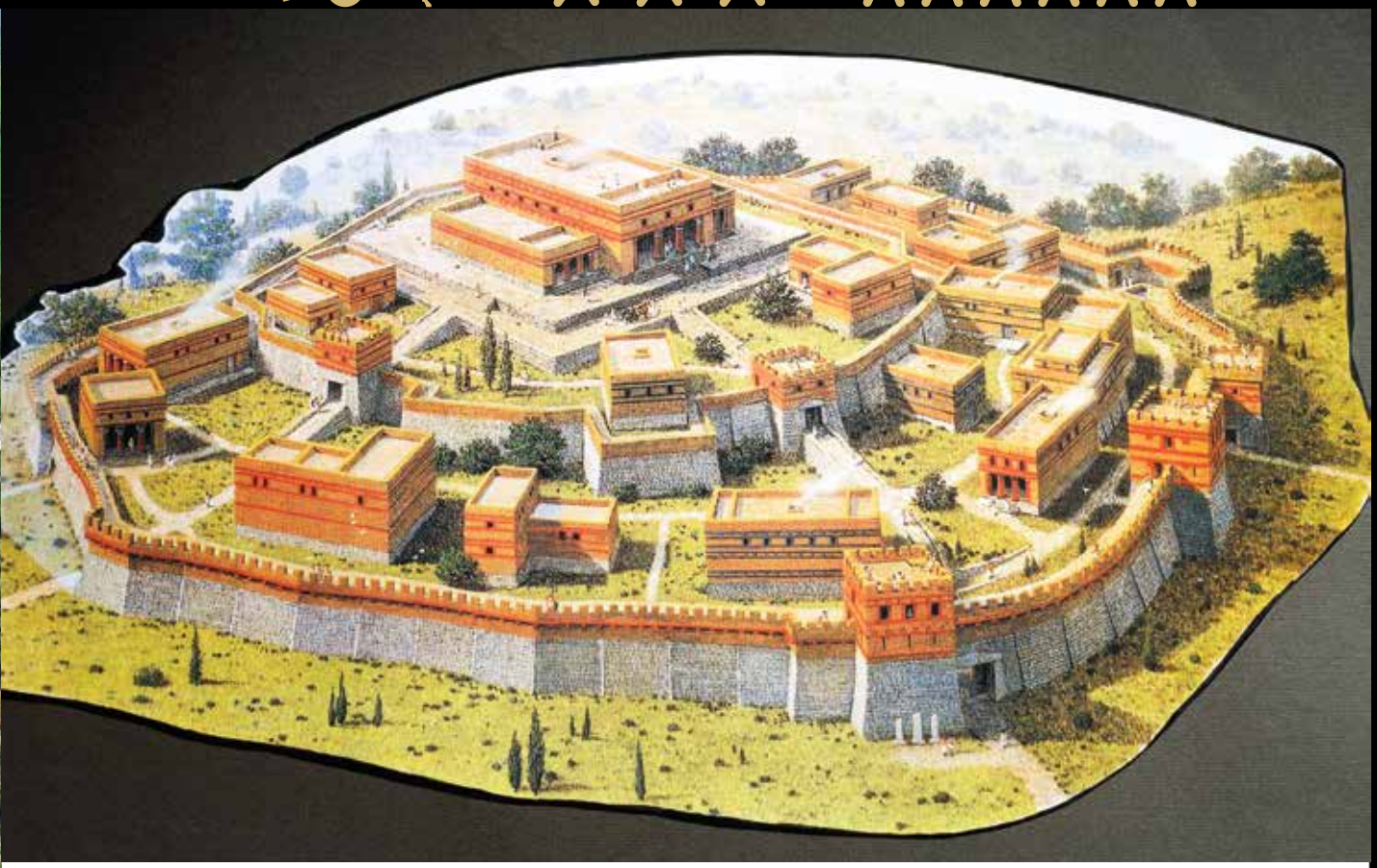

Așa se poate să fi arătat legendara cetate a Troiei descrisă de Homer în *Iliada* (reconstituire)

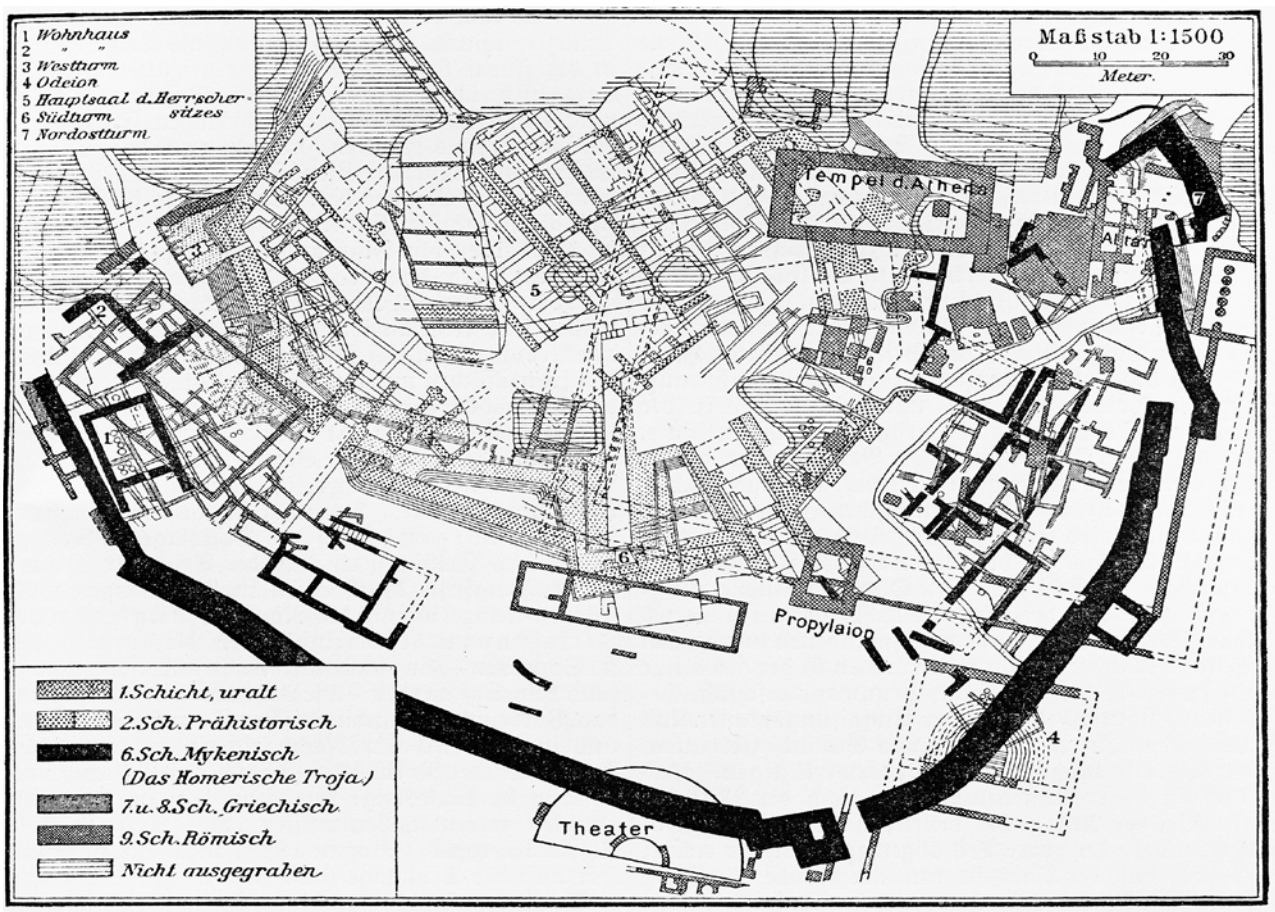

Cercetările au continuat la Troia și după moartea lui Schliemann, duse mai departe de Wilhelm Dörpfeld. În planul care datează din 1906, limitele Troiei legendare descrise de Homer sunt semnificate printr-o dungă neagră plină.

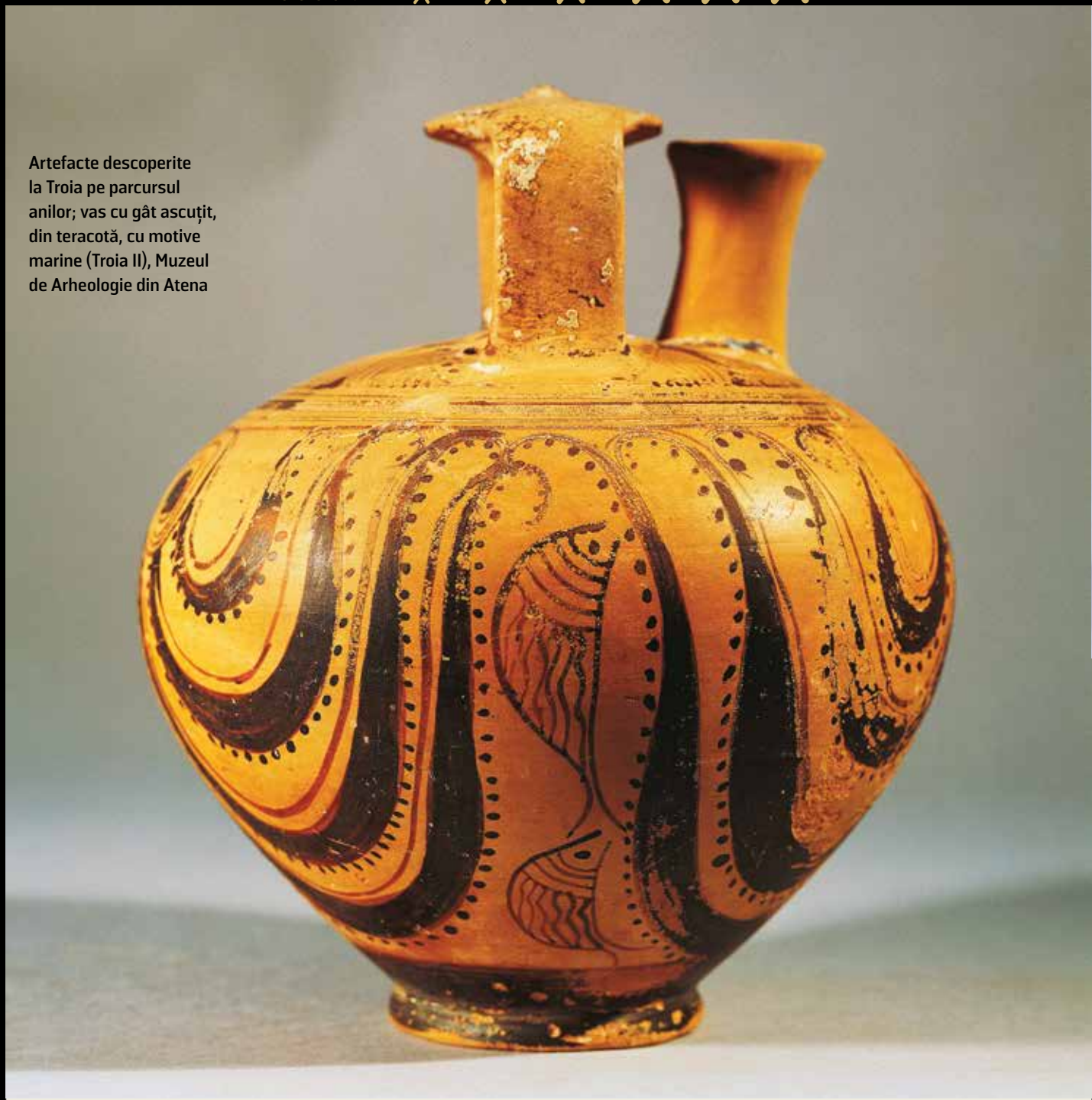

Artefacte descoperite la Troia pe parcursul anilor; vas cu gât ascuțit, din teracotă, cu motive marine (Troia II), Muzeul de Arheologie din Atena

Arheologi, despre Troia: ***„Nu există o singură Troia, ci minimum 10, amplasate în tot atâtea straturi“***

În cartea sa, Frank Vorpahl menționează: „Schliemann a fost un om brutal, la fel de brutale au fost și săpăturile sale, care au căpătat un caracter industrial. Troia este alcătuită din 10 straturi, dintre care nouă sunt îndepărtate în ideea de a ajunge la cel mai de jos, pe care-l consideră a fi Troia lui Homer. Demersul este unul brutal, dar la fel procedau și colegii săi, la fel va proceda și Sir Arthur Evans la Knossos în 1900, dar despre asta nu se prea amintește".

Într-un articol apărut în revista „The Classical World", arheologul Donald F. Easton scria: „Schliemann nu era atât de iscusit în a separa faptele de interpretări. Chiar în 1872, Frank Calvert și-a dat seama, din studiul ceramicii descoperite, că Troia II ar fi trebuit să aibă o vechime mai mare cu multe sute de ani pentru ca aceasta să fie Troia lui Homer, punct de vedere dovedit, în cele din urmă, de descoperirea ceramicii miceniene la Troia VI în 1890".

„Nu există o singură Troia, ci minimum 10, amplasate în tot atâtea straturi, unul deasupra celuilalt", opina cercetătorul olandez Gert Jan van Wijngaarden într-unul dintre capitolele cărții *Troia: orașul, Homer și Turcia*, apărută în 2013. El susține

Căni din lut (Troia II), Muzeul de Arheologie din Atena

Vas cu gât și ceașcă din teracotă (Troia III), Muzeul de Arheologie din Istanbul

Vas din teracotă, cu trăsături omenești, Muzeul de Arheologie din Atena

Vas din teracotă, Muzeul de Arheologie din Istanbul

că arheologii trebuie să sape foarte adânc pentru a găsi reminiscențe ale primei așezări ale „unui mic oraș, înconjurat de un zid de apărare din piatră neprelucrată".

„Atunci când Schliemann a excavat acest nivel al Troiei, descoperind tezaurul pe care i l-a atribuit lui Priam, colecția de arme, vase din aur, argint, aramă, cupru și bronz, bijuterii din aur, incluzând mii de inele din aur, ca și alte obiecte confecționate din metale prețioase, au ieșit la lumină în apropierea părții exterioare a zidului cetății, în apropierea clădirii, pe care Schliemann a desemnat-o ca fiind palatul regal", scrie cercetătorul Trevor Bryce, de la Universitatea Queensland, în cartea *Troianii și vecinii lor*, din 2006, adăugând că „toate acestea aveau o vechime mai mare cu 1.000 de ani față de perioada domniei lui Priam". Bryce mai notează că sistemul de apărare a orașului era formidabil, zidurile având o înălțime de 9 metri și mai multe turnuri de observație, cel mai impozant fiind bastionul de la nord-est, care servea drept întărire a apărării. Dimensiunile exacte ale orașului reprezintă subiect de dispute. De exemplu, arheologul Manfred Korfmann, care a condus săpături la acest sit, scrie în cartea sa *Troia: de la Iliada lui Homer la Hollywood*, din 2007, că lucrările dovedesc existența și a unui oraș inferior, aducând dimensiunea sa totală la aproximativ 30 de hectare. „Această Troie avea o întinsă zonă rezidențială sub cetatea puternic fortificată. Ea nu avea egal în regiune și în întreg sud-estul Europei", scrie el, lansând noi controverse.

Straturi marcate în săpătură, în situl arheologic Troia; citiți istoriile lor în aceste pagini.

Troia și straturile sale

Troia I (3.000-2.550 î.Chr.), adică cea de la începuturi, a fost una de dimensiuni reduse, înconjurată de ziduri din piatră, care, însă, a înflorit și s-a extins, ceramica și obiectele de metal asemănându-se cu cele găsite la Lesbos și Lemnos. Troia avea o locație strategică, supraveghind intrarea în Dardanele și controlând traficul de-a lungul acestei rute comerciale aglomerate. Distanța până la intrarea din sudul Dardanelelor este de 4,8 km, dar, la vremea respectivă, distanța față de mare era una insignifiantă.

Troia II (2.550-2.300 î.Chr.) a fost dotată cu ziduri mai puternice, care înconjurau un oraș mic, dar prosper, în care se găseau și clădiri mai mari (cu o lungime de 40 de metri), precum și fortificații din piatră și cărămidă. Tezaurul găsit de Schliemann (60 de cercei, șase brățări, două magnifice diademe și 8.750 inele, toate din aur masiv) corespunde acestui oraș, alte vestigii găsite de el sugerând comerțul cu Asia.

Troia III (2.300-2.200 î.Chr.) reprezintă o dovadă a faptului că orașul s-a întărit și a prosperat pe măsura trecerii deceniilor. Toate aceste trei straturi formează *cultura troiană maritimă*.

Troia IV (2.200-1.900 î.Chr.) și **Troia V (1.900-1.700 î.Chr.)** – în speță, ***cultura troiană anatoliană*** – sunt cel mai dificil de reconstituit, căci dovezile au fost distruse de săpăturile lui Schliemann, în demersul său de a ajunge la o adâncime cât mai mare.

Troia VI (1.700-1.300/1.250 î.Chr.): o cetate înconjurată de ziduri și mai

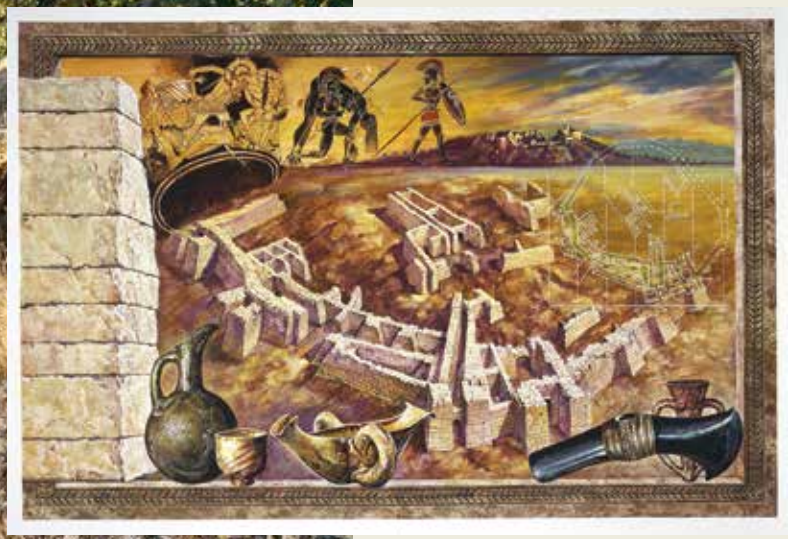

Reconstituire a cetății Troia descrisă în *Iliada*, cu trimiteri la Războiul Troian și câteva reprezentări de piese descoperite în sit

trainice, dar mai puțin prosperă, contactul cu exteriorul fiind dovedit prin prezența cuptoarelor cu influență anatoliană și a ceramicii minoice.

Troia VI este cea mai vizibilă perioadă care poate fi observată azi în sit. Impresionante fortificații cu o grosime de 5 metri și o înălțime de 8 metri, construite din mari blocuri de piatră de calcar și incluzând mai multe turnuri (în plan dreptunghiular, aidoma fortificațiilor hitite), demonstrează prosperitatea, dar și preocuparea pentru apărare, ele asemănându-se cu descrierile lui Homer. În plus, între anumite secțiuni ale zidului există o distanță de vreo 10 metri, fără a se umple colțurile fortificațiilor (iată, totuși, un punct slab în sistemul de apărare), acest stil fiind o unicitate a Troiei, care etala o independență față de influența miceniană și a celei hitite. Totuși, zidurile includeau cinci porți de acces către interiorul cetății, având o structură asemănătoare orașelor miceniene contemporane ale epocii, cum ar fi Tirnys, Pylos și Micene.

În exteriorul citadelei fortificate, orașul inferior acoperă o suprafață de 270.000 metri pătrați, protejată de un șanț din rocă tăiată, dimensiunea sitului, mult mai mare decât a crezut inițial Schliemann, sugerând o populație de aproximativ 10.000 de oameni. Descoperirile evidențiază existența unei înfloritoare industrii a lânei și primele folosiri ale cailor, confirmare a celor relatate de Homer, care folosea, la adresa băștinașilor, epitetul de îmblânzitori ai cailor.

A fost descoperită și ceramică similară celei din Grecia continentală, ceea ce nu a exclus importul de ceramică din Creta, Cipru și Levant. În contrast cu palatele miceniene, nu există dovezi ale unor sculpturi sau fresce pictate. Troia VI a fost parțial distrusă, dar cauza exactă nu este cunoscută dincolo de câteva dovezi referitoare la un cutremur puternic.

Troia VIIa (1.300/1.250-1.200 î.Chr.), dar mai ales **Troia VIIb1-VIIb3 (1.200-950 î.Chr.)** consemnează influențe miceniene, o mărire a orașului inferior și reconstrucții ale fortificațiilor, dar marchează și un declin în ceea ce privește calitatea arhitecturii și a celei artistice comparativ cu Troia VI. Aceasta se corelează cu tradiția grecească, conform căreia, urmare a Războiului Troian, orașul a fost jefuit și abandonat, cel puțin pentru un timp.

Troia VIIa a fost reconstruită imediat de supraviețuitorii cataclismului, care au acoperit ruinele cu noi clădiri, amenajate una foarte aproape de cealaltă, fiecare spațiu fiind exploatat la maximum. Mai mult, aproape fiecare casă a fost dotată cu pivnițe subterane uriașe, întregul ansamblu fiind astfel construit încât să facă față asediilor, așa cum a fost cel descris de Homer, fapt care, și el, induce concluzia că Troia homeriană este VIIa, fie și în condițiile în care mai există specialiști care se referă la Troia VI/VIIa. Oricum, teoria care prevalează – pe baza descoperirilor (oase umane găsite în case sau pe străzi, dovedind că orașul a fost asediat și ars, respectiv ceramică micenian importată, și nu numai) și a coroborării faptelor, legendelor și logicii istorice – este aceea că Troia lui Homer este VIIa.

Troia VIIa și Troia VIIb au fost distruse de incendii, cetatea nemaifiind locuită timp de mai bine de 200 de ani.

Troia VIII (700-85 î.Chr.), adică perioada grecească, sub numele de *Ilion*, și **Troia IX (85 î.Chr.-550 d.Chr.),** perioada romană, având denumirea *Ilium*, sunt situri populate, dar fără a mai înregistra dezvoltarea anterioară.

Un templu doric în cinstea zeiței Atena și noi fortificații au fost construite de Lisimah, regele Traciei, Asiei Minor și Macedoniei (360–280 î.Chr.). Romanii se refereau la oraș ca la „sacrul Ilium", cu gândul la Aeneas (fiul prințului troian Anchises și a zeiței Afrodita/Venus în mitologia romană), cel care ar fi conferit Romei o ascendență divină.

Iulius Cezar (100–44 î.Chr.) și Augustus (63 î.Chr.–14 d.Chr.) au reconstruit o mare parte a orașului, iar Hadrian (76–138 d.Chr.) a adăugat noi clădiri și băi. Nu în ultimul rând, Constantin cel Mare (306–337 d.Chr.) a plănuit să construiască noua capitală la Troia, a și demarat construcțiile în acest sens, dar, în cele din urmă (324 d.Chr.), a ales Constantinopole drept principal oraș al Imperiului, după care a urmat declinul.

Troia X (secolele 13-14), adică epoca bizantină, fără evenimente și efecte notabile, consfințește, practic, dispariția, dar nu și uitarea.

Homer și Războiul Troian, între mit și realitate

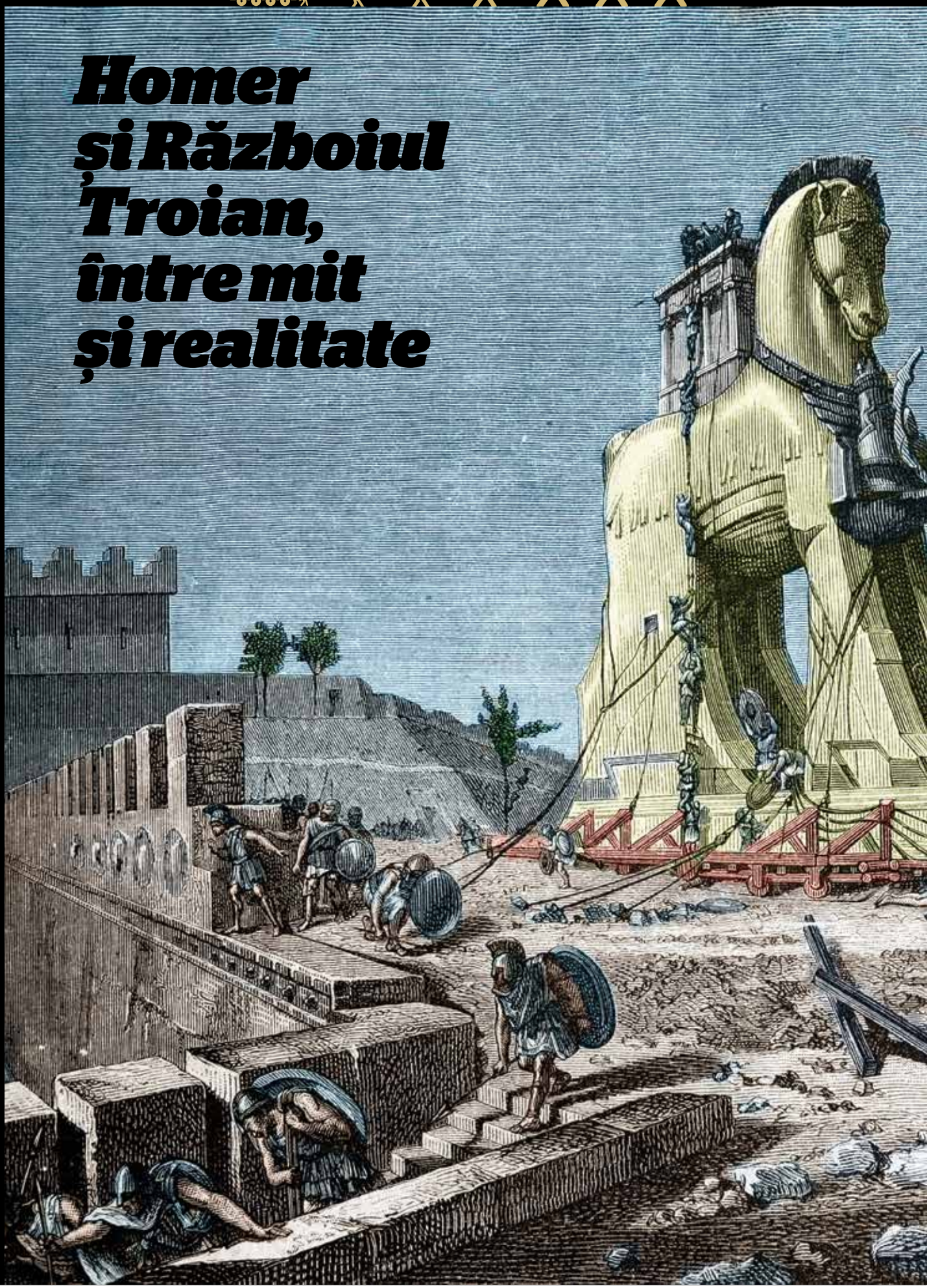

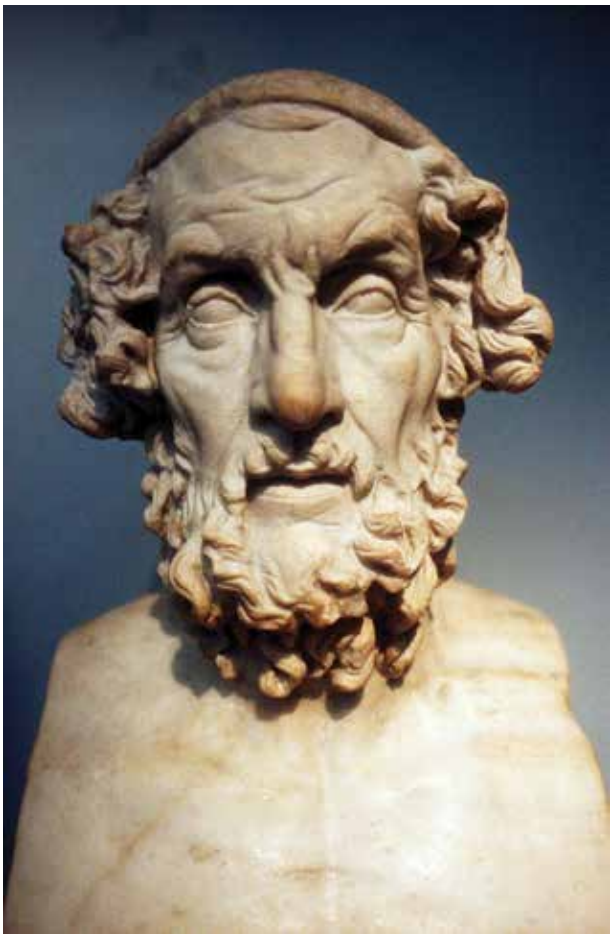

Poetul grec Homer – copie romană a unui bust grecesc de sec. II î.Chr. astăzi pierdut

Conform legendei, Troia a fost asediată timp de zece ani și apoi cucerită de grecii regelui Agamemnon. Motivul izbucnirii Războiului Troiei ar fi fost, conform *Iliadei*, răpirea Elenei, cunoscută drept frumoasa Elena, Elena din Argos sau Elena a Spartei, fata lui Zeus și a Ledei, măritată cu regele Spartei, Menelau, acesta din urmă fiind fratele regelui micenian Agamemnon.

Promisă de zeița Afrodita lui Paris (fiul regelui Priam și al reginei Hecuba ai Troiei), Elena a fost sedusă de Paris și dusă la Troia cu ajutorul Afroditei. De ce această „mărinimie"? Ar fi fost, de fapt, respectarea cuvântului dat, acela că Afrodita îi va oferi lui Paris cea mai frumoasă femeie din lume, contraserviciu pentru gestul prințului de a o alege, în detrimentul Herei, ca fiind mai frumoasă și, astfel, îndreptățită să primească mărul de aur al zeiței Eris, devenit celebrul măr al discordiei.

Zeii s-ar fi implicat în conflict, Hera, Atena și Poseidon trecând de partea grecilor, iar Afrodita (mamă a unui troian, Aeneas), Apollo și Ares de cea a troianilor.

Războiul Troian, în jurul lui 1.200 î.Chr.

Dacă războiul chiar a avut loc și dacă Troia este aceeași cu cea de pe dealul Hisarlik reprezintă încă un subiect de dezbatere. Ideea Troiei rezidă cu mai bine de 2.700 de ani în urmă, când grecii au colonizat vestul Turciei. Războiul Troian ar fi avut loc spre sfârșitul Epocii Bronzului,

adică în jurul lui 1.200 î.Chr. (Troia VIIa), exact atunci când civilizația miceniană era una înfloritoare în Grecia, însemnând, printre altele, și construirea unor mari palate, și dezvoltarea unui sistem de scriere.

Primele mărturii despre acest război îi aparțin lui Homer, care ar fi trăit în secolul 8 î.Chr., deci cu mai multe secole după ce războiul ar fi avut loc. De altfel, controverse învăluie și persoana poetului, despre care nu se știu prea multe date concrete, perioada vieții sale și locul unde a trăit (prevalează teoria reședinței pe insula Chios) reprezentând mai degrabă deducții și teorii decât certitudini.

Conform lui Homer, Troia era „bine întemeiată, solid construită și bine înconjurată de ziduri", făcând referiri la creneluri, turnuri și ziduri înalte și abrupte. Într-adevăr, mitologia greacă consemnează că zidurile erau atât de impresionante încât se spunea că ar fi fost construite de Poseidon și de Apollo, care, urmare a unui act de impietate comis de ei, ar fi fost obligați de Zeus să-l servească pe regele troian Laomedon timp de un an. Oricum, fortificațiile nu l-au ajutat pe Laomedon în momentul când Hercule avea să jefuiască orașul cu o expediție de doar șase vase, revanșă a acestuia că nu a fost plătit pentru a fi ucis monstrul care o amenințase pe Hesione (fiica lui Laomedon).

Aceste fapte au avut loc cu o generație înaintea Războiului Troian, singurul supraviețuitor masculin fiind Priam, cel mai mic dintre fiii lui Laomedon.

54 de zile

Iliada descrie ce s-a întâmplat în al zecelea an al războiului, acoperind o perioadă de 54 de zile, pe fondul asediului demarat de aheii lui Agamemnon (Ahaia este numele dat de Homer regatului lui Agamemnon din nordul Peoloponezului, aheii făcând parte, se pare, din civilizația miceniană), superiori numeric troianilor.

Mai multe evenimente ar fi avut loc: de exemplu, conflictul dintre Agamemnon și Ahile (aflat sub comanda sa) sau duelul dintre Menelau și Paris, ce avea drept premiu pe Elena, consfințind, totodată, sfârșitul războiului, numai că acest sfârșit s-a văzut amânat de intervenția zeilor. Sau, spre sfârșitul poemului, lupta dintre Ahile și un mare războinic troian, Hector, cel mai vârstnic dintre fiii lui Priam, despre care se spune că, împreună cu Hecuba și cu toate concubinele sale ar fi avut 50 de fii și 12 fiice. Știind că nu se poate măsura cu Ahile, Hector a ales, la început, să alerge de trei ori în jurul Troiei cu Ahile aflat în permanență în urmărirea sa, numai că zeii l-au silit să accepte lupta directă, fiind omorât.

Hector va fi răzbunat de fratele său, Paris, prințul omorându-l pe Ahile cu o săgeată otrăvită, pe care zeul Apollo o ghidase spre singura parte vulnerabilă a corpului, călcâiul, de unde și sintagma folosită (și) în zilele noastre atunci când vrem să subliniem partea sau zona vulnerabilă a unui om.

Calul troian

Cât despre faimosul cal troian din lemn, oferit, chipurile, drept ofrandă zeiței războiului, Atena (care ar fi transformat Troia într-o cetate inexpugnabilă și le-ar fi permis

Calul Troian, detaliu în relief pe o amforă grecească de secol VII î.Chr

Eroul troian Aeneas luptând sub zidurile Troiei; relief pe un fronton din Delphi, Grecia.

Scut votiv din teracotă, cu scene de luptă din timpul asediului Troiei; în prim-plan, Penthesilea, regina amazoanelor, sfârșește de mâna lui Ahile.

troianilor să cucerească Grecia), ideea i-ar fi aparținut lui Odiseu (Ulise), regele Itacăi, căsătorit cu Penelopa.

Epeius a dus la bun sfârșit proiectul, 30-50 de oșteni greci (în frunte cu Odiseu și Menelau) s-au ascuns în interiorul uriașului cal și, în ciuda avertismentului lansat de marele preot troian Laocoön, troianii au introdus calul în cetate, extaziați și de faptul că întreaga tabără grecească din fața cetății fusese arsă în totalitate. Fără a ști, evident, că totul era parte a stratagemei, că Agamemnon și ai săi își incendiaseră tabăra, retrăgându-se pe învecinata insulă Tenedos, în așteptarea semnalului ce urma să fie dat de vărul lui Odiseu, Sinon, pentru a reveni și a invada Troia.

La miezul nopții, grecii și-au dus la bun sfârșit planul.

În ce consta dispozitivul

Cercetări mai recente (conform *National Geographic*) relevă o teorie mult mai pragmatică, în sensul că faimosul cal din lemn nu ar fi fost altceva decât un mare dispozitiv specific asediilor, care poate fi deslușit pe un basorelief găsit în palatul regelui asirian Assurnasirpal II (883-859 î.Chr.) de la Nimrod.

Astfel, „calul asirian" post-datează distrugerea Troiei VIIa cu mai multe secole, dar, pe de altă parte, mărturii scrise din arhivele descoperite la Hattusa sugerează că asemenea dispozitive se aflau în uz încă din secolul 18 î.Chr.

Dispozitivul era, de fapt, un adăpost portabil din lemn, având lungimea de 8 metri, lățimea de 1,8 metri, din care ieșea o bară cu vârf asemănător unei sulițe, lungă de 6 metri. Protejați de construcția din lemn, asediatorii în repetate rânduri loveau bara de zidurile din piatră, încercând să creeze breșe, care, în cele din urmă, urmau să înlesnească demersul cuceririi cetății în cauză.

Iliada se încheie fără consemnarea deznodământului, *Odiseea* și *Eneida* lui Vergilius ocupându-se mai pe larg de cele întâmplate. Mai mult, conform Eneidei, Aeneas (fiul prințului troian Anchises și al Afroditei), tatăl său (văr al lui Priam) și alți refugiați ar fi reușit să fugă din Troia distrusă și să ajungă unde astăzi este Roma, oraș căruia i-ar fi conferit, astfel, o ascendență divină.

A existat sau nu un Război al Troiei? Este aceasta Troia descrisă de Homer?

Întrebarea rămâne: a existat cu adevărat un Război al Troiei? Iar dacă a existat, este aceasta, de pe dealul Hisarlik,

adevărata Troie? Din păcate, singurele vestigii scrise descoperite sunt premergătoare cuceririi grecești, un sigiliu scris în luwiană. Totuși, topografia Troiei din legende corespunde, în general, celei din viața reală, problemele fiind ridicate de descoperirile arheologice. Herodot (circa 484-circa 425 î.Chr.) plasează războiul cu 800 de ani înaintea timpului său, adică pe la 1.250 î.Chr, iar Eratostene (276-194 î.Chr.), pe la 1.184 î.Chr., corespunzând arderii Troia VIIa.

O problemă-cheie în identificarea acestui oraș ca fiind Troia lui Homer este dată de sfârșitul său. Crăpături din puternicele ziduri sugerează că orașul ar fi căzut pradă unui puternic cutremur în jurul anului 1.300 î.Chr., urmat de o revoltă și de un atac din exterior, existând și indicii ale unor incendii, semn că ar fi existat și lupte, scrie Gert Jan van Wijngaarden: „Cutremurul pare să fi cauzat cele mai multe daune, dar orașul va fi reconstruit, după distrugerea sa, de aceeași populație mai degrabă decât de o forță străină grecească".

Cetatea ar fi fost abandonată pe la 950 î.Chr., fiind reocupată în secolul 8 î.Chr., cam în perioada vieții lui Homer. Grecii au numit orașul reocupat Ilion.

„Troia nu există, ea e un mit"

Martin Zimmermann, de 20 de ani profesor de istorie antică la Universitatea din München, merge mai departe: „Troia nu există, ea e un mit. În *Iliada* nu există nicio localitate cu acest nume. Acolo există doar o regiune cu numele Troë, care a fost translatată orașului asediat, numit de Homer *Ilios* sau *Ilion*".

Și atunci, ce a descoperit Schliemann? „O impresionantă așezare locuită, care exista încă din Epoca Bronzului și care a fost populată până în era creștină. Așa lipsit de tehnică și profan cum era, Schliemann a izbutit să pună în mișcare arheologia perioadei preistorice, cea care nu a lăsat în urmă vestigii scrise, ci doar materiale, îndeosebi ceramică. Lumea poate să râdă cât vrea de el, dar el este cel care a atras interesul opiniei publice față de arheologie".

Sigiliul unui scrib, cu inscripție luwiană, descoperit în timpul săpăturilor la Troia

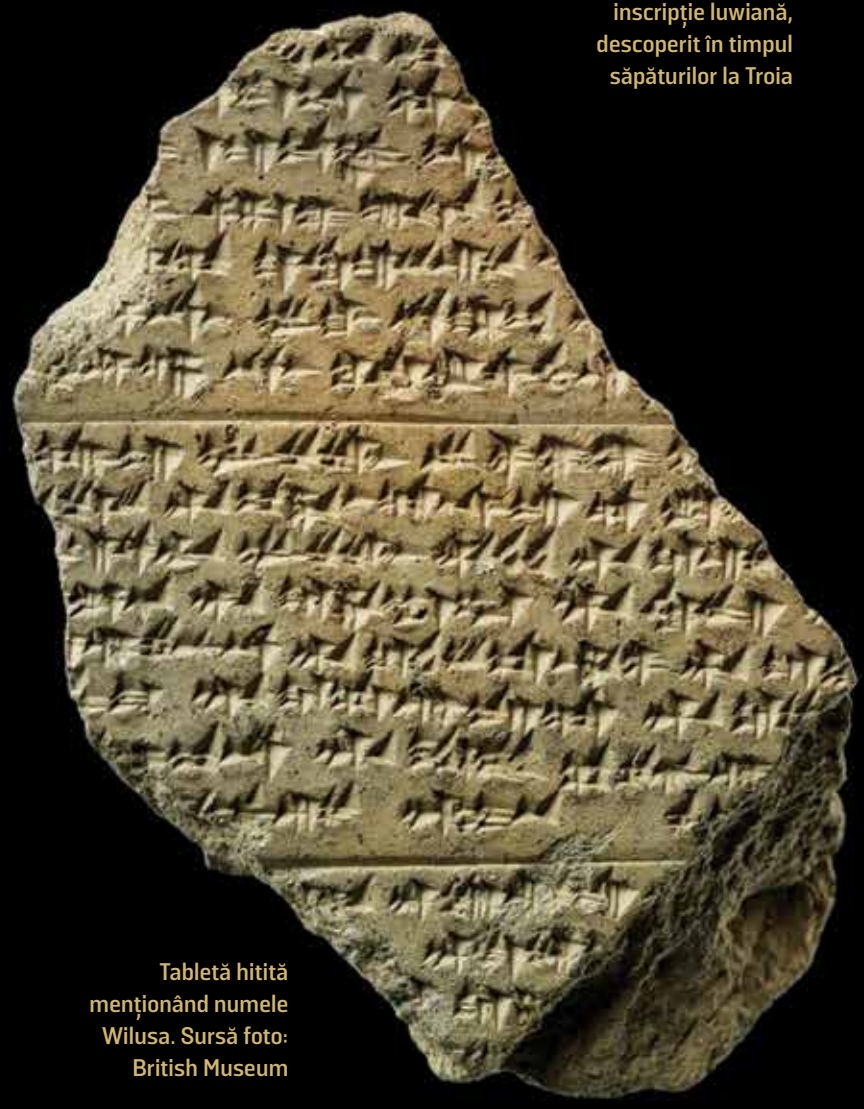

Tabletă hitită menționând numele Wilusa. Sursă foto: British Museum

Troia, succesoarea Wilusei?

Acum peste 3.500 de ani, în vestul Turciei, de-a lungul râului Kaystros (azi, râul Küçük Menderes) exista un mare regat, numit Arzawa, care a fiinţat cam între 1.500 şi 1.200 î.Chr, având capitala la Apasa, devenită mai târziu Ephesus. Acesta a fost învins de puternicul Imperiu Hitit (care, locuit de o populaţie anatoliană indo-europeană, acoperea centrul, estul şi sud-estul Turciei contemporane), fiind împărţit în trei state/provincii vasale mai mici.

Din arhivele imperiale hitite aflăm că statul vasal cel mai îndepărtat avea drept principal oraş *Wilusa*. Aflat pe coasta mării, acesta a fost, se pare, precursorul Troiei, fiind numit de hitiţi *Taruisa*. Oamenii din Wilusa vorbeau luwiana, parte a familiei lingvistice indo-europene, înrudită cu hitita, scrisul fiind unul de format hieroglific.

Întrebări-enigmă

Conform lui Homer, grecii şi troianii aveau aceeaşi limbă, venerând aceleaşi zeiţe şi aceiaşi zei, numai că la Troia a fost descoperită o inscripţie luwiană, pe sigiliul unui scrib, ceea ce poate genera concluzia că Troia ar fi fost parte a lumii luwiene.

Pe de altă parte, din corespondenţa imperială hitită, aflăm despre existenţa a doi regi ai Troiei: Walmu şi Alaksandus sau Alexandros. Hitiţii au încheiat un tratat cu Alaksandus, asigurându-se că Wilusa va pune la dispoziţie trupe, fără a aştepta alte semne date de păsări (în condiţiile în care regiunea Arzawa şi cea a Troiei erau faimoase, la vremea respectivă, prin prisma interpretării mişcării păsărilor, ritualuri care au continuat şi în perioada romană).

Să fie Alaksandus/Alexandros celălalt nume al lui Paris, prinţul Troiei?

Să fi fost acesta Războiul Troian?

Mai mult, conform hitiţilor, grecii asediatori ai Troiei veneau din Ahhiyawa, denumire ce se aseamănă cu Ahea, tablete hitite menţionând că imperiul s-a luptat cu populaţia Ahhiyawa pentru Wilusa. Să fi fost acesta Războiul Troian?

Este una dintre întrebările-enigmă ale specialiştilor, conflictele seculare dintre micenieni (ahei) şi hitiţi având un oarecare grad de probabilitate şi putând să reprezinte originea Războiului Troian. Nu există dovezi ale unui mare război, dar conflicte la o scală redusă sunt enunţate în texte hitite, Ahhiyawa fiind recunoscută drept Grecia Miceniană, iar Wilusa, ca oraş a cărui denumire alternativă atribuită este Ilios.

Alte documente fac trimitere la tulburări locale şi la un sprijin primit de localnicii rebeli dinspre micenieni în vederea încheierii controlului hitit, sugerând şi un posibil motiv al rivalităţii regionale între cele două civilizaţii. De altfel, o sabie miceniană din bronz a devenit pradă de război şi a fost găsită la Hattusa, capitala hitită, aflată nu departe de actuala localitate turcă Boğazkale şi la aproximativ 900 km de Dardanele.

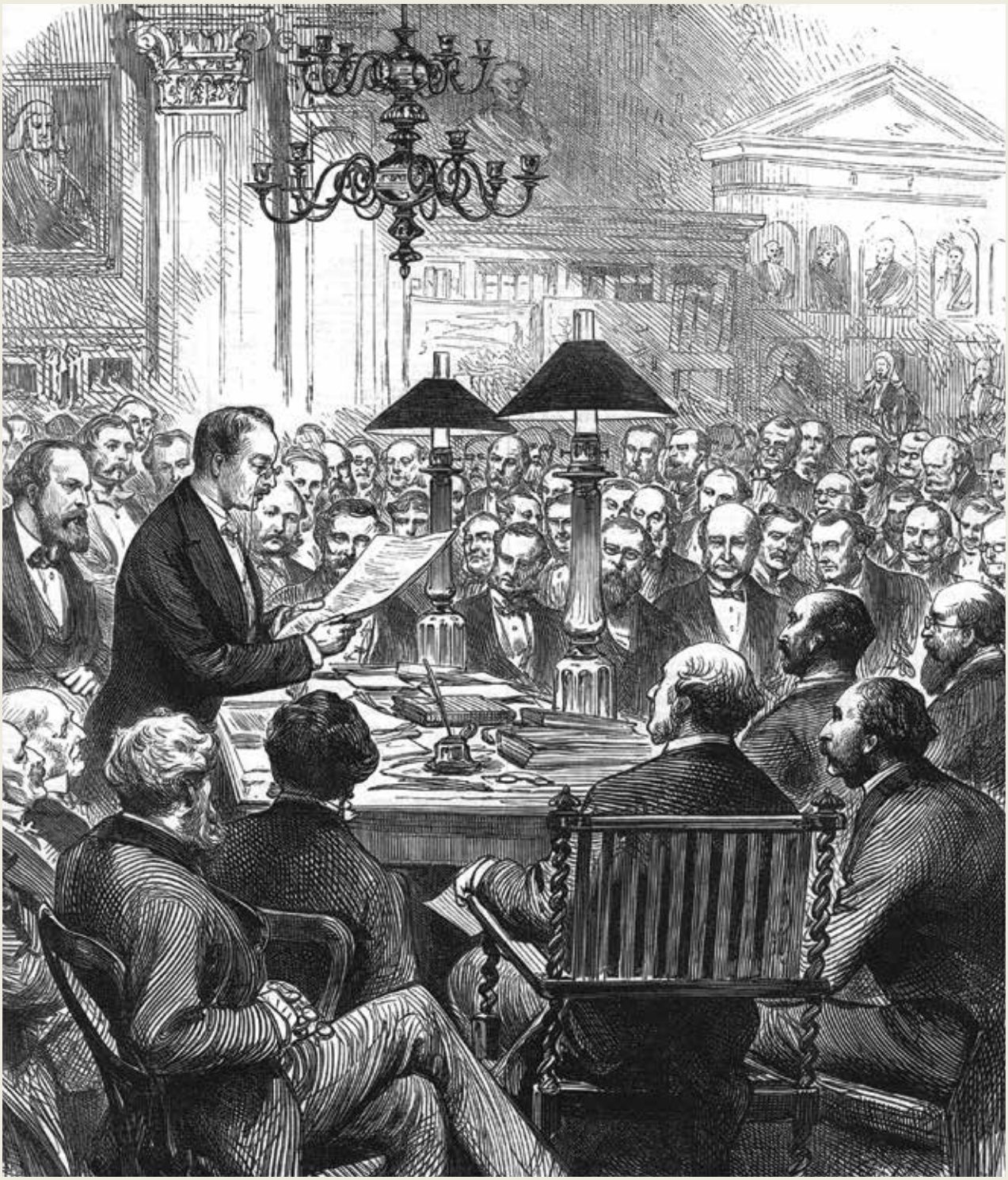

Heinrich Schliemann ține o prelegere la Londra despre săpăturile de la Micene; gravură publicată în martie 1877 în „Illustrated London News"

Biografia lui Schliemann, ea însăși un mit.

Critici, ofense, controverse

În 1997, Justus Cobet scria în cartea sa, *Heinrich Schliemann. Arheolog și aventurier*, despre cele două autobiografii ale lui Schliemann: „Practic, el și-a înscenat și și-a inventat viața, conferindu-i o derulare consecventă, care i-au adus faima și recunoașterea. Jumătățile de adevăr și exagerările conținute în cele două autobiografii i-au transformat viața însăși, una pusă în slujba descoperirii mitului Troia, într-un mit însuși. Mitul nu este reprezentat doar de Războiul Troian, narat de Homer, ci și de fantastica biografie a lui Schliemann și ideea a ceea ce ar fi arheologia modernă: o știință pozitivă, care creează certitudini incontestabile".

„Trebuie să nu omitem faptul că Schliemann a fost nevoit, pe când era copil, să treacă prin unele experiențe de viață incredibil de traumatizante. Când avea 9 ani, i-a murit mama, pentru ca, apoi, tatăl său să fie suspendat din funcție din cauza vieții și comportamentului imorale. Apoi, Heinrich a urmat, scurt timp, cursurile gimnaziale de la Neustrelitz, pe care le-a abandonat din cauza fondurilor insuficiente, începându-și viața profesională la 14 ani, ca ajutor al unui băcan la Fürstenberg an der Havel", remarca dr. Reinhard Witte.

Jurnalistul și istoricul Frank Vorpahl oferă o altă perspectivă: „Tatăl său era pastor, dar avea un renume foarte prost. Căzut în patima alcoolului, nu ezita să seducă și să aducă în pat servitoare mai mult sau mai puțin dispuse la asta, biserica unde oficia fiind, logic, mai mult goală. De altfel, întregul sat nu a ezitat să protesteze în fața bisericii, bătând în capacele oalelor. Îngrozit de realitate, Heinrich a ales să se refugieze în mituri și fantezii".

Ca un corolar al întregii sale vieți, spune Vorpahl, „Heinrich Schliemann a manipulat cu tărie, trebuie s-o recunoaștem. Tezaurul lui Priam nu are nimic de-a face cu regele Priam, descris de Homer. La fel și masca lui Agamemnon nu are nimic în comun cu Agamemnon însuși, ceea ce a descoperit el având o vechime cu 1.000 de ani mai mare. Să nu uităm [nici] că Schliemann a înființat o bancă la Sacramento, apoi a activat la Bursă, învățând cum să cerceteze rețeaua informațională și să beneficieze de pe urma ei. Este un bun analist, are instincte sigure și observă că, atâta timp cât strângi suficiente informații, poți și să profiți de pe urma lor. De altfel, și azi, Bursa funcționează la fel. Azi, Schliemann ar fi probabil un rege al Twitterului, inclusiv Fake news".

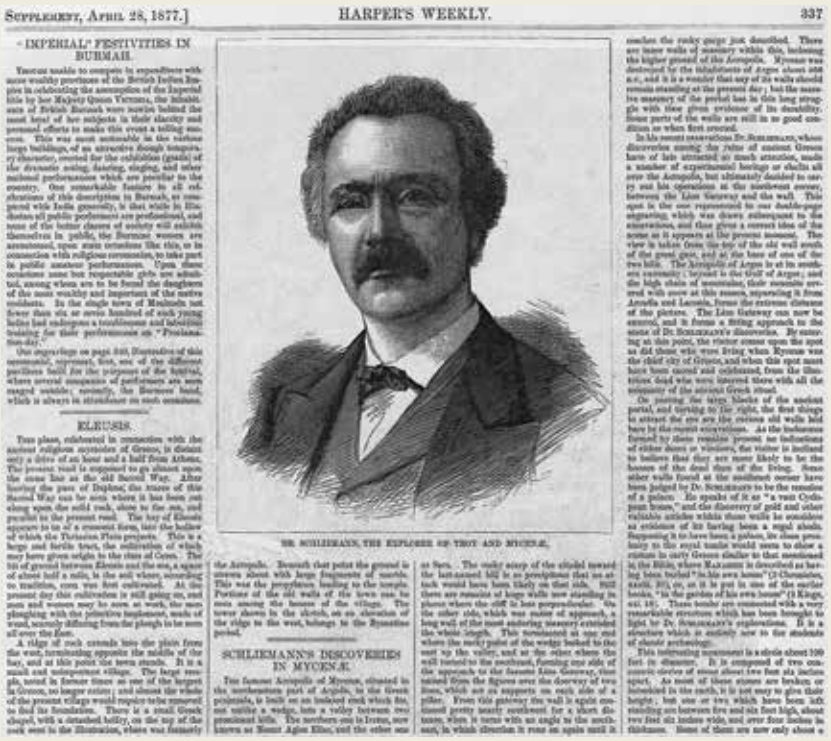
SUPPLEMENT, APRIL 28, 1877.] HARPER'S WEEKLY. 337

IMPERIAL FESTIVITIES IN BURMAH.

ELEUSIS.

DR. SCHLIEMANN, THE EXPLORER OF TROY AND MYCENÆ.

SCHLIEMANN'S DISCOVERIES IN MYCENÆ.

Schliemann și campaniile sale în ,,Harper's Weekly'', în aprilie 1877

Cel mai fervent și nemilos critic al lui Schliemann a fost David A. Traill, în cartea sa publicată în 1986, la Detroit, numită *Myth, Scandal and History. The Heinrich Schliemann Controversy and a First Edition of the Mycenaean Diary.*

„Fraudă pe scară largă, o născocire a imaginației fertile a lui Schliemann, probabil un conglomerat al mai multor descoperiri anterioare din diferite morminte" (despre tezaurul lui Priam) sau „Este greu să înlăturăm concluzia că, și la Micene, el a deformat în mod deliberat inventarul descoperirilor arheologice" (despre Micene) sunt doar două citate, care, ce-i drept, se bazează și pe diferite inadvertențe sau contraziceri din scrierile lui Schliemann.

De exemplu, în *Jurnalul* său (19 septembrie 1876), Schliemann se referă la un tezaur, pe când în articolul său din „Times" (14 decembrie 1876) face referire la trei, la fel ca și în cartea *Mycenae* (1880), nefiind clar dacă acolo a fost descoperit și un al șaselea mormânt. Sau ne-am putea referi la vizita lui Dom Pedro II, împăratul Braziliei, la Troia și Micene în 1876. Conform *Jurnalului*, acesta a vizitat poarta din zona de nord-est a Micene pe 29 octombrie, numai că, în același Jurnal, poarta ar fi fost descoperită pe 8 noiembrie.

„Fraudă deliberată și dispreț față de adevăr", așa cum susține Traill? Autorul tinde să-i dea dreptate lui Joseph Arthur, conte de Gobineau, care l-a însoțit pe împăratul Dom Pedro II în vizita sa și care scria despre Schliemann că „nu este altceva decât un șarlatan obraznic, mincinos și imbecil".

În cartea sa *De la spălător de vase la milionar,* Stefanie Samida expune un punct de vedere mai amplu și mai

Poarta Leilor de la Micene, în „Illustrated London News", în februarie 1877

variat: „Este cât se poate de clar că Schliemann a exagerat mult cu credința sa în Homer sau în cea a izvoarelor istorice, căci Homer ar trebui privit, poate, mai degrabă ca izvor literar. În plus, de mai multe ori, el se referă la *Evanghelia* sa, drept pentru care putem presupune că el credea în Homer ca în *Evanghelie*. Și clar este, din punctul său de vedere, că tot ce a relatat Homer despre Războiul Troian s-a și întâmplat. Schliemann reprezintă un exemplu extrem, al unui om care nu numai că era cunoscut în Germania, dar a devenit și celebru în întreaga lume. Un om care s-a impus într-un domeniu total nou și care a mers un pas mai departe, făcând carieră și în știință, pentru că o singură carieră nu-i era suficientă, ci, ca o caracteristică a vremurilor sale, totul nu se rezuma la bani, ci la recunoașterea din partea elitei academice".

Caracterizând toate schimbările și inovațiile secolului al XIX-lea, Stefanie Samida concluzionează: „Putem sesiza în mobilitatea sa, una în permanență crescută, o primă formă a globalizării. [În epocă] Sunt inventate căile ferate, vapoarele cu aburi, telegraful care permite unei știri să se propage în câteva minute în întreaga lume. Schliemann a profitat de toate aceste evoluții și transformări, a profitat și de presă, și de știință în sensul formării arheologiei, iar faptul că a oferit acesteia noi orizonturi și perspective reprezintă o mostră a integrării sale în toate evenimentele secolului său".

Vila-muzeu de la Atena

Visul secret al lui Schliemann a fost acela de a avea, la Atena, un muzeu care să-i poarte numele și care să-i expună descoperirea. De aceea, în perioada 1878-1880, conform planurilor întocmite de arhitectul Ernst Ziller (1837-1923) – cel care, între 1870 and 1916, a proiectat și supervizat construcția a peste 500 de clădiri reprezentative ale Greciei moderne –, vila cu trei niveluri avea să fie construită tocmai sub forma unui muzeu.

Schliemann a numit-o, la început, „Casa lui Priam", dar ea avea să-și dobândească faima sub denumirea „Iliou Melathron", adică „Palatul Ilion", așezarea sa în plin centrul Atenei, nu departe de celebra Syntagma Square, augmentându-i valoarea. Dovadă stă și faptul că, vândută de Sophia Schliemann statului grec, în 1927, ea a devenit, succesiv, sediul Consiliului de Stat și cel al Curții de Casație, adăpostind, din 1998, Muzeul Numismatic al Atenei, una dintre cele mai mari colecții din lume, cu peste 500.000 de monede, medalii, sigilii și multe alte artefacte din 1400 î.Chr. până în zilele noastre.

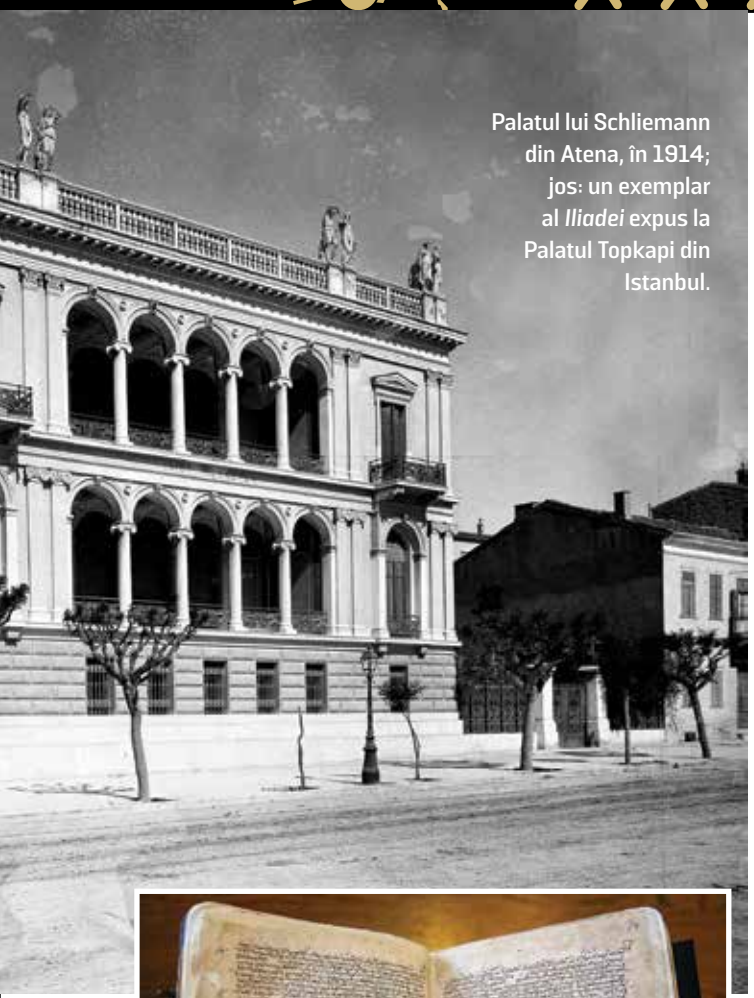

Palatul lui Schliemann din Atena, în 1914; jos: un exemplar al *Iliadei* expus la Palatul Topkapi din Istanbul.

Simbol regăsit pe numeroase piese descoperite la Troia (vezi jurnalul lui Schliemann, jos), svastica a devenit element decorativ în casa din Atena (gardul vilei, sus)

Pasiune devoratoare pentru Homer

Interiorul vilei este plin de citate din Homer, precum și de imagini din *Iliada* și din întreaga mitologie antică. De altfel, principalul servitor al lui Schliemann, pe care îl chema Oedip, avea drept unul dintre punctele de referință ale „fișei postului" acela de a recita, cu ocazia petrecerilor și a altor întruniri mondene, versuri din *Iliada* și din mitologia greacă. Iar în jurul lui Schliemann toată lumea trebuia să aibă nume cu trimitere la Homer, inclusiv copiii pe care i-a avut cu Sophia, adică o fată, Andromache (sensibila soție a lui Hector în *Iliada*), născută în 1871, și Agamemnon (născut în 1878).

Ținând cont de devoratoarea sa pasiune pentru Homer și pentru tot ce a însemnat Grecia antică, mobila cu care Schliemann a decorat vila (o mică parte existând, recondiționată, și azi) cuprindea variate reprezentări ale bufniței, simbol al zeiței Atena, dar și ale altor capitole ale mitologiei elene.

Svastica antică

Subiect al unor controverse, pe o parte a podelelor, ca și pe gardul de afară poate fi recunoscută, în diferite mărimi, antica svastică. Pângărită în secolul XX, svastica reprezenta, în Antichitate, simbolul soarelui și al norocului, Schliemann dispunând amplasarea ei în întreaga casă pentru că, susținea, îi oferea energia pozitivă de care avea mereu nevoie, dar și pentru că acest simbol se afla, în aproximativ 1.800 de variațiuni, pe diferite fragmente ceramice descoperite de el la Micene și la Troia.

Cu alte cuvinte, opțiunea lui Schliemann nu a avut nimic de-a face cu halucinanta afirmație a antropologului austro-britanic Gwendolyn Leick, care scria în 1997: „Când Heinrich Schliemann a descoperit, în toate straturile arheologice de la Troia, decorațiunile ce conțineau svastici, ele au fost văzute drept o dovadă a continuității rasiale și a faptului că băștinașii erau arieni. Legătura dintre svastică și originile indo-europene, odată fabricată, nu mai putea fi abandonată, ea permițând proiecția sentimentelor naționaliste și a asocierii lor cu un simbol universal, care, prin urmare, a servit drept graniță clară între identitatea non-ariană, sau mai degrabă non-germană, și cea germană".

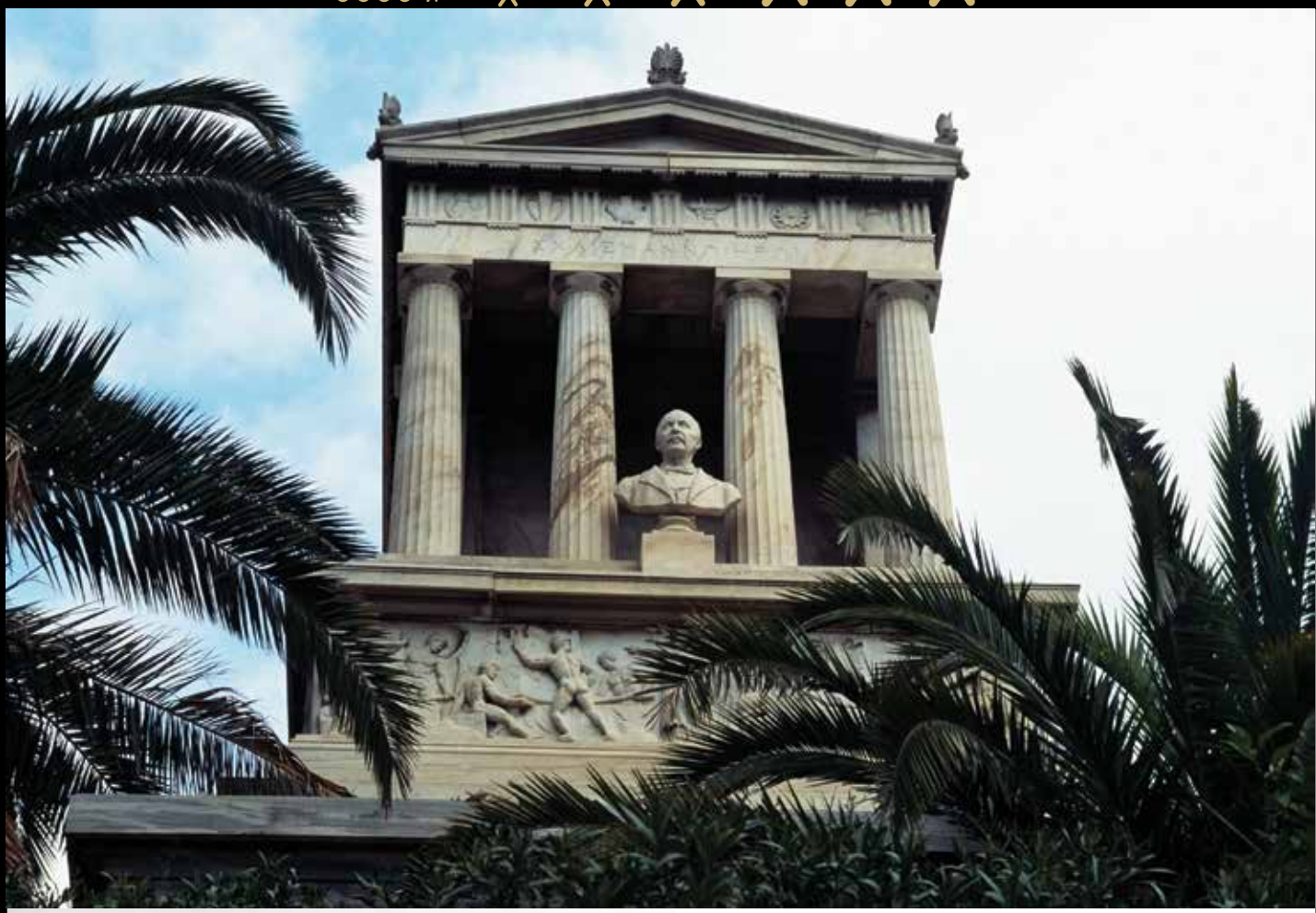

Heinrich Schliemann, de la înălțimea mausoleului său, cu fața îndreptată pentru veșnicie spre Acropole

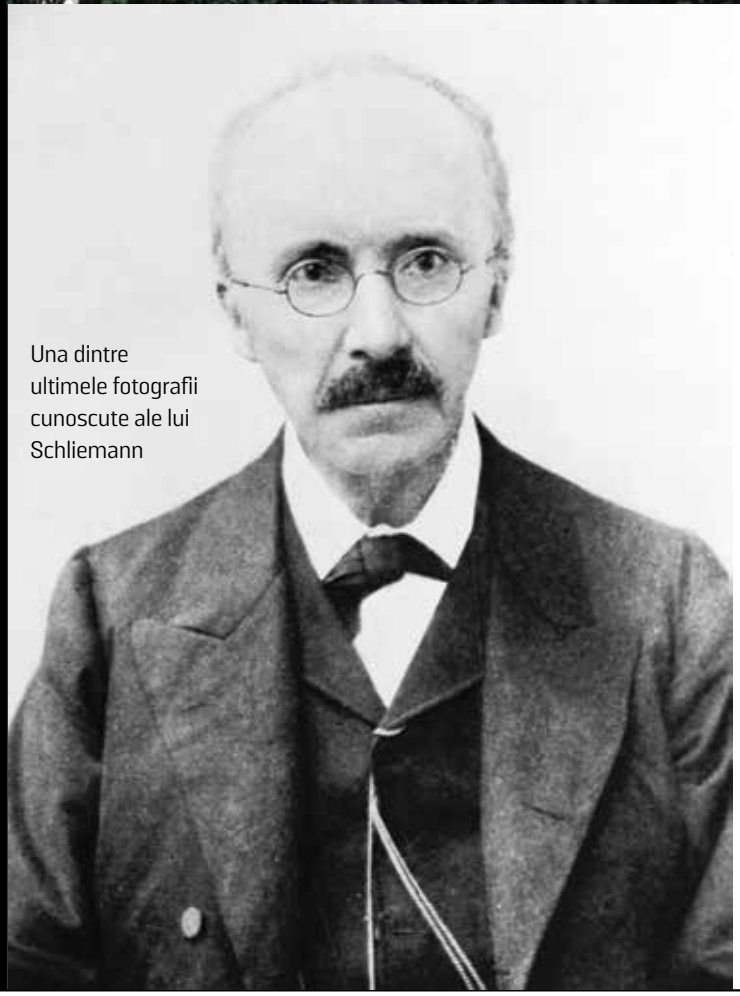

Una dintre ultimele fotografii cunoscute ale lui Schliemann

Mormântul-mausoleu

În ziua de 24 decembrie a anului 1890, Schliemann s-a întors la Atena din Germania, unde, la 13 noiembrie, la Halle, fusese operat de o infecție cronică a urechii. Deși starea i s-a înrăutățit continuu, a găsit forța de a vizita și anticul Pompei. S-a întors la Napoli, dar, de Crăciun, a intrat în comă, decedând pe 26 decembrie 1890. Prietenii au fost cei care i-au purtat corpul neînsuflețit la Atena, unde, pe 4 ianuarie 1891, a fost înmormântat în Cimitirul Eroilor din oraș, în prezența regelui Greciei, George I, a elitei ateniene și a corpului diplomatic.

Un an mai târziu, sicriul va fi mutat într-un mausoleu construit în formă de templu grecesc, după proiectul aceluiași Ernst Ziller, finanțarea construcției fiind deja reglementată prin testament de Schliemann însuși. De acolo, de la înălțimea mausoleului, un bust al lui Schliemann are mereu îndreptată privirea spre Acropole...

Oficialii din RDG: **„Nu avem vreun interes să construim un monument în cinstea unui capitalist reacționar“**

La mijlocul anilor 1970, un om de știință din domeniul agrar, Wilfried Bölke, din satul Bornhof (aflat în același land Mecklenburg), află, citind autobiografia lui Schliemann, că acesta și-a petrecut copilăria în învecinatul Ankershagen. Străfulgerat de un gând, de o idee, dă o fugă până acolo și constată că tocmai în acel sat nu fusese construit niciun monument dedicat faimosului fiu al satului.

Să nu uităm că ne aflăm în, la acea vreme, în comunista RDG, drept pentru care Bölke, știind prea bine ce înseamnă viața, mentalitatea și procedurile tipice acelui gen de societate, se adresează secretarului cu agitația și propaganda a SED-ului regional (Partidul Unității Socialiste din Germania, partidul conducător al țării), care îi oferă următoarea replică: „Domnule Bölke, evident sunteți un patriot local și gândiți ca atare. Totuși, noi nu avem vreun interes să construim un monument în cinstea unui capitalist reacționar".

Replica l-a lăsat pe Bölke fără grai, dar nu și fără reacție. Omul nu a abandonat demersul, a participat la mai multe

emisiuni radiofonice de profil, a obținut sprijin, inclusiv din partea Președintelui Academiei RDG, pentru ca, în cele din urmă, în 1977, SED să aprobe construirea unui memorial, sigur, sub controlul strict al autorităților.

În 1980, cu ocazia a 90 de ani de la moartea lui Schliemann, trei camere din casa parohială unde a locuit acesta au devenit muzeu memorial, pentru ca, în 1990, după căderea Zidului, întreaga casă să devină muzeu. De altfel, muzeul din Ankershagen este, la această oră, singurul muzeu Schliemann din lume, unul care a luat ființă datorită unei inițiative cetățenești.

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

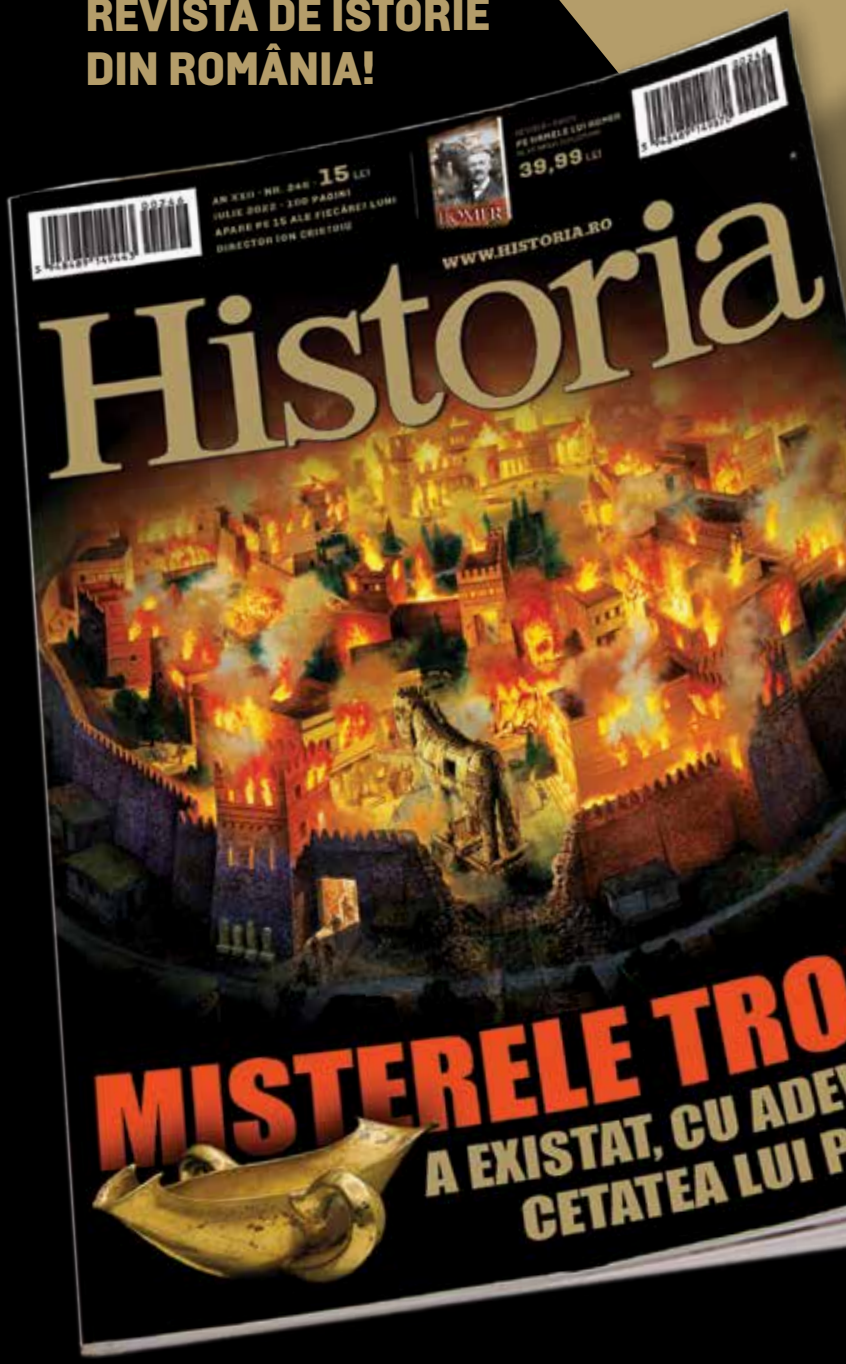

DIN IULIE,
la toate punctele de difuzare a presei

Cartea
PE URMELE LUI HOMER
de Heinrich Schliemann

PREȚ PACHET SPECIAL
39,99 LEI
numai împreună cu revista **Historia**, în limita stocului disponibil

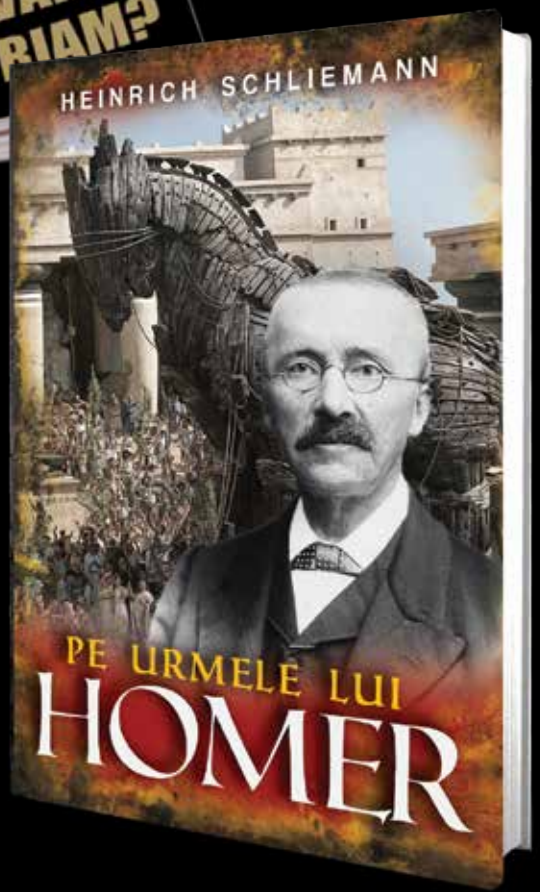

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0372.130.211

Diademă cu pandantive, din aur, descoperită la Troia, obiect unic al artei antice. Alături de celelalte piese ale așa-numitei Comori a lui Priam, diadema se află astăzi la Moscova, la Muzeul de Stat Pușkin.

Cui aparține tezaurul lui Priam?

TURCIEI?

Ne amintim: Schliemann a scos ilegal din Imperiul Otoman, în întregime, așa-numitul *tezaur al lui Priam*. Cuferele au fost ascunse, timp de trei ani, pe proprietatea familiei soției sale, la Atena, Schliemann plătind pe loc 50.000 de franci de aur, în locul celor 20.000 ordonați de justiția otomană, doar pentru a avea voie să revină la Troia și să continue săpăturile.

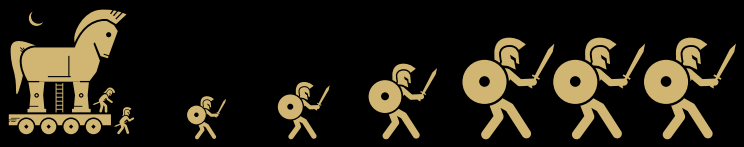

Vas în formă de barcă, pentru sosuri, cu două guri și două toarte, parte a colecției de artefacte prețioase descoperite de Schliemann la Troia. Pagina din dreapta: ac din aur, bogat ornamentat, alcătuind aceeași comoară dezgropată la Troia.

A procedat, clar pentru toată lumea, ilegal, așa că Turcia ar putea să emită pretenții.

De altfel, la sfârșitul lui 2021, a fost inaugurată, la Istanbul, o expoziție care înfățișează, reconstruite, straturile culturale de la Troia, descoperite de Schliemann. La rândul său, muzeul din Troia cuprinde, printre alte exponate, fotografii ale obiectelor de aur excavate, cu solicitarea explicită ca toate acestea să se întoarcă „acasă", Ridvan Gölcük, directorul muzeului, neezitând să clameze: „Când vorbim în Turcia despre Schliemann și descoperirile sale, ne referim la tezaure furate. Și nu vom uita asta niciodată".

Dacă includem și o declarație recentă a însuși șefului statului turc, Recep Tayyip Erdoğan („Troia are o însemnătate deosebită pentru Turcia, înglobând 5.000 de ani ai istoriei noastre. Și vom avea grijă ca toate bunurile ce ne-au fost furate să se întoarcă în țara lor"), avem o imagine care nu necesită comentarii suplimentare.

BIBLIOGRAFIE

Justus Cobet, *Heinrich Schliemann. Archäologe und Abenteurer,* C.H. Beck, 1997

Frank Vorpahl, *Heinrich Schliemann und das Gold von Troja,* Galiani, Berlin, August 2021

David A. Traill, *Myth, Scandal and History. The Heinrich Schliemann Controversy and a First Edition of the Mycenaean Diary,* Detroit, 1986

Gregor Weber, *Troia, Homer, Schliemann und die Konstruktion eines europäischen Mythos,* 7 mai 2005

Der Spiegel Geschichte, nr. 6/2021, *Das Rätsel um Troja*

ZDF, Reportaj de Frank Vorpahl, *Tezaurul lui Priam. Cui aparține aurul de la Troia?,* 8 ianuarie 2022

Sueddeutsche.de/Kultur, 4 ianuarie 2022

Deutschlandfunk.de/Heinrich-Schliemann-200. Geburtstag, 6 ianuarie 2022

Usu.edu/Markdamen, Section 4. Archaeology: *Troy and Heinrich Schliemann,* 2019

Staatliche Museen zu Berlin, Preussicher Kulturbesitz, 29 iulie 2021

Livescience.com/Ancient-Troy, 26 august 2017

Whc.unesco.org., *Archaeological site of Troy*

New York Times, *Archeologists rally to defense of flawed giant,* 16 ianuarie 1996

Welt.de, *Ausstellung zu Heinrich Schliemann im 200. Jubiläumsjahr,* 5 ianuarie 2022

bbc.co.uk, *Troy. A brief history,* ianuarie 2022

ndr.de/Kultur, *Biograf über Heinrich Schliemann: "Er hat stark manipuliert",* 6 ianuarie 2022

3sat.de/Kultur, *Der Schatz des Priamos. Wem gehört das Gold von Troja,* 6 ianuarie 2022

bbc.com/culture, *Did the Trojan War actually happen?,* 9 ianuarie 2020

Britannica.com/Biography, *Heinrich Schliemann*, 2 ianuarie 2022

Deutschlandfunkkultur.de, *Heinrich Schliemann – ein verdienter Archäologe? Der Schatzsucher und seine Beute,* 5 ianuarie 2022

Encyclopedia.com, *Heinrich Schliemann*, 11 iunie 2018

Encyclopedia.com, *The discovery of Troy*, 2019

Newworldnecyclopedia.org, *Heinrich Schliemann*, 2018

GERMANIEI?

Rudolf Virchow este cel care l-a convins pe Schliemann să cedeze magnifica descoperire Berlinului, după ce „omului momentului“ i-au fost îndeplinite condițiile: să fie decorat de împărat și să devină cetățean de onoare al capitalei germane.

Virchow va rezolva totul în timp record. Schliemann va deveni și membru de onoare al Societății Berlineze de Antropologie, Etnologie și Istorie Antică (tocmai el, ironizat în trecut de compatrioții săi că e un outsider fără studii), iar atunci când, în cele din urmă, tezaurul va ajunge la Berlin, în 1881, Schliemann se va bucura de o primire de gală, în prezența întregii elite politice, în frunte cu împăratul Wilhelm I, cu prințul moștenitor și familiile lor.

Schliemann a donat tezaurul „poporului german în stăpânire veșnică și în păstrare integrală în capitala Reichului“, acesta fiind expus începând din 1882 și păstrat în nou construitul Muzeu Etnologic din Berlin, exponatelor adăugându-li-se restul descoperirilor de la Troia (răscumpărate de la statul otoman) și vestigii descoperite în Egipt.

În 1939, după izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, muzeelor berlineze li s-a sugerat/ordonat să-și pună la adăpost prețioasele exponate, inclusiv *tezaurul lui Priam*, acesta fiind depozitat în trei containere în subsolul muzeului. În 1941, pentru o și mai mare siguranță, el a ajuns în seiful subteran al Băncii Prusiei, apoi a fost mutat în subteranul unui turn special construit în Tiergarten, unde a rămas până în martie 1945.

RUSIEI?

Directorul Muzeului de Preistorie, Wilhelm Unverzagt, a ignorat ordinul lui Hitler de a muta toate obiectele de artă mai spre vestul Europei, pentru a scăpa de raptul sovietic, păstrând cele trei containere și având încredere în Armata Roșie și în comandantul Berlinului, Nikolai Erastowich Bersarin, care l-a asigurat că tezaurul va fi în siguranță.

Într-adevăr, la 26 mai 1945, tezaurul va fi preluat, pentru ca, după patru zile, să ajungă, cu un avion special, la Moscova, fiind depozitat, pe 10 iulie 1945, la Muzeul Pușkin, unde a fost ținut în mare secret.

În iunie 1993, deci după aproape cinci decenii de negare continuă, cu ocazia unei vizite oficiale de stat la Atena, Boris Elțîn a recunoscut pentru prima oară existența tezaurului, arătând, cu ocazia unui banchet, o vază și promițând că va trimite tezaurul în capitala elenă, pentru a bucura publicul larg, demers care va fi stopat și (implicit) zădărnicit de Duma rusă.

La 26 octombrie 1994, directorul Irina Antonowa și alți oficiali ai muzeului au primit vizita unui grup de oameni de știință berlinezi, primii care au avut posibilitatea de a admira tezaurul. Doi ani mai târziu, acesta avea să fie din nou expus, de astă dată în beneficiul publicului larg. Mai mult, analize efectuate de specialiști în materie din cele două țări au relevat că obiectele din aur din tezaurul lui Priam conțin 70 la sută aur, fapt care îndepărtează acuzațiile de fals aduse lui Schliemann. Deci, da, toate obiectele sunt originale.

Într-o luare de poziție specifică politicienilor, directorul Muzeului Ermitaj, Michail Piotrowski, avea să clameze că „însuși președintele Putin este de părere că cel mai important lucru este ca tezaurul lui Schliemann să fie arătat oamenilor din întreaga lume, fără ca locația sa să fie importantă“. De o altă părere a fost ex-Cancelarul german Angela Merkel, care, cu ocazia unei vizite întreprinse la Sankt Petersburg în 2013, i-a solicitat lui Vladimir Putin returnarea tezaurului.

Până astăzi, Rusia nu a dat niciun semn în acest sens, iar așa-numitul *tezar al lui Priam* continuă să se afle la Moscova, la Muzeul Pușkin.

En.Wikipedia.org, *Heinrich Schliemann*
Spektrum.de, *Heinrich Schliemann. Archäologe, Visionär und Influencer,* 26 decembrie 2020
Wissen.de, *Heinrich Schliemann und die Suche nach Troja,* 6 ianuarie 2022
Faz.net/aktuell, *Heinrich Schliemann. Schatzgräber, Scharlatan?,* 7 ianuarie 2022
Dw.com, *Heinrich Schliemann, the man who discovered Troy,* Ianuarie 2020
Dw.com, *Zum 200. Geburtstag von Troja-Entdecker Heinrich Schliemann,* 6 ianuarie 2022
Focus.de/Wissen, *Historikerstreit. Troja, ubi es?,* 9 noiembrie 2015
Nationalgeographic.co.uk., *How archaeologists found the lost city of Troy*, 14 noiembrie 2018
Augsburger-allgemeine.de, *Historiker Frank Vorpahl: "Schliemann wäre heute der Twitterkönig"*, 4 ianuarie 2022
Historyextra.com, *How much of the legend of Troy is real?*, 2019
Mdr.de/Kultur, *Aus Mecklenburg in den Olymp – Heinrich Schliemann, umstrittener König der Ausgräber,* Ianuarie 2022
Abendzeitung-muenchen.de, *Raimund Wünsche über Heinrich Schliemann,* 10 aprilie 2020
Edmond F. Bloedow, *Schliemann on his accusers*, 1988
Sites.psu.edu, *Unearthing the Bronze Age*, 2020
Stefanie Samida în Ethnographisch-Archäologische Zeitschrift, 2010
Greekreporter.com, *The life of Heinrich Schliemann, the discoverer of Troy,* 11 mai 2021
Greekmythology.com, *Myths: The Trojan Horse*
Smithsonianmag.com, *The man who brought the Swastika to Germany and how the Nazis stole it,* 6 aprilie 2017
Blog.britishmeuseum.org, *The search for the lost city of Troy,* 18 iunie 2019
Planet-wissen.de, *Heinrich Schliemann – Entdecker Trojas,* 21 ianuarie 2020
Worldhistory.org, *Troy*, 11 mai 2018
Britishmuseum.org, *Troy. Myth and reality,* 21 noiembrie 2019

„Și noi l-am avut pe Alexandru Șerbănescu!“

DE VALERIU AVRAM | FOTO: COLECȚIILE PERSONALE VALERIU AVRAM ȘI ALEXANDRU ARMĂ

În anii celui de-al Doilea Război Mondial, aviatorii români au săvârșit fapte de arme deosebite pe toate fronturile. Deasupra tuturor – literalmente, chiar – s-a aflat căpitanul aviator Alexandru Şerbănescu, zburător de seamă, asul aşilor, bravul bravilor şi admirabil comandant al Grupurilor 7 şi 9 Vânătoare. Un aviator de o mare moralitate, un zburător dârz, care n-a cedat presiunilor de tot felul – un erou al Aripilor româneşti, căci Alexandru Şerbănescu a apărat cerul țării cu prețul vieții sale, devenind simbolul şi modelul tinerelor generații de aviatori.
Un aviator care a trăit într-o lume aparte, a luptătorilor, cu legile şi cu viața ei – lume care, dintr-o dată, se pulveriza...

Nu e nicio urmă de îndoială aici: Alexandru Șerbănescu a fost cel mai viteaz zburător, asul aşilor aviației române din toate timpurile.

S-a născut la 17 mai 1912 în comuna Colonești, satul Vlaici, din județul Olt. A urmat gimnaziul la Iași, iar în anul 1931 a absolvit Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu, obținând o medie bună la Bacalaureat, cu recunoașteri care întăreau faptul că primise notele pe merit, după multă muncă. S-a înscris la Școala de Ofițeri de Infanterie nr. 2 „Principele Carol“ din Sibiu, fiind admis elev-ofițer prin Ordinul de Zi nr. 442 din 20 septembrie 1931.

Pregătirea: „demn, leal, cinstit, promite a fi un prea bun ofițer...“

La 1 iulie 1933 a terminat cursurile școlii militare, fiind avansat la gradul de sublocotenent prin Înaltul Decret Regal [Î.D.R.] nr. 1931/1933, obținând media generală 7,48, clasându-se al 70-lea din 456 de elevi[1]. La 1 august 1933 a fost repartizat la Batalionul nr. 3 Vânători de Munte din Brașov. Foaia calificativă din perioada august-octombrie 1933 conține următoarele aprecieri ale șefilor ierarhici: „Sublocotenentul Șerbănescu Alexandru posedă bune aptitudini militare și bune cunoștințe profesionale. Aplicat la studii, are tendința de a se maifesta lăudabil în această direcție... Credincios la serviciu, bun comandant, demn, leal, cinstit, promite a fi un prea bun ofițer...“[2].

Căpitanul aviator Alexandru Şerbănescu, într-un Messerschmitt Bf-109 E pe frontul de la Stalingrad. Pe capotă se pot observa, marcate cu alb, victoriile aeriene.

La 24 ianuarie 1938, prin Î.D.R. nr. 260/1938, a fost avansat la gradul de locotenent. Între 1 februarie-31 iulie 1939 a urmat cursurile Școlii de Observatori Aerieni, pe care a absolvit-o cu medie bună, fiind clasificat al 29-lea din 76 de ofițeri-elevi. Între 1 noiembrie 1939 și 1 aprilie 1940 a urmat Cursul tehnic complementar de aviație, obținând la absolvire media generală 7,86, calificându-se al 15-lea din 32 de absolvenți[3].

La vârsta de 28 de ani a început cursurile Școlii Militare de Pilotaj și, la 31 octombrie 1940, a fost brevetat pilot militar. A fost repartizat ca pilot la Școala de Ofițeri de Aviație, continuând să se instruiască pe avionul Nardi. Cutezător, pe un fond serios de gândire și de acțiune, și, în același timp, capabil de perfecțiune în arta zborului, de continuă evoluție, locotenentul av. Alexandru Șerbănescu era destinat unei frumoase cariere de pilot de vânătoare.

Prin Ordinul nr. 7 din 1 aprilie 1941 al Comandamentului Forțelor Aeriene a fost numit pilot-instructor la Escadrila nr. 1 elevi. S-a remarcat prin activitatea desfășurată în pregătirea elevilor-piloți; cât a îndeplinit această funcție, n-a înregistrat niciun eveniment de zbor deosebit. Continuă să se instruiască, urmând Școala de Perfecționare a Pilotajului de la Ghimbav, fiind brevetat pilot de vânătoare pe avionul IAR 80, ulterior pe Me.109 E. Pentru activitatea deosebită desfășurată, prin Î.D.R. nr. 2055 din 18 iulie 1942, Alexandru Șerbănescu a fost avansat la excepțional, la gradul de căpitan[4].

Alexandru Șerbănescu, în uniforma aviației militare

Un Messerchmitt B-109 G-2 românesc decolează în misiune

Pe frontul de la Stalingrad

La cererea sa, în toamna anului 1942, căpitanul av. Alexandru Șerbănescu pleacă pe frontul de la Stalingrad ca pilot în Grupul 7 Vânătoare. Comandată de căpitanul Alexandru Manoliu, unitatea avea în alcătuire Escadrilele 57 și 58 și terenul de zbor la Tuzov, fiind dotată cu 37 de avioane Me.109 E; forța combativă a aviației sovietice în acest sector de front era numeroasă. Întrucât comandantul grupului a fost doborât într-o luptă aeriană, pentru o perioadă scurtă de timp, Alexandru Șerbănescu a preluat comanda unității.

Plecat în ziua de 17 septembrie 1942 într-o misiune care asigura protecția unor bombardiere românești He.111, căpitanul av. Alexandru Șerbănescu a obținut, în urma unei lupte aeriene, prima victorie, doborând un avion de vânătoare inamic tip Yak.

Grupul 7 Vânătoare s-a mutat apoi pe aerodromul germano-român de la Karpovka, situat la 48 de km de Stalingrad. La 20 noiembrie 1942, Armata Roșie a spart frontul, încercuind aerodromul unde se afla Grupul 7 Vânătoare. Jurnalul de Operații al Grupării Aeriene de Luptă, din 23 noiembrie 1942, consemna: „...Grupul 7 Vânătoare, în noaptea de 22/23 noiembrie 1942, sub comanda căpitanului aviator Șerbănescu Alexandru [comandantul Grupului 7 Vânătoare, căpitanul Grigore Crihană, dezertase, fugind noaptea cu o mașină – n.n.], prin luptă terestră, a rezistat contraatacurilor inamice repetate asupra terenului

Șerbănescu, pe frontul de la Stalingrad

de la Karpovka, date cu care de luptă, infanterie și aruncătoare. În zorii zilei de 23 noiembrie, a început evacuarea terenului sub focul inamic, reușindu-se să se salveze o mare parte din materialul volant și personal..."[5]

Retrași pe aerodromul de la Morozovskaia, aviatorii Grupului 7 Vânătoare au continuat să execute misiuni de luptă. În perioada 16 septembrie-20 decembrie 1942, personalul navigant a executat 277 misiuni de luptă cu 885 avioane-ieșite, obținând 11 victorii aeriene.

În intervalul 28 decembrie 1942-11 februarie 1943, căpitanul Alexandru Șerbănescu a executat 50 misiuni de luptă. Plecat în ziua de 20 ianuarie 1943 într-o misiune de supraveghere a frontului, avându-l în calitate de coechipier pe adjutantul (r) av. Tiberiu Vinca, a întâlnit o formație de avioane sovietice tip Hawker Hurricane, primite de la englezi, doborând unul dintre ele, în urma unei lupte aeriene dure.

Pilot în Flotila Udet

La începutul lunii martie 1943, Grupul 7 Vânătoare a fost trimis în țară la refacere, dar aviatorii nu s-a odihnit nici măcar o săptămână, plecând din nou pe front: personalul navigant român a intrat în subordinea celebrei unități de aviație germană Flotila de Vânătoare Udet. În zilele de 28 martie, 5 și 8 aprilie, 7 mai 1943, căpitanul aviator Alexandru Șerbănescu doboară în lupte aeriene avioane sovietice Lagg-5.

La 5 iunie 1943, Mareșalul Ioan Antonescu, însoțit de generalul Gheorghe Jienescu, subsecretar de stat al Aerului, și de către feldmareșalul aerului von Richthofen, comandantul Flotei a 4-a Aeriene Germane, a vizitat baza aeriană româno-germană de la Krivoirog. Alexandru Șerbănescu și camarazii săi din Grupul 7 Vânătoare au făcut o demonstrație aeriană în fața demnitarilor militari români și germani, Antonescu felicitându-l personal pe căpitanul Alexandru Șebănescu și decorându-l cu Ordinul „Virtutea Aeronautică" cu spade în gradul de Cavaler.

Cinci dintre așii Aviației Regale Române după ce au primit Ordinul „Mihai Viteazul" cl. III, la Mariupol, 28 august 1943. De la stânga la dreapta: cpt. av. Constantin Cantacuzino, lt. av. Teodor Greceanu, slt. av. Ioan Di Cesare, gl. Gheorghe Jienescu, cdor. Gheorghe Davidescu, cpt. av. Alexandru Șerbănescu și of. echipaj cl. III Ioan Milu.

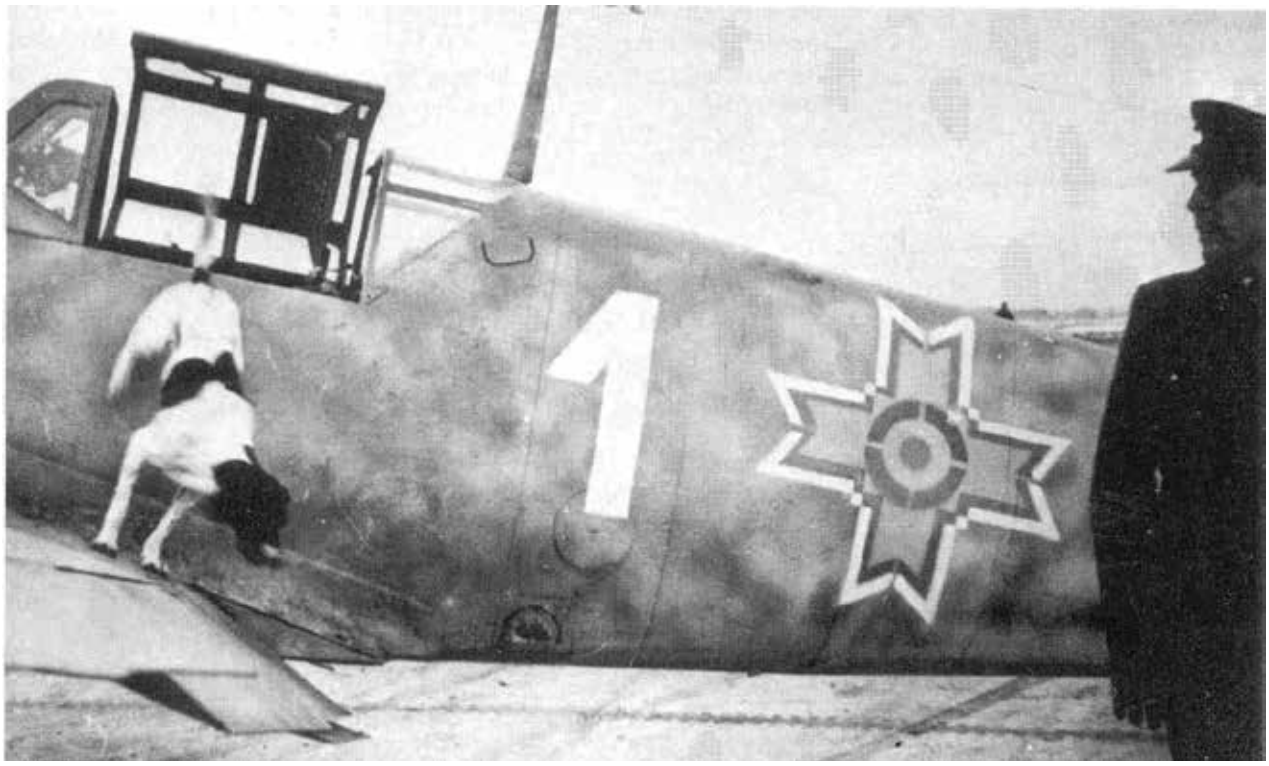

Aparatul de zbor Messerchmitt Bf 109 G-2 , cu nr. 1 „alb"

Zi istorică pentru aviatorii Grupului 7 Vânătoare

La 18 iulie 1943, când se duceau lupte înverșunate în sectorul Kuibâșevo-Uspenskaia, Alexandru Șerbănescu s-a aflat deasupra frontului și, în urma confruntărilor cu aviatorii sovietici, a obținut patru victorii aeriene în două misiuni de luptă[6]. Iată ce nota asul așilor într-un raport: „În ziua de 18 iulie 1943 am decolat cu patrula în misiune de vânătoare liberă în regiunea Kuibâșevo. Am decolat către ora 7.35 și, intrând în sector, după vreo 5-6 minute de patrulare, am văzut în regiune, imediat de la est de Uspenskaia, un număr de vreo 10-12 avioane de vânătoare inamice. Ne-am îndreptat într-acolo și imediat am început lupta; în acest timp sub noi circa 20-25 de avioane de asalt rusești IL-2 și SU-2 bombardau și mitraliau la sol. O parte din vânători, o celulă, a rămas cu vânătoarea rusă și o celulă a trecut la bombardiere. În cursul luptei aeriene am reușit să incendiez și să observ căderea în flăcări în liniile noastre a 2 (două) avioane Yak-1 imediat la nord-est de Uspenskaia, 7-8 km. Declar pe cuvânt de onoare, de om și de militar, că aceste două avioane au fost incendiate și sigur doborâte". Coechipierii săi au confirmat doborârea avioanelor inamice[7].

A plecat în cea de-a doua misiune a zilei. „Am decolat la orele 10.30 cu trei celule în misiune de vânătoare liberă, în regiunea Kuibâșevo. Abia ajuns în sector, am întâlnit un număr de circa 18-20 avioane de asalt IL-2 și SU-2 protejate de vreo 10-12 vânători, care atacau și asaltau linile noastre în regiunea Kalinovka-Semeonovski. Am început lupta și, după o serie de atacuri, reușesc să mă plasez nestingherit în spatele unui avion de asalt IL-2 și, deschizând focul asupra lui, după trei atacuri consecutive, să-l dobor chiar în fața liniilor ce ataca, pe primul afluent al râului Krinka, la est de Kolpakovka. Avionul a căzut pe valea acestui afluent, la noi, și poate fi văzut oricând. De aceea, declar pe cuvânt de onoare, de om și militar, că acest IL-2 a fost sigur doborât de mine. Între timp, intervenind vânătoarea inamică și angajând lupta și cu aceasta, am văzut cum un avion lovit de mine, cu o dâră neagră de fum, s-a îndreptat spre liniile rusești, picând vertiginos; și n-am văzut însă mai mult. Ceea ce pot afirma, sigur, însă este că acest avion nu a mai ajuns la terenul său de lucru și că, normal, nu a aterizat"[8]. Militarii germani din linia întâi au confirmat doborârea celor două avioane de către pilotul român.

În această zi istorică aviatorii din Grupul 7 Vânătoare au înregistrat 62 avioane-ieșite în 9 misiuni de luptă și au doborât, în urma luptelor aeriene, 15 avioane sovietice sigure

Avion sovietic I-16 Rata distrus la sol de aviația română

și 3 probabile, din care patru victorii omologate i-au fost atribuite căpitanului aviator Alexandru Șerbănescu, așa cum se precizează în Raportul nr. 1153 din 29 iulie 1943 al Flotilei 1 Vânătoare înaintat Corpului Aerian Român[9].

Survolând sectorul de front Dimitrievka-Kuibâșevo-Matveev Kurgan în ziua de 28 iulie 1943, a angajat lupta cu un avion de vânătoare inamic tip Yak-1 și „am deschis focul asupra lui, fiind lovit în plin. S-a înclinat pe dreapta, se răstoarnă pe spate și cu o dâră de fum gros după el, intră în pământ în regiunea Kuibâșev la 4-5 km sud-est“, nota asul într-un raport[10].

Misiune de luptă alături de prințul Constantin Cantacuzino

În ziua de 4 august 1943, Alexandru Șerbănescu a decolat la orele 6.55 într-o misiune de vânătoare liberă, având-u-l coechipier pe adjt. av. Alexandru Moldoveanu. În această misiune l-a însoțit și prințul Constantin Cantacuzino.

„Ajungând în sector la ora 7.30 – nota Alexandru Șerbănescu, comandantul Escadrilei 57 Vânătoare – am urcat la 4000 m înălțime. După circa 10 minute de patrulare, negăsind nimic, am coborât la sol și am patrulat între 2 și 10 m înălțime, până ce, la un moment dat, am văzut la est de noi cum regiunea Jelisavetskii-Stepanovka-Kalinovka era bombardată de aviația de asalt sovietică cu circa 10-12 avioane și ne-am apropiat și am intrat imediat în luptă. După multe atacuri, am reușit să dobor un IL-2 care cade pe teritoriul nostru și se rupe în două, la aterizarea ce-o face chiar în liniile ce le atacase, la circa 2 km de Jelisavetskii. Continuând lupta, mai dobor un IL-2, care, lovit fiind, aterizează pe burtă la circa 3-4 km vest-sud-vest de Stepanovka. Echipajele [inamice, n.n.] au fost imediat luate de trupele care se găseau în prima linie“[11].

Obține o nouă victorie aeriană în ziua de 9 august, doborând un avion de asalt IL-2 deasupra localității Petrovskaia, „avionul căzând la nord-est de această localitate la 5-6 km și sfărâmându-se complet de sol“[12].

Căpitanul Alexandru Șerbănescu (al treilea din dreapta) alături de adj. av. G. Scordilă, lt. av. H. Dușescu, lt. av. T. Greceanu, of. echipaj cl. III I. Milu și adj. av. E. Bălan, Tecuci, mai 1943

Alexandru Șerbănescu, decorat de generalul de escadră aviator Gheorghe Jienescu în vara anului 1943

Moment de relaxare pe Frontul de Est. De la stânga la dreapta: cpt. av. Ion Ignat, cpt. av. Alexandru Șerbănescu, lt. av. Tudor Greceanu, lt. av. Hariton Dușescu. Mariupol, august 1943.

„Este asul aviației române“

Luptele aeriene deveneau din ce în ce mai dure, cu pierderi importante din partea inamicului. În ziua de 15 august 1943, Șerbănescu a executat două misiuni de luptă asigurând protecția unor bombardiere germane JU. 88, care urmau să atace sectorul de front cuprins între Izium și Slaviansk. O formație de avioane sovietice de vânătoare tip Lagg-5 a atacat JU-urile și căpitanul Șerbănescu angajează lupta cu un vânătător inamic: „după 5-6 atacuri reușesc să-l lovesc tocmai în momentul când schița o răsturnare, ca, după aceea, să-l văd picând vertiginos spre pământ în apropiere de malul Donețului, intrând în vrie, avionul sfărâmându-se la circa 2-3 km nord-vest de Izium“[13].

Plecat în ziua de 16 august 1943 într-o misiune de vânătoare liberă, Alexandru Șerbănescu a doborât două avioane inamice, fiind felicitat de către *Generaloberst* Otto Dessloch, șeful de stat major al Flotei a 4-a Aeriene Germane. Pentru vitejia în luptă, înaltul demnitar militar aliat l-a decorat, recompensându-l pentru cele 23 de victorii aeriene obținute până atunci cu Ordinul „Crucea de Fier“ clasa I.

Foaia calificativă a căpitanului aviator Alexandru Șerbănescu din anul 1943, semnată de către generalii Ermil Gheorghiu și Emanoil Ionescu, consemna printre altele: „Căpitanul Șerbănescu Alexandru este un ofițer excepțional prin educația sa militară și prin modul eroic în care și-a făcut datoria pe front... Este asul aviației române“[14].

În ziua de 30 august 1943, Alexandru Șerbănescu a primit cea mai înaltă distincție militară română, Ordinul „Mihai Viteazul“ clasa a III-a.

Sub asaltul continuu al sovieticilor

Ofensiva Armatei Roșii a continuat cu intensitate la mijlocul lunii septembrie 1943, Grupul 7 Vânătoare s-a mutat numai în câteva zile pe aerodromurile de la Herson, Melitopol, iar pe 19 septembrie, pe baza aeriană de la Ghenicesk, port la Marea de Azov situat în partea de nord-est a Crimeii.

În *Jurnalul de Operații* al Statului Major al Aerului din 29 septembrie 1943 se menționează următoarele: „Căpitanul Șerbănescu Alexandru a condus o patrulă asigurând protecția avioanelor de bombardament în zona Bolșoi Tokmak. Atacate de 10 Yak-uri, căpitanul Șerbănescu a doborât un Yak și slt. Vasile Gavriliu un alt Yak“[15].

Un alt document important, *Raportul operativ* cu mențiune „Strict secret“ al Corpului 1 Aerian Român nr. 872/1943, înaintat Statului Major al Aerului, nota: „Lupte aeriene: În zona de nord-est de Bolșoi Tokmak între o patrulă de vânătoare comandată de căpitanul Șerbănescu în protecția avioanelor de bombardament și asalt cu 10 Yak-uri și Hurricane. Un avion *Yak* doborât de căpitanul Șerbănescu... La sud-est de Bolșoi Tokmak se află un aerodrom de pe care au decolat avioanele de vânătoare inamice“[16].

Misiunile au continuat într-un ritm alert și în luna octombrie 1943. Pentru a încetini ofensiva sovietică din zona Melitopol-Zaporoje, Escadrilele 77 și 80 românești, dotate cu avioane de bombardament greu JU. 88, au efectuat zilnic câte trei-patru misiuni de luptă, fiind protejate de zburătorii Grupului 7 Vânătoare.

Plecat în misiune în ziua de 1 octombrie 1943, căpitanul aviator Alexandru Șerbănescu, având-l coechipier pe

Alexandru Șerbănescu (al treilea din dreapta), felicitat la întoarcerea dintr-o misiune de luptă. În spatele său este aparatul de zbor Messerschmitt Bf 109 G-2, nr. 1, cu care a căzut în luptă pe 18 august 1944.

adjutantul av. Constantin Nicoară și însoțit de adjutantul av. Traian Dârjan și de sublocotenentul av. Constantin Rozariu, a decolat, la orele 15:30, într-un zbor de protecție a aerodromului de la Ghenicesk (unde staționa Grupul 7 Vânătoare), care, de câteva zile, era bombardat de avioanele sovietice. La scurt timp, o formație de 10 avioane de vânătoare și bombardiere bimotoare sovietice, care se apropiase de aerodrom cu intenția de a-l bombarda, a fost interceptată de vânătorii noștri și căpitanul aviator Alexandru Șerbănescu a atacat capul formației, pe care l-a avariat grav. Bombardierul sovietic a luat foc și s-a prăbușit în mare. Artileriștii de la A.C.A-ul românesc i-au confirmat victoria aeriană.

În raportul Corpului 1 Aerian Român nr. 894/1 octombrie 1943, înaintat Statului Major al Aerului, se consemnează printre altele: „Grupul 7 Vânătoare a executat 7 misiuni de luptă. Lupte aeriene… în zona est de Ghenicesk între o patrulă de vânătoare în aerodrom comandată de căpitanul Șerbănescu și 4 avioane Douglas Boston și 6 Aircobra. S-a doborât sigur un bombardier Douglas Boston și un Aircobra (de vânătoare). Căpitanul Șerbănescu a doborât un Douglas Boston… Avioane ieșite: 22“[17]. Pe 5 octombrie obține o altă victorie aeriană deasupra localității Ghenicesk, doborând un avion de vânătoare Yak-3[18].

Soarta i-a zâmbit: „avionul distrus, pilotul salvat“

Plecat în ziua de 7 octombrie 1943 într-o misiune de protecție a unei formații de bombadiere în picaj JU. 87, Alexandru Șerbănescu, aflat în fruntea unei patrule de Me. 109 G, a fost atacat de o formație de 15-20 de avioane de vânătoare inamice. În urma schimbului de focuri „avionul pilotat de căpitanul Șerbănescu a primit în această luptă 6 lovituri, pilotul aterizând normal la aerodrom“[19].

În cursul misiunilor de protecție, căpitanul aviator Alexandru Șerbănescu apără formațiile românești de asalt și bombardament de atacul avioanelor de vânătoare sovietice. Astfel, în ziua de 10 octombrie 1943, asul nostru a fost atacat de 10-12 avioane de vânătoare sovietice, avionul pe care-l pilota fiind grav avariat în urma schimbului de focuri. Stabilizează, de bine de rău, avionul și schimbă capul compas de câteva ori, dar vânătorii sovietici nu doreau să le scape prada. O nouă rafală i-a lovit în plin avionul și Me-ul luă foc. Se afla încă deasupra teritoriului inamic. Nu s-a salvat cu parașuta, ca să nu cadă prizonier, ci, urmat de acea trenă înspăimântătoare de foc și fum, „a aterizat forțat între liniile frontului aproape de satul Danilo Ivanovka, în dreptul Diviziei 4 Vânători de Munte (române), avionul distrus, pilotul salvat“[20].

După șase ore era din nou în avion: ajuns la Comandamentul Diviziei 24 Infanterie române, i se pune la dispoziție o mașină și revine la aerodrom, „se urcă într-un alt avion, pleacă din nou în zbor la inamic, găsindu-și liniștea tot într-o luptă aeriană, tot inegală, însă de data aceasta cu mai mult noroc pentru el, reușind să doboare un vânător inamic, în flăcări“[21].

Serviciul de propagandă sovietic a transmis atunci prin radio doborârea a trei piloți români comandați de căpitanul aviator Alexandru Șerbănescu. În ziua următoare, un pilot din Grupul 7 Vânătoare s-a strecurat până la cel mai apropiat aerodrom inamic, lansând un mesaj lestat prin care aviatorii sovietici erau invitați să se convingă de existența Grupului 7, cu mențiunea că Alexandru Șerbănescu îi aștepta oricând la un duel aerian. N-a venit niciun zburător sovietic să se confrunte cu marele as român, care va totaliza 47 de victorii aeriene omologate și 8 probabile până la 15 august 1944.

Șerbănescu devine comandant al Grupului 9 Vânătoare

Grupul 7 Vânătoare a fost trimis în țară pentru refacere și, ulterior, pentru apărarea spațiului aerian național. Grupul 9 Vânătoare, format la Tiraspol, i-a luat locul pe Frontul de Est. Căpitanul aviator Alexandru Șerbănescu n-a acceptat plecarea în țară, rămânând să lupte în cadrul Grupului 9 Vânătoare în calitate de comandant de escadrilă.

În Raportul nr. 2414, din 28 ianuarie 1944, elaborat de comandantul Corpului Aerian Român și trimis Statului Major al Aerului, generalul Emanoil Ionescu solicita avansarea la excepțional a pilotului Alexandru Șerbănescu la gradul de locotenent comandor, pentru a i se încredința comanda unui grup de vânătoare. În document se arăta printre altele: „Zburător emerit, luptător neînfricat de un eroism legendar, a stat întotdeauna în fruntea unităților sale, de care n-a acceptat niciodată să se despartă și pe care le-a condus cu fanatică

Generalobserst Otto Dessloch, comandantul Flotei a IV-a Aeriene Germane, în vara anului 1944. În spatele lui se află generalul av. Emanoil Ionescu.

Căpitanul aviator Alexandru Șerbănescu se întoarce dintr-o misiune, vara anului 1944

îndemânare în luptele de la Stalingrad, Don, Donеț, Mius, Melitopol, Zaporoje sau Kerci. S-a bătut neînfricat în 368 de misiuni la inamic, purtând 126 lupte aeriene și smulgând cu bărbăție cele 33 victorii aeriene. Dintre toți comandanții de escadrile, căpitanul aviator Șerbănescu Alexandru a adus întotdeauna unității sale impulsul la luptă, dorința de a întâlni și isbi inamicul fără frică și fără cruțare... Este un element excepțional, cu autoritate de conducere la comanda unității care și-a câștigat un ascendent moral în cele mai grele lupte“[22].

Astfel, începând cu 13 februarie 1944, căpitanul aviator Alexandru Șerbănescu a primit comanda Grupului 9 Vânătoare, având sprijinul direct al generalului colonel Otto Dessloch, comandantul Flotei a 4-a Aeriene Germane.

Apărarea spațiului aerian românesc

Întrucât situația militară de pe Frontul de Est era defavorabilă trupelor germano-române, începând cu 5 aprilie 1944, Corpul 1 Aerian Român și-a trimis unitățile de aviație în țară, pe aerodromurile de la Tecuci, Matca-Bacău, Roman, Galați, Buzău etc. Și dacă sovieticii atacau din nord-est, din sud a venit uraganul de foc al bombardierelor americane, care au început, din 4 aprilie 1944, seria atacurilor aeriene asupra teritoriului național, fiind vizate în principal centrele economice, căile de comunicații, porturile și, în mod special, zona petroliferă din jurul Ploieștiului. Eram prinși într-un clește ucigător și forțele noastre terestre și aeriene se împuținau cu fiecare zi de luptă.

În ziua de 16 aprilie 1944 de Sfintele Paști, bombardierele americane au atacat Brașovul, iar aviația sovietică, Bacăul. Comandantul Grupului 9 Vânătoare a interceptat o formație de avioane sovietice de asalt însoțite de avioane de vânătoare și, în urma unei lupte aeriene, doboară un *Yak*-7[23]. Pe 28 aprilie interceptează o formație de *Yak*-uri între Iași și Bacău, obținând o nouă victorie aeriană.

Începând cu 5 mai 1944, Armata Roșie a trecut la ofensivă pe frontul românesc, iar aviatorii noștri cu greu mai puteau face față atacurilor aviației americane, britanice și sovietice. În ziua de 22 mai, conducând o patrulă într-un zbor de recunoaștere deasupra orașului Pașcani, comandantul Alexandru Șerbănescu doboară un avion sovietic tip *Aircobra* de fabricație americană[24].

Pentru vitejia și curajul dovedit în misiunile executate în perioada aprilie-mai 1944, Alexandru Șerbănescu a fost citat prin Ordinul de zi nr. 1181/C pe Aeronautica Regală Română „pentru calitățile de ostaș aerian neînfricat și înalt spirit de patriotism, fiind expresia cea mai puternică a virtuților acestui neam, ofițer care înscrie pagini de glorie nepieritoare pentru Onoarea Patriei și Istoria Aripilor Românești“[25].

Confruntări cu aviația nord-americană

Începând cu 9 iunie 1944, Grupul 9 Vânătoare, devenit „Grupul Dessloch-Șerbănescu“, se luptă și cu formațiile aeriene americane. Perioada care a urmat a fost dezastruoasă pentru aviația de vânătoare română. Practic, în fața uraganului aerian americano-sovietic, Corpul Aerian Român nu mai putea lupta decât cu un număr de 25-30 de avioane Me. 109 G și tot atâția piloți, iar avioanele IAR 80/81 fuseseră retrase din misiunile de luptă.

În ziua de 11 iunie 1944, o formație de bombardiere nord-americane tip B-17 a bombardat aerodromul de la Focșani, comandantul Șerbănescu atacă un aparat inamic cu tunul de bord, incendiind cele două motoare de pe planul drept. Avionul B-17, lovit de moarte, s-a prăbușit la sol la 3 km de oraș. Alexandru Șerbănescu obținea cea de-a 45-a victorie aeriană.

La sfârșitul lunii iunie 1944, piloții din Grupul 9 Vânătoare se luptau pe două fronturi. Dimineața decolau de pe baza aeriană Ziliștea-Boboc (Buzău) împotriva formațiilor de bombardiere americane care atacau Capitala și Valea Prahovei, după-amiaza acționau împotriva aviației sovietice. Luptele aeriene deasupra cerului românesc chinuit deveniseră crâncene și numărul avioanelor și al personalului navigant se rărea vizibil. Între 4 aprilie și 30 iunie 1044, Corpul 1 Aerian Român a pierdut în luptele aeriene sau în atacuri la sol 47 de avioane, iar 34 de aviatori și-au pierdut viața.

În urma ordinelor primite, aviația de vânătoare română s-a dispersat din calea acțiunilor aviației americane astfel: Grupul 7 Vânătoare s-a mutat la Boteni, Grupul 6 Vânătoare s-a deplasat pe terenul de zbor de la Alexeni-Ilfov, Grupul 1 Vânătoare și-a ales baza de acțiune pe aerodromul de la Roșiorii de Vede, iar Grupul 9 Vânătoare a acționat de pe aerodromul de la Tecuci[26]. Și aviația americană și britanică au suferit pierderi importante deasupra României: între 28 aprilie-30 iunie 1944, cele două aviații au executat 16 bombardamente, la care au participat 13.420 de avioane, pierzând 157 de avioane[27].

Pentru vitejia în luptă și spiritul de sacrificiu al piloților din Grupul 9 Vânătoare *Dessloch-Șerbănescu*, unitatea de aviație a fost citată prin Ordinul de zi nr. 150/1944 emis de Comandamentul Corpului 1 Aerian Român.

August 1944: nori negri deasupra României

Raidurile aeriene ale forțelor anglo-americane au continuat cu aceeași intensitate, teritoriul național fiind lovit de exploziile bombelor inamice. Situația militară a României era gravă și lucrurile pe Frontul de Nord-Est mergeau tot așa de rău.

Din cauza pierderilor mari, țara nu mai putea face față războiului. În condițiile bombardamentelor intense ale americanilor și ale atacurilor aviației sovietice devenite tot mai puternice și mai bine înzestrate cu avioane moderne, Forțele Aeriene Române aveau nevoie de cât mai multe avioane de vânătoare și de bombardament – dar germanii ni le dădeau cu țârâita, nu în funcție de cerințele frontului.

Sudul și centrul țării au continuat să fie bombardat de aviația strategică a SUA, în perioada 1-9 august 1944, zilnic au fost atacate nodurile de comunicații, obiective economice, iar orașele Turnu Severin, Turnu Măgurele, Giurgiu, Buzău, Brașov, Brăila, Galați, Ploiești și Câmpina au suferit mari distrugeri.

În noaptea de 9/10 august, 100 de bombardiere britanice și-au lansat încărcăturile asupra Capitalei și a Văii Prahovei. Aviația Aliaților deținea acum supremația spațiului aerian românesc și, practic, noi nu mai aveam în prima linie de apărare decât 20-25 de avioane de vânătoare Me. 109 G. În această situație, Comandamentul Corpului 1 Aerian Român a ordonat retragerea aviației de vânătoare din calea fortărețelor zburătoare ale Aliaților. Artileria antiaeriană româno-germană urma să asigure, atât cât putea, apărarea spațiului aerian național.

În ziua de 17 august 1944, bombardierele americane au fost prezente din nou pe cerul României. Și-au ales bine momentul, întrucât, din est, începuse ofensiva sovietică a Frontului 2 Ucrainean. Din Grupul 9 Vânătoare au decolat numai avioanele disponibile și, practic, numai trei aviatori: căpitanul aviator Alexandru Șerbănescu, căpitanul (r) aviator Constantin Cantacuzino și locotenentul aviator Ion Dobran au luat contactul cu zburătorii yankei.

Acuzațiile nedrepte ale generalului Gheorghe Vasiliu

În după-amiaza aceleiași zile, comandantul Alexandru Șerbănescu a fost chemat să se prezinte la București, la raport, la generalul Gheorghe Vasiliu, comandantul Corpului 3 Aerian Român, unul dintre comandanții-recruți pe care i-a avut, din nefericire, aviația militară română.

La discuții au participat toți comandanții grupurilor Aviației de vânătoare germane și române și, în prezența generalului german Gerstenberg, Vasiliu le-a reproșat comandanților români „extrem de slabul randament față de adversari“, fără să spună niciun cuvânt despre pierderile foarte mari de piloți și avioane; practic, comandanții nu mai aveau pe cine trimite în luptă.

Acuzele de lașitate au lovit în inima căpitanului aviator Alexandru Șerbănescu, cel care totalizase 47 de victorii aeriene omologate și opt neomologate, cel care organizase activitatea Grupului 9 Vânătoare astfel încât piloții din subordine (numai 30) să facă imposibilul pentru a atenua, cât de cât, uraganul aerian american. Iar comandantul Gheorghe Vasiliu a acuzat tocmai „ineficiența mult lăudaților săi piloți“.

Generalul aviator Emanoil Ionescu, comandantul Corpului 1 Aerian Regal Român

Gheorghe Vasiliu spunea un mare neadevăr – tocmai el, care nu fusese niciodată la manșa unui avion de vânătoare sau de bombardament. Habar nu avea de ceea ce se întâmpla pe cerul chinuitei Românii atacată de două uragane aeriene: aviațiile colosale ale Statelor Unite ale Americii și ale URSS. Ce vremuri îi era dat să trăiască lui

Alexandru Șerbănescu! Tânăra, dar viteaza aviație română încăpuse pe mâna unor nevrednici și incapabili, care au și trădat-o în vara anului 1940[28].

Generalul Gheorghe Vasiliu îl acuza, astfel, pe comandantului Grupului 9 Vânătoare de lașitate pe câmpul de luptă, dar nu sufla niciun cuvânt despre pierderile mari suferite de această unitate aeronautică de elită. Vasiliu n-a pomenit nici despre sacrificiul suprem al eroilor Tiberiu Vinca, Constantin Lungulescu, Alexandru Economu, Emil Bălan, Pavel Țurcanu, Ioan Panaite, Popescu Ciocănel (care tocmai fusese înmormântat), acești eroi care apăraseră cu viețile lor tinere onoarea și prestigiul Aripilor românești într-o confruntare acerbă și dureros de inegală pe care o știau deja pierdută! O mână de vulturi a apărat țara și onoarea aviației române cu prețul vieții lor. Căci dincolo de cei 30 de piloți de vânătoare care puteau lupta pe Me. 109G, nu mai era nimic.

„Eu voi continua să lupt, de va fi nevoie singur“

Un alt comandant, Romanescu-Leu, contrar presiunilor germane și ale generalului Gheorghe Vasiliu, i-a cerut lui Alexandru Șerbănescu să decoleze la alarmă, dar să nu angajeze lupta cu inamicul, pentru păstrarea vieții lui și a camarazilor săi. Această idee l-a afectat nespus pe asul aviației noastre. Șerbănescu ținea mult la onoarea sa de aviator și nu admitea compromisiuri.

Întors la aerodrom, Alexandru Șerbănescu era un alt om. Cuvintele ucigătoare pe care le auzise pe nedrept la adresa lui și a subordonaților l-au afectat până peste poate. A declarat în fața camarazilor: „Domnilor! Ați auzit ordinul și, ca militari, suntem datori a ne supune. Deci, în calitate de comandant, vă ordon să executați ordinele întocmai… Eu personal mă înscriu în insubordonare și declar în fața domnului comandor… că nu execut acest ordin [dat de Romanescu, n.n.], acceptând să suport orice consecințe! Rog însă pe domnul comandor… să amâie consecințele până la terminarea acestei epopei. Nu înțeleg că un inamic, oricât de mare și puternic ar fi, să intre în țara mea ca-n sat fără câini și s-o pustiiască… Dar eu voi continua să lupt, de va fi nevoie singur – până când sau cad, sau nu se va putea spune că în România n-a ieșit niciun român în fața americanilor, chiar dacă pierdem bătălia …“[29]

Într-un moment de relaxare, Alexandru Șerbănescu cântă la vioară

Așa a fost: eroul a luptat și a căzut

În dimineața zilei de 18 august 1944, la ora 9:00, s-a dat prealarma. O escadră aeriană americană formată din 119 bombardiere B-17 din Grupurile 2, 97, 99, 301 și 463 primise misiunea să atace Rafinăria „Româno-Americană“ împreună cu alte 83 de avioane tip B-24 din Escadra 55 Bombardament. O altă formație de 102 avioane B-24 din Escadra 304 Bombardament avea ca țintă distrugerea rafinăriei „Steaua Română“, formația de bombardiere fiind protejată de 53 de avioane P-51 din Grupul 325 Vânătoare. O escadrilă de 12 B-24 din Grupul 98 Bombardament trebuia să atace Rafinăria „Creditul Minier“.

Al doilea val, format din 44 de avioane B-17 și B-24 din Grupul 483 Bombardament, primise misiunea să atace Rafinăria „Dacia“.

Numai deasupra Ploieștiului formația a cuprins 360 de bombardiere B-17 și B-24 – din cele 1.000 de avioane participante la raid –, fiind protejată de 135 de aparate de vânătoare P-51 din Grupurile 31, 52 și 325 Vânătoare. Singurul care a intrat în luptă a fost Grupul 31 Vânătoare, care a obținut – după afirmațiile americanilor – 9 victorii aeriene[30].

Comandantul Alexandru Șerbănescu și-a strâns piloții în jurul său și n-a nominalizat pe nimeni să plece în misiunea de luptă, apelând numai la voluntari. Au răspuns la apel 12 zburători. În ultimul moment a sosit și căpitanul (r) aviator Constantin Cantacuzino.

Snopuri de trasoare verzi și roșii țâșnesc din toate părțile

În zborul lor spre obiectiv, cei 13 piloți din Grupul 9 Vânătoare s-au întâlnit cu camarazii lor din Grupului 7 Vânătoare, comandanți de căpitanul aviator Toma Lucian. Au zburat cap compas 290 grade spre Făgăraș, urcând la 7.500 m. Locotenentul aviator Constantin Bendaș, aflat la manșa avionului Me.109 G nr. 11, s-a retras din misiune, acuzând lipsa oxigenului.

În drum spre Brașov, formația de Me.109 G a întâlnit o armadă de bombardiere cu patru motoare B-24 strălucind în soare, înconjurate de Mustang-uri care se pregătea de atac. Alexandru Șerbănescu văzu patru Mustang-uri și pică pe ele. Aflat în viraj, comandantul a deschis focul și, în același timp, au mai sosit încă 16 Mustang-uri, proporția fiind în acel moment de 13 avioane Me.109 G românești contra a 20 de Mustang-uri. Snopuri de trasoare verzi și roșii țâșniră din toate părțile. În focul luptei, piloți din Grupul 9 Vânătoare sunt anunțați prin radio să zboare urgent la Mizil, întrucât avioanele de vânătoare inamice atacau la sol. „Nu pot, pentru că sunt angajat în luptă aeriană cu Mustang-urile“[31], a fost răspunsul comandantului Șerbănescu.

„Virați, d-le căpitan!“

Încadrat în stânga de lt. av. Ion Dobran și în dreapta de către adjt. av. Traian Dârjan, la un moment dat toți trei în linie, distanțați la 100 m, cu asul Șerbănescu la mijloc, s-au lansat în picaj.

Locotenentul av. Ion Dobran afirmă faptul că, din cauza vitezei mari a Me-ului 109 nr. 1 (al căpitanului Șerbănescu), nu l-a mai văzut, pe moment, pe comandantul grupului. Iată ce nota în „Jurnalul“ său: „Când l-a zărit, în spatele lui se găsea un Mustang cu botul roșu. Cu o ultimă speranță transmit prin radio: «Virați, d-le căpitan!», poate se va întâmpla o minune și va auzi. M-a fulgerat o clipă gândul că n-am scăpat, că Mustang-urile sunt pe urmele noastre, apoi am tras neochit cu tunul și mitralierele între el și căpitan... dar era prea târziu. Avionul lui mergea în linie dreaptă, fără să schițeze niciun viraj. Intrase în rafala trasoarelor roșii pe care americanul o pusese în față. Din planul lui stâng se prelinge o ușoară dâră de fum, avionul se înclină spre stânga, se întoarce pe spate și pică sub verticală. Întâi am crezut că totuși e o degajare... Șerbănescu a căzut pentru că a avut prea mare încredere în Grupul lui... bănuia că toți ceilalți îl urmează în spate. Altfel nu se explică zborul acesta drept, fără viraje și oarecum fără grijă. Sunt dezorientat și cu sufletul greu... a căzut o stea... a căzut Șerbănescu... Îmi amintesc că la începutul luptei am auzit ca prin vis un mesaj... «Sunt doborât!» Cine o fi fost? Ce vor fi făcut ceilalți?“[32].

Epava avionului, găsită la Rușavăț, pe Valea Buzăului

Se pare că locotenentul Busley din Escadrila 309, Grupul 31 Vânătoare, instruit în R.A.F., a fost cel care l-a doborât pe căpitanul aviator Alexandru Șerbănescu, el delimitând destul de exact zona în care a căzut „germanul“ doborât și care s-a zdrobit de pământ.

După două ore de căutări, epava avionului Me. 109 G nr. 1 a fost găsită pe Valea Buzăului, între comunele Vipereşti și Cislău, la Rușavăț, o localitate de munteni pierdută printre livezile de pruni și meri. Dispăruse asul aviației române care obținuse 55 de victorii aeriene (dintre care 8 neomologate).

Căpitanul aviator Alexandru Șerbănescu a executat în aproape doi ani de război pe Frontul de Est și în apărarea teritoriului național 590 de misiuni de luptă, susținând 235 de lupte aeriene, devenind cel mai vrednic comandant de Grup aerian de vânătoare. A fost un excepțional ofițer și un vânător de mare clasă, erou al Aripilor românești, rămânând pentru totdeauna un model pentru tinerele generații de aviatori români.

OTE:

1. Arhivele Militare Române (AMR), fond 3042, dosar 8, f. 2.
2. Ibidem, f. 6.
3. Ibidem.
4. „Monitorul Oastei“, nr. 166 din 19 iulie 1942.
5. Ibidem, fond 803, ds. 3, filele 83-84.
6. Ibidem, fond SMA, ds. 535, f. 53.
7. Ibidem, fond 3042, ds. 8.
8. Ibidem.
9. Ibidem, ds. 581, f. 53.
10. Ibidem, fond 3042, ds. 8.
11. Ibidem, f. 43.
12. Ibidem, fond SMA, ds. 582, f. 32.
13. Ibidem, ds. 582, f. 53; vezi și Valeriu Avram, *Germanii în aeronautica română*, Editura Comunicator Impex, București, 2004, p. 206.
14. Ibidem, fond 3042, ds. 8, f. 34.
15. Ibidem, fond SMA, vol. VII, f. 88.
16. Ibidem, fond 1377, ds. 537, f. 80.
17. Ibidem, f. 95.
18. Ibidem.
19. Ibidem,fond 1377, ds. 537, f. 160.
20. Ibidem, f. 187.
21. Ibidem, fond CAR, ds. 8, f. 13.
22. Ibidem, fond Corpul Aerian Român (CAR), ds. 8, volumul 1, f. 13.
23. Ibidem, ds. 16, f. 63.
24. Ibidem, ds. 17, f. 107.
25. Ibidem, fond 3042, ds. 8, f. 146.
26. Valeriu Avram, *Istoria aviației militare române 1910-2010*, Editura Scrib, București, 2010, p. 419.
27. AMR, fond 1727, ds. 501.
28. Valeriu Avram, *Istoria aviației militare române 1910-2010*, p. 426.
29. Tudor Nicola, Ion Marin, *Zburătorii Grupului Șerbănescu*, Editura Modelism, București, 2000, p. 67.
30. Jean Louis Roba, Eric Mombeek, *La chasse de jour allemande en Roumaine*, Editura Modelism Internațional, București, p. 89.
31. Valeriu Avram, *Istoria aviației militare române 1910-2010*, p. 428.
32. Ion Dobran, *Jurnalul locotenentului Dobran*, ediția a II-a, Editura Modelism, București, p. 114.

Avioane de vânătoare americane P-38 Lightning zburând în formație la joasă înălțime. Datorită formei bifuselate, piloții români le-au poreclit „indianul cu două pene"

Historia

DIGITAL

EXCLUSIV ONLINE

poate fi achiziționată din Paydemic

Scanează QR Code-ul!

Colonia minieră poloneză din Lupeni

Înființare, dezvoltare, dispariție

DE KRZYSZTOF NOWAK | TRADUCERE DIN LIMBA POLONĂ: **STANCA POTOROACĂ**

FOTO: ARHIVA PRIVATĂ A LUI FILIP MODRZEJEWSKI, GETTY IMAGES, AFP, REVISTA „ŚWIAT GÓRNIKA"

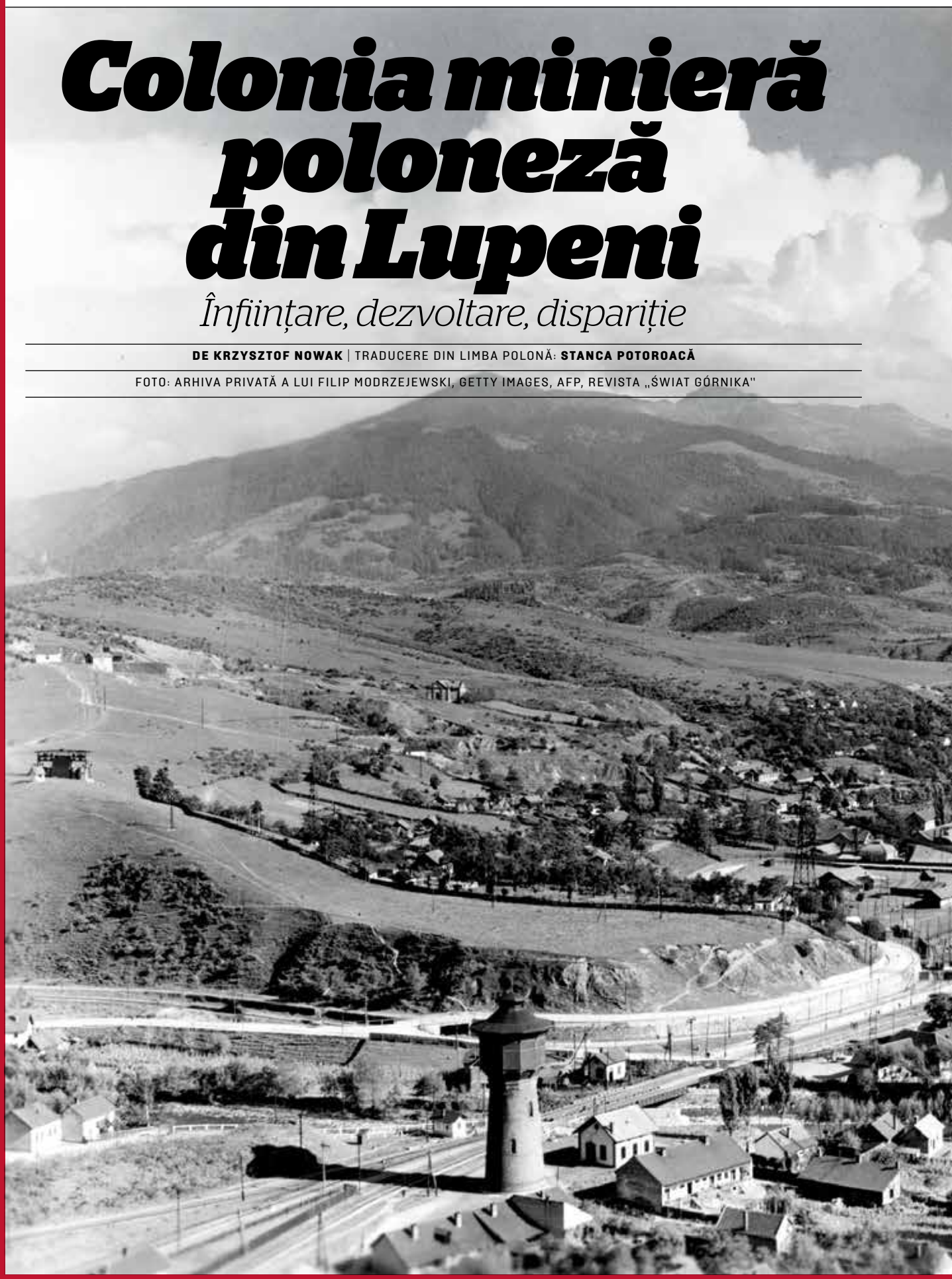

Migrațiile după „o bucată de pâine“ au rămas în istoria multor țări și popoare, inclusiv a Poloniei și a polonezilor. O perioadă marcantă de intensificare a migrațiilor în căutarea unui venit și a unei vieți mai bune în străinătate a fost cea a industrializării din secolul al XIX-lea, când statul polonez nu exista pe harta Europei. Polonezii s-au stabilit în perioadă și pe pământurile care, după Primul Război Mondial, au intrat în alcătuirea României Mari: în Bucovina și Transilvania care făceau parte din Austro-Ungaria și în Basarabia alipită de Imperiul Țarist.

Din Galiția până în Transilvania

Majoritatea polonezilor din Bucovina și din Transilvania istorică proveneau din Galiția, care făcea parte din Imperiul Austriac după așa-numita primă împărțire a Poloniei în 1772, o provincie săracă, ale cărei principale orașe erau Cracovia și Liov.

Cei mai mulți coloniști polonezi, în principal agricultori, meșteșugari și funcționari locuiau în Bucovina, care, în anii 1774-1849, aparținea din punct de vedere administrativ Galiției, iar mai târziu a devenit provincie de sine stătătoare în partea austriacă a monarhiei habsburgice.

Recensământul din 1910, în care a fost consemnată limba, nu naționalitatea, a arătat aproximativ 44.000 de locuitori polonezi (5,5% din populația totală a provinciei). Cel mai cunoscut polonez din Bucovina a fost Antoni Kochanowski (1817-1906), care, timp de 26 de ani (cu întreruperi), a deținut funcția de primar al orașului Cernăuți, contribuind în mod semnificativ la dezvoltarea acestui fantastic oraș multicultural.

Mult mai puțini polonezi s-au stabilit în Transilvania. Unul dintre locurile de care și-au legat soarta a fost așezarea Lupeni, din județul Hunedoara, în Valea Jiului, care a fost

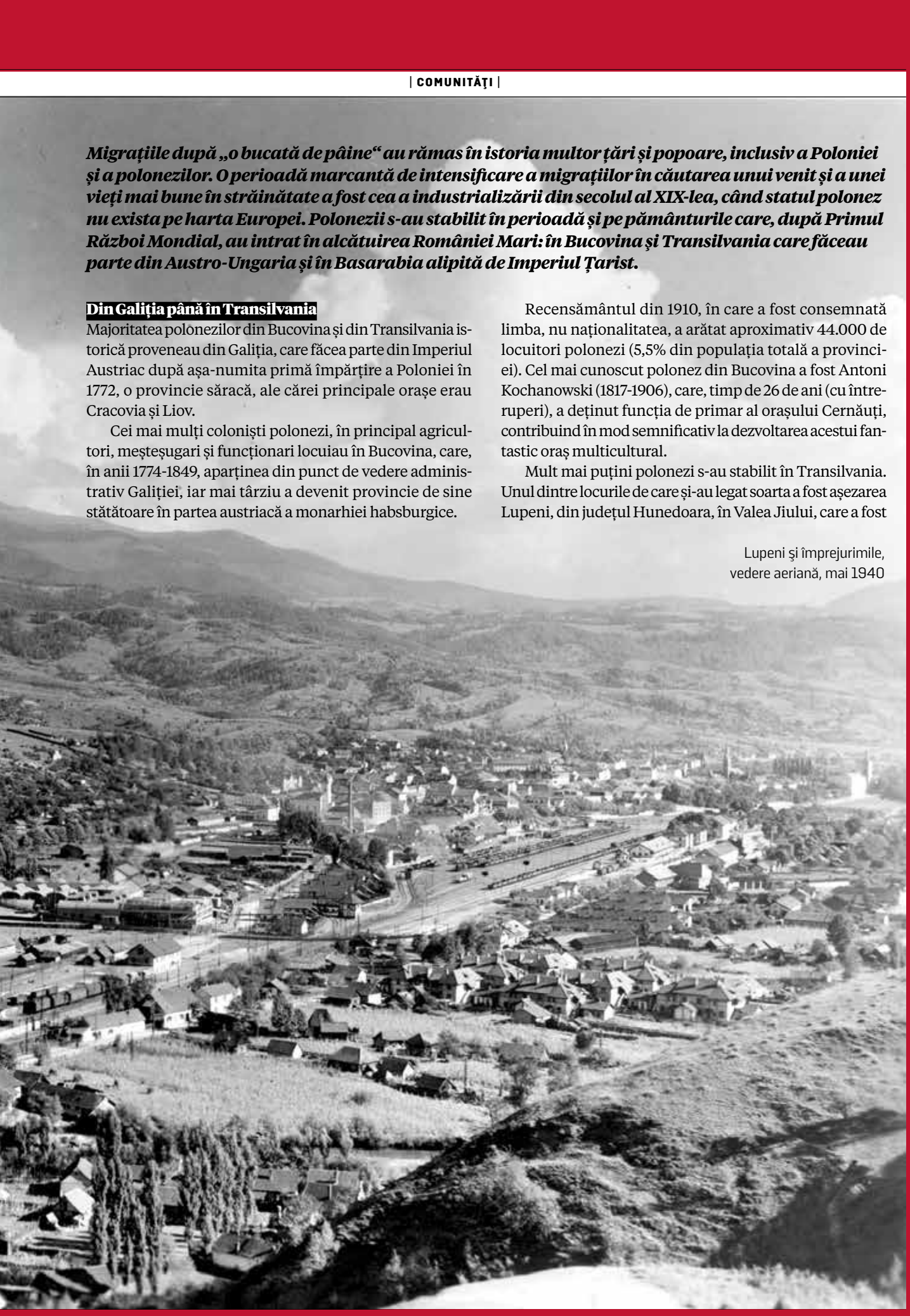

Lupeni și împrejurimile, vedere aeriană, mai 1940

Drumurile polonezilor în căutare de lucru pot fi uşor reconstituite urmărind această hartă a Imperiului Austro-Ungar, publicată în anul 1902; cei mai mulţi proveneau din Galiţia.

întemeiată datorită descoperii unor bogate zăcăminte de lignit și cărbune în acea zonă.

Primul grup de familii poloneze ajunge la Lupeni în 1891

Exploatarea intensivă a cărbunelui în Valea Jiului a început în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Prin urmare, a crescut și nevoia de forță de muncă calificată, pentru că românii și ungurii din regiune nu lucraseră în domeniul mineritului până atunci. Recrutarea oamenilor care erau dispuși să se mute în Valea Jiului a avut loc și în Galiția de Vest (în prezent, parte din Polonia), în preajma orașelor Cracovia, Bochnia, Tarnów, Krosno, Jasło și Rzeszów, unde exista tradiția de extracție a sării și a petrolului.

În cele din urmă, primul grup de familii poloneze, de circa 150 de persoane, a sosit la Lupeni în 1891 și a trăit pentru câțiva ani în barăci din lemn. Cartierul din Lupeni, pe care polonezii l-au construit cu mâinile lor, a primit numele de „Galiția". În orășel mai locuiau unguri, români, germani, cehi, ruteni și slovaci – un mozaic de emigranți tipic pentru acea parte a Transilvaniei. Conform recensământului din 1900, vorbitorii de limbă polonă din Lupeni constituiau 21,4% (1.020 de persoane), iar în 1910 – 10,6% (849 de persoane).

Marea majoritate a locuitorilor orășelului erau emigranți din alte regiuni ale monarhiei. Cu toate acestea, maghiarii erau cei care ocupau poziția de națiune privilegiată, dominând politic în Transilvania și Regatul Ungariei, fapt care a rezultat în maghiarizarea educației și a culturii. Din acest motiv, polonezii nu au putut deschide o școală poloneză și nici obține permisiunea episcopilor de la Alba Iulia de a introduce liturghia romano-catolică în limba polonă, fapt ce a fost perceput de polonezii veniți din Galiția autonomă drept represiune. Cu toate acestea, datorită comunității bine închegate și a limbii comune, precum și a cultivării tradițiilor religioase poloneze, a cazurilor rare de căsătorii mixte și a caracterului distinct al limbii polone, polonezii nu au fost supuși asimilării.

La începutul secolului XX, polonezii și maghiarii au construit la Lupeni o capelă în cinstea sfintei Barbara, ocrotitoarea minerilor. Polonezii veneau la Lupeni în căutarea unui loc de muncă până la izbucnirea Primului Război Mondial, în 1914. Printre ei erau și muncitori care proveneau din partea de est a Sileziei austriece (zona orașului Cieszyn), unde tradiția de exploatare a cărbunelui datează din secolul al XVIII-lea. Unii polonezi au emigrat și din Lupeni peste ocean, în Statele Unite. Peste 90% dintre polonezi lucrau ca mineri, doar un număr mic erau funcționari, de aceea unii dintre ei s-au numărat printre victimele catastrofei din mina „Elena" din 19 octombrie 1917 (57 de victime).

Clădirea școlii poloneze din Lupeni. Pe trepte: directorul școlii, Wilhelm Zöller, alături de profesoarele Stefania Szczupak și Waleria Zielińska. Sursă foto: arhiva privată a lui Filip Modrzejewski

Polonezii, în România Mare

După încheierea Primului Război Mondial și intrarea Transilvaniei în componența României Mari, marea majoritate a polonezilor din Lupeni a obținut cetățenie română. Situația politică s-a inversat pe măsură ce ungurii și-au pierdut poziția privilegiată și aliatul firesc al polonezilor în lupta pentru drepturile culturale au devenit românii, în calitate de nouă națiune dominantă.

Recensământul din 1930 a consemnat 838 persoane care s-au declarat polonezi (5,4% dintre locuitori), dintre care 752 vorbeau polona în fiecare zi. În 1938, numărul polonezilor din oraș se apropia de o mie (circa 250 de familii). Conform statisticii oficiale, un număr mai mic de polonezi locuia și în colonii miniere din apropierea Văii Jiului, ca Vulcan, Petroșani și Petrila, precum și în alte orașe ale Transilvaniei, ca Mediaș sau Turda, unde lucra în industria sticlei.

Conform recensământului din 1930, numărul total al persoanelor care s-au declarat polonezi în Transilvania era de 2.291, comparativ cu 30.580 polonezi în Bucovina și 8.104 în Basarabia. În acea perioadă, în întreaga Românie locuiau peste 48.000 de polonezi.

Legea Anghelescu

Nici după 1918 speranța că se va deschide o școală poloneză în Lupeni nu s-a putut împlini prea repede. De data aceasta, obstacolul a fost politica intensivă de românizare introdusă în 1922 de administrația românească, printre efectele căreia se număra anularea învățării în limbile minorităților naționale în școlile de stat, cu excepția orelor de religie. În cazul polonezilor, măsura a vizat în principal școlile din Bucovina și Basarabia, diplomația poloneză intervenind de mai multe ori împotriva ei, însă fără prea mult succes.

Un moment de cotitură a fost abia legea privind învățământul particular din 1925 *(lex Angelescu)*, care a introdus posibilitatea creării învățământului particular și de către minoritățile naționale (dacă se adunau 10 copii la o clasă și 20 de copii la o școală). În aceste noi condiții, polonezii au înființat la Cernăuți organizația culturală și educațională *Polska Macierz Szkolna*, care, sub conducerea lui Grzegorz Szymonowicz, s-a ocupat de organizarea învățământului polonez.

Școala Primară Particulară Polonă din Lupeni

În 1928, minerul Cyprian Godzik, un activist social din Lupeni, a luat legătura cu *Polska Macierz Szkolna* și a început să adune semnături de la părinți pentru o petiție care solicita deschiderea unei școli poloneze în orășel.

Ungurii, în frunte cu preotul paroh Antalffy, s-au împotrivit acestei inițiative, temându-se de plecarea într-un număr mare a copiilor polonezi de la școala particulară a bisericii maghiare. Românii i-au susținut pe polonezi, fiind interesați de continuarea slăbirii influenței maghiare.

De chestiunile administrative legate de deschiderea școlii s-a ocupat *Polska Macierz Szkolna*, care a găsit și primul învățător – Wilhelm Zöller, care avea cetățenie poloneză. Din păcate, din cauza unor dificultăți legate de găsirea unui spațiu, în 1929, Zöller a început doar predarea limbii polone la școala particulară maghiară. Abia un an mai târziu, când conducerea minei le-a împrumutat polonezilor clădirea separată a „casei muzicii", a putut fi deschisă „Școala Primară Particulară Polonă", cu clasele I-VI, pentru cei 95 de copii doritori, care, pe lângă programa școlară în limba română, mai învățau în polonă limba maternă, religia, istoria și geografia. Manualele pentru disciplinele „poloneze" au fost verificate cu ajutorul *Polska Macierz Szkolna* din Cernăuți și Polonia. În anii 1929-1931, în școală predau Wilhelm Zöller, Mieczysław Jaworowski și Leopold Wirth.

În 1931, după desființarea *Polska Macierz Szkolna*, de supravegherea învățământului particular polonez din România s-a ocupat Uniunea Școlară Polonă. În acea perioadă, la școala din Lupeni predau Waleria Zielińska, Ludwika Stiasny (absolventele Seminarului Pedagogic Particular pentru Femei din Cernăuți), precum și Zöller.

În anul școlar 1933/34, în școală existau deja clasele I-VII, deci școala era bine organizată, numărând 116 elevi. În 1936, școala s-a mutat într-o clădire nouă, mai mare, la care muncitorii polonezi au adăugat o sală de teatru. Din acel moment, sălile școlii au devenit centrul dezvoltării vieții culturale a polonezilor din Lupeni, în ele activând grupuri sportive, teatrale, coruri, precum și o echipă de cercetași.

În anul 1936/37, școala a obținut drept de publicitate și și-a schimbat denumirea în „Școala Primară Particulară Polonă cu drept de publicitate", obținând astfel o poziție mai înaltă decât școala maghiară, care nu a obținut acest statut. Directorul școlii de atunci era Wilhelm Zöller, iar învățători erau Waleria Zielińska, Stefania Szczupak și preotul catehet Piotr Klimko. Învățătorii participau la

cursuri de formare organizate de Uniunea Școlară Polonă din Bucovina, precum și la cursuri în Polonia. Uniunea Școlară Polonă avea grijă, de asemenea, de materialele școlare, de hrănirea copiilor, precum și de salariul cadrelor didactice, mijloacele financiare pentru acest lucru fiind oferite de autoritățile poloneze, reprezentate, începând cu anul 1936, de Consulatul deschis la Cluj și condus de Tadeusz Stapiński.

În general, în tot Regatul României în data de 1 aprilie 1939, circa 2.500 de elevi polonezi învățau în limba maternă (din totalul de 12.000 de copii polonezi de vârstă școlară). Unicul gimnaziu polonez – particular – exista în Cernăuți.

Lupta minerilor polonezi cu clerul maghiar

Mai multe probleme au apărut în chestiunea extinderii utilizării limbii polone în timpul slujbelor de la biserica parohială, care continua să fie administrată de preoții maghiari. Lupta pentru mai multe slujbe în limba polonă și creșterea influenței polonezilor în consiliul parohial a durat mai mult decât eforturile polonezilor de avea propria școală.

Începând cu 1938, lupta minerilor polonezi cu clerul maghiar a fost susținută de consulul Stapiński, care le-a sugerat tactic polonezilor să încerce să obțină și o parohie poloneză separată și construirea unei capele separate. Parohul acesteia urma să fie preotul slovac Piotr Klimko, absolvent al seminarului teologic din Poznań, Polonia, care se afla în Lupeni din 1933 pentru a preda religia în limba polonă.

Consulul polonez Tadeusz Stapiński în biroul Consulatului din Cluj-Napoca; fotografiile din aceste pagini fac parte din arhiva lui Filip Modrzejewski.

Nr. 522/39

Alba Iulia, den 21 februar 1939.

Sehr geehrter Herr Konsul,

Anlässlich ich die Lage seiner polnischen Gläubigen in Lugoj, Ihnen mir anlangt persönlich mitgeteilten Wünsche genaue, sorgfältig geprüft habe, beehre ich mich Ihnen folgendes mitzuteilen.

Dieser Ordinariat hat bereits im vorigen Jahre sich mit den Wünschen der Polen in Lugoj beschäftigt und dabei festgestellt, dass diesebe nur materiellen sind, mit der pastorellen Fürsorge aber, die eine entsprechende und hinreichende ist, selbst die polnischen Gläubigen zufrieden sind. Dementsprechend hat das Ordinariat am 16 März 1938 unter Nr.315, mit Rücksicht der Wünschen der Polen die materiellen Fragen der Pfarre und der Kirchengemeinde geregelt und zugleich zur Sicherung und weiteren Förderung der Konfessionalität entsprechende Verordnungen getroffen. Diesen Vorgehen des Ordinariates hat die Polen vollkommen zufriedengestellt, so dass der polnische Schulverein «P.S.P.» sich veranlasst fühlte seinen Dank in einem offiziellen Schreiben vom 27 März 1938 ,für die günstige Lösung unserer vorgebrachten Bitte" auszusprechen.

In der Frage der Errichtung einer polnischen nationalen Pfarrei in Lugoj bin noch ich der Ansicht, dass eine solche Errichtung ihre unüberwindlichen Schwierigkeiten hat, einerseits weilich verbietet der Codex Iuris Canonici ohne spezifischen Inhalt die Neuerrichtung nationaler Pfarreien /can.216 § 4/, andererseits

-/-

Seine Hochwürdigkeit
Herrn Konsul der Republik Polen
C l u j

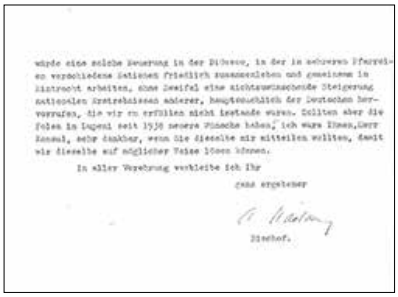

würde eine solche Neuerung in der Diözese, in der in mehreren Pfarreien verschiedene Nationen friedlich zusammenleben und zusammen in Eintracht arbeiten, ohne Zweifel eine nichtwünschenswerte Steigerung nationalen Unstimmigkeiten anderer, hauptsächlich der Deutschen hervorrufen, die wir zu erfüllen nicht imstande wären. Sollten aber die Polen in Lugoj seit 1938 neuere Wünsche haben, ich wäre Ihnen,Herr Konsul, sehr dankbar, wenn Sie dieselbe mir mitteilen wollten, damit wir dieselbe auf möglichster Weise lösen können.

In aller Verehrung verbleibe ich Ihr

ganz ergebener

Bischof.

Scrisoare în limba germană adresată lui Tadeusz Stapiński de către episcopul de Alba Iulia, Áron Márton, în februarie 1939

Tadeusz Stapiński (dreapta) joacă șah cu prietenii pe terasa cafenelei New York din Cluj-Napoca

Vedere către strada I.G. Duca din Cluj-Napoca, de la fereastra oficiului consular polonez

Oficialităţi şi feţe bisericeşti în mulţimea adunată la 10 mai 1937, de ziua naţională, la Cluj-Napoca (între aceştia, Áron Márton şi Tadeusz Stapiński)

Partea poloneză a folosit aceste solicitări exagerate ca un fel de instrument de șantaj, pentru a obliga episcopul romano-catolic de Alba Iulia să facă concesii legate de liturghia în limba polonă. În cele din urmă, în primăvara lui 1939, episcopul de Alba Iulia, ungurul Áron Márton, a decis ca impozitul bisericesc plătit de polonezi să fie folosit pentru necesitățile lor, preotul Piotr Klimko urma să fie mai independent de parohul maghiar János Fabián, iar liturghiile în limba polonă urmau să aibă loc în fiecare săptămână, fapt considerat de consulul Stapiński drept o victorie a polonezilor. În aceste condiții, polonezii au renunțat, bineînțeles, la ideea unei parohii poloneze separate și la construirea propriei capele.

Succesul polonezilor în chestiunile legate de biserică și de școală nu ar fi fost posibil fără bunele relații pe care le aveau cu autoritățile românești, care doreau reducerea influenței maghiare. În plus, minerii polonezi erau văzuți ca niște buni profesioniști și oameni respectuoși, inteligenți și muncitori de către cei din conducerea minelor locale. Să nu uităm că, totuși, condițiile de muncă din minele din Valea Jiului continuau să fie dificile. În aprilie 1922, în catastrofa din mina „Aurelia“ din Lupeni au murit 82 de mineri, iar mai târziu, în timpul grevei generale din 5-6 august 1929, peste 20 de oameni au fost uciși de gloanțele forțelor de ordine. În 1929, mai mulți polonezi din Lupeni au emigrat peste ocean în căutarea unei vieți mai bune (inclusiv în Brazilia).

Steagul polonez în fereastra biroului consulatului polonez din Cluj-Napoca, cu ocazia sărbătorii naţionale poloneze (Ziua Independenţei, 11 noiembrie 1938)

Reîntoarcerea în Polonia

Conform datelor diplomației poloneze, în 1945, în Lupeni locuiau în jur de 1.000 de polonezi, dintre care 300 erau mineri. În oraș erau preponderenți românii (60%) și maghiarii (25%), rămânând și câțiva nemți și cehi. În aprilie 1946, școala poloneză era frecventată de 86 de copii, care aveau patru profesori. Religia era predată de un refugiat de război polonez din 1939, preotul Józef Derdak.

După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, majoritatea polonezilor din Lupeni se gândeau să se întoarcă

Iarna la Lupeni, fotografie realizată de consulul Tadeusz Stapiński la 29-30 ianuarie 1938. În prim-plan, biserica greco-catolică și, mai departe, biserica parohială catolică. Fotografii din arhiva privată a lui Filip Modrzejewski.

în Polonia. Același lucru se întâmpla și cu polonezii din Bucovina și alte părți ale României. Toată lumea spera că condițiile de trai în Polonia postbelică vor fi mai bune decât în România, mai ales că pe cei care se întorceau îi așteptau locuri de muncă, gospodării și case pe fostele pământuri germane (Silezia de la Opole, Silezia Inferioară, Pomerania de Vest, Mazuria sau fosta Prusie de Est), care, după 1945, au fost încorporate în noua Polonie.

În acea perioadă, în România se aflau temporar sau locuiau câteva mii de polonezi, dintre care circa 4.000 de refugiați de război din 1939 – cetățeni polonezi (înainte de 1944 cei mai mulți dintre cei 50.000 de refugiați din România părăsiseră țara), restul fiind polonezi care emigraseră cu mult înainte – cetățeni români.

Nevoie uriașă de forță de muncă

Comuniștii, care preluaseră deja controlul asupra Poloniei, doreau revenirea în țară a cât mai multor polonezi plecați, precum și a celor de pe pământurile estice anexate de Uniunea Sovietică, pentru a compensa pierderile din timpul războiului, reconstruirea mai rapidă a țării distruse și dezvoltarea teritoriilor din vest și din nord. În multe regiuni din Polonia și ramuri industriale exista o nevoie enormă de forță de muncă. Lucrurile stăteau la fel și în cazul mineritului, unde era nevoie de persoane cu experiență în domeniu.

Din acest motiv, autoritățile poloneze și cei din conducerea minelor de cărbune voiau să angajeze mineri polonezi nu doar din Franța, Belgia, și Germania (Westfalia), ci și din România. Erau în joc și chestiuni politice, pentru că era vorba de muncitori care aveau, majoritatea, viziuni politice de stânga, adică erau comuniști și activiști în organizații străine comuniste, fapt ce, bineînțeles, le convenea noilor autorități poloneze.

Negocieri lungi și tensionate între români și polonezi

Relațiile oficiale dintre Regatul României și noua guvernare poloneză au fost stabilite în august 1945 și, după cum se poate bănui, un rol important în cadrul acestora îl juca chestiunea repatrierii și a întoarcerii polonezilor în țara lor. Primele au plecat din România grupurile de refugiați de război care mai rămăseseră în țară, urmate de refugiații polonezi din Basarabia și nordul Bucovinei – cetățeni români care s-au adăpostit în Bucovina de Sud și alte regiuni ale României după 1940. În această situație, autoritățile românești nu au pus piedici celor care plecau, pentru că scăpau în acest fel de un element problematic din punct de vedere economic și politic. Altfel stăteau, însă, lucrurile cu cetățenii români de naționalitate poloneză care lucrau în domeniul agriculturii și al industriei.

După plecarea primului transport din Bucovina, în noiembrie 1946, care a luat cu el animale, mașini și instrumente, autoritățile românești nu mai voiau să permită următoarelor grupuri de fermieri polonezi să ia cu ei toate aceste bunuri, nici sume mai mari de bani și obiecte de valoare, și, în plus, se temeau de consecințele părăsirii bruște a atâtor ferme agricole, lăsate fără supraveghere.

În cele din urmă, în anul următor, după negocieri lungi și tensionate între români și polonezi, persoanele care voiau să plece trebuiau să lase statului român bunurile imobile de până la 10 ha în schimbul posibilității de a lua cu ei bunurile mobile (animale, obiecte din gospodărie, mașini și unelte agricole, unelte pentru meșteșugărit). Spre deosebire de alte țări, în România nu a fost creată o misiune poloneză de repatriere sau o altă instituție de acest fel. De asemenea, nu a fost semnată nicio convenție de repatriere româno-polonă, iar plecările spre Polonia aveau loc în baza unui schimb de note, pentru că, în lipsa unei minorități de români în Polonia, nu putea fi vorba de un alt fel de schimb.

După soluționarea chestiunii întoarcerii în patrie a fermierilor polonezi, diplomații și-au îndreptat atenția către organizarea plecărilor din Lupeni.

Misiune de „recunoaștere" în Polonia, în 1946

Cu sprijinul noii diplomații poloneze, în iulie 1946, în România a fost înființată asociația de cultură și educație „Dom Polski", care, un an mai târziu, număra deja circa 5.000 de membri, dintre care 550 din Lupeni.

În acea perioadă, de transportarea minerilor din Lupeni în Polonia era interesată Uniunea Centrală a Industriei Cărbunelui de la Ministerul Industriei din Varșovia. Conform informațiilor de care dispunea Varșovia, primite de la *chargé d'affaires* polonez din București, Stefan Wengier, în Lupeni

locuiau 150 de familii poloneze (în jur de 900 de persoane), cetățeni români, cei mai mulți dintre ei fiind hotărâți să se întoarcă în Polonia.

Polonezii din Lupeni și-au declarat, așadar, disponibilitatea de a trimite o delegație în Polonia, pentru a vedea care sunt condițiile de trai și de muncă. În acel moment, însă, pentru Varșovia era prioritară întoarcerea în țară a polonezilor

Fotografie-document: vagonete cu cărbune la Lupeni, în 1940

din Bucovina. În plus, autoritățile românești se temeau de efectele economice pe care le putea avea plecarea bruscă din Lupeni a câtorva sute de mineri polonezi.

La sedința „Dom Polski" din Lupeni, din septembrie 1946, a fost aleasă o delegație care a plecat în Polonia în „recunoaștere" (Jan Ciemięga, Władysław Ciemięga, Władysław Andruszek) și care s-a întors de acolo plină de optimism. La rândul său, delegatul din Polonia care urma să vină în Lupeni era directorul filialei CZPW [Direcția Centrală al Industriei Cărbunelui] în Ruda Śląska din Silezia Superioară, Ignacy Apt.

O lună mai târziu a fost înregistrat un progres remarcabil în discuțiile cu partea română privind chestiunea reîntorcerii polonezilor, pe 22 octombrie, Stefan Wengierow informându-și conaționalii din Lupeni că primul transport spre Polonia va avea loc pe 10 noiembrie, iar următorul, cel mai probabil pe 25 noiembrie, veste primită cu entuziasm.

Condițiile plecării

În lista plecărilor nu se puteau înscrie soții polonezelor care aveau naționalitate germană. Puteau fi luate bunurile mobile, instrumentele de muncă, însă nu era încă reglementată chestiunea animalelor și a banilor. A rămas nerezolvată, de asemenea, problema onorării în Polonia a drepturilor sociale dobândite de mineri în România (pensii, indemnizații). La acel moment, pe listele cu plecări se înscriseseră 160 de mineri și 325 de pensionari.

Perspectiva obținerii fără probleme a unui loc de muncă, a unei locuințe în clădiri solide construite de nemți, a unor salarii mai mari decât în România, precum și a asistenței sociale era ademenitoare. După cum s-a dovedit însă, în următorul transport, care a părăsit România pe 13 noiembrie 1946, nu erau mineri din Lupeni. Asta, pentru că autoritățile poloneze au cedat rugăminții Partidului Comunist Român de a suspenda emigrarea polonezilor pe perioada iernii, când crește cererea de cărbune. Varșovia i-a propus părții române, în schimb, trimiterea cu un tren special a 200 de tone de cocs polonez și 500 de tone de zahăr drept compensare.

Se înmulțesc problemele birocratice

La sfârșitul lunii ianuarie 1947, directorul Ignacy Apt a sosit în Lupeni. Conform informațiilor furnizate de el, minerii polonezi erau în continuare hotarâți să se întoarcă în Polonia. I-a descris ca fiind oameni simpli, mai degrabă săraci, legați ideologic de identitatea poloneză și de mișcarea de stânga, fapt pentru care jucau un rol de frunte în mișcarea sindicală locală. La scurt timp a apărut și termenul următorului transport din Lupeni – 10 aprilie 1947. Nici acesta, însă, nu a fost respectat. De data aceasta a fost vina părții poloneze, pentru că apăruseră discuții legate de traseul trenului – dacă va trece prin Ungaria și Cehoslovacia, ca majoritatea trenurilor precedente dinspre România, sau prin Uniunea Sovietică – ca în cazul trenurilor care plecau din Bucovina de Nord. Cel de-al doilea traseu era mai scurt doar în aparență, necesitând, în schimb, transbordarea de două ori a oamenilor și a bunurilor (inclusiv a animalelor) din cauza șinelor diferite și a necesității aferente de a mări rațiile. Pe lângă asta, fabricile de zahăr poloneze au refuzat să le dea românilor zahăr.

La rândul lor, românii au început să opună rezistență polonezilor în legătură cu scoaterea din țară a bunurilor migranților și a economiilor lor personale. Se înmulțeau problemele birocratice. În această situație, singura bucurie pentru polonezii din Lupeni au fost cele 250 de kilograme de daruri (ciocolată, zahăr, lapte, conserve cu șuncă) primite din Polonia. În schimb, în mai 1947 a plecat din Polonia spre România cocsul promis.

„Starea generală este una de disperare totală"

Anularea plecării din aprilie a nemulțumit foarte mult polonezii din Lupeni. Scrisoarea adresată Direcției din Ruda Śląska consemnează: „Starea generală este una de disperare totală. Oamenii plâng, înjură, răbufnesc împotriva tuturor – atât împotriva noastră, cât și a celor de la București [...] Am ajuns într-un moment de răscruce în situația asta atât de disperată, apărută fără vina noastră. Minerii se adună în grupuri mari și, pentru a forța plecarea, au de gând să nu mai vină la muncă. Dacă repatrierea nu va avea loc în cel mai scurt timp, cine știe la ce se poate ajunge [...] Oamenii nu au sădit nimic în grădini, de aceea sunt nevoiți să cumpere totul, iar prețurile sunt pur și simplu astronomice, inaccesibile raportat la salarii. La Lupeni au mai venit și câteva familii de mineri și meșteșugari din localitățile din apropriere, care au rude aici. Nu au nici bani și nici unde munci. Momentan stau la rude, dar nici ele nu-i pot ține la ei cu lunile, fiind lăsați în voia sorții și trăind împovărați de sărăcie și nevoi. Acești oameni sărmani stau la noi deja de 2-3 luni. Adevărul e că au primit ajutor material pe termen scurt, dar le-a ajuns doar pe câteva zile".

Datele de plecare se tot modifică

Pe 22 iunie 1947, Wengierow i-a informat pe directorul Apt și sediul din Varșovia că noul termen de plecare a emigranților a fost stabilit ca fiind 10 iulie 1947. Călătoria urma să aibă loc în vagoane românești, prin Ungaria și Cehoslovacia. Urmau să fie transportate 321 de persoane (34 de mineri subterani, 80 de meșteșugari și lucrători din mine,

26 de pensionari, 70 de femei și 111 copii). În Polonia, pe mineri și familiile acestora îi așteptau blocuri în Kędzierzyn, Silezia de la Opole, aflate pe strada Powstańców Śląskich, adică într-un oraș care până în 1945 aparținuse germanilor (în germ. *Kandrzinm* din 1934 *Heydebreck*).

Conform dorinței minerilor, toți urmau să locuiască în același cartier. Anterior era planificată oferirea acelor apartamente celor care se întorceau din Franța, însă decizia a fost schimbată și acestea au fost rezervate pentru polonezii din Lupeni. Minerii urmau să lucreze în minele din Bytom (până în 1945, *Beuthen* în Germania) și în Ruda Śląska.

Cu toate acestea, permanentele modificări ale datei de plecare din Lupeni spre Polonia puneau îndeplinirea acestor promisiuni sub semnul întrebării, mai ales că și acum situația s-a repetat și nu a mai ajuns niciun tren din Lupeni în Polonia în iulie 1947.

Plecarea, în sfârșit: 17 august 1947

Primul mult așteptat transport cu polonezi din Lupeni, în vagoane românești, a plecat abia pe 17 august 1947. Două zile mai târziu a intrat pe teritoriul Ungariei, iar pe 21 august a intrat în Cehoslovacia, în localitatea Parkany din Slovacia, la prânz ajungând la Brno. În Międzylesie, la granița dintre Polonia și Cehoslovacia, a ajuns pe 23 august, ca o zi mai târziu, pe 24 august, să sosească în Kędzierzyn. Era vorba de 30 de vagoane, în care sosiseră, conform informațiilor furnizate de directorul Apt, 310 persoane (75 de familii), dintre care 95 de persoane „lucrătoare". Printre cei din urmă erau 55 angajați la Lupeni sub pământ, iar 40 la suprafață. Mai erau și 13 văduve, 30 de femei care aveau peste 21 de ani (majoritatea lucrătoare ale unei fabrici de mătase artificială), iar printre cei 94 de copii de până la 21 de ani erau 46 de băieți și 48 de fete.

Din raportul unei persoane care a primit compatrioți din Lupeni în Polonia: „Acest transport este o adevărată întruchipare a sărăciei. A venit fără doctor, fără provizii, fără bucătărie, fără vagon sanitar. În acest transport, pe teritoriul ceh a murit un copil, adus apoi la Międzylesie și îngropat aici. E vorba de emigrările de până la 1914. În general, un grup destul de liniștit".

Muncitorii subterani și cei de la suprafață trebuiau să fie angajați la mina „Bobrek" din Bytom. Calvarul reîntoarcerii în țară a primului val de polonezi din Lupeni luase sfârșit, în cele din urmă.

Reținerea autorităților românești: minerii polonezi erau „foarte bine informați din punct de vedere politic"

În timpul unor noi discuții polono-române legate de întoarcerea polonezilor acasă, pe care, din septembrie 1947, le purta deja ambasadorul polonez Piotr Szymański, o nouă dificultate pentru partea poloneză a fost adoptarea de către autoritățile românești, pe 15 august 1947, a așa-numitelor legi de stabilizare, care introduceau schimbul valutar și obligația de a depune la bancă aurul și valuta străine, precum și interdicția de a le scoate în afara țării, lucruri care se aplicau și în cazul viitorilor emigranți. Metalele prețioase și valuta care nu au fost depuse la bancă erau supuse confiscării, fapt ce complica recuperarea

creanțelor din vânzarea imobiliarelor.

Toate acestea aveau scopul de a stabiliza economia, a reduce specula și inflația, dar și a lovi în clasele „deținătoare", cărora le era restricționat schimbul valutei. În ciuda acestor probleme, polonezii din Lupeni erau în continuare interesați de întoarcere, de aceea, în discuțiile cu românii, ambasada poloneză sublinia nevoia de forță de muncă minieră pentru punerea pe picioare a economiei poloneze.

La mijlocul lunii octombrie 1947, partea română a fost de acord cu continuarea plecărilor în grupuri de câte 150 de persoane, pentru a nu cauza opriri în lucrările de extragere a cărbunelui. Autoritățile românești operau cu aceleași argumente economice ca polonezii, atrăgând atenția că întreg procesul de producție din Lupeni depinde de munca minerilor

Instalaţii miniere în oraşul polonez Bytom (până în 1945, Beuthen în Germania)

ŚWIAT GÓRNIKA

GÓRNICY POLSCY W RUMUNII

ŚWIAT GÓRNIKA

Articol intitulat „Minerii polonezi în România" şi publicat, în aprilie 1947, în revista poloneză „Świat Górnika (Universul Minerului), dedicată extracţiilor de cărbune

polonezi, iar pe lângă asta sunt *„foarte bine informaţi din punct de vedere politic"* şi constituie nucleul organizatoric al sindicatului local al minerilor. Sindicatul susţinea planurile de emigrare ale polonezilor, însă credibilitatea sa în ochii românilor era subminată de un lucru simplu – faptul că liderii săi erau polonezi.

În discuţiile ulterioare cu românii, ambasadorul Szymański explica faptul că imposibilitatea de a scoate din ţară mijloacele financiare obţinute din vânzarea proprietăţilor ar trebui compensată cu permisiunea de a exporta animale şi bunuri (mobilă, haine etc.), în timp ce românii voiau să se limiteze doar la instrumentele necesare muncii (spre exemplu, maşini de scris, echipament medical personal, ateliere artizanale). Existau, aşadar, temeri că şi cel de-al doilea transport din Lupeni, precum şi celelalte transporturi ale polonezilor din Bucovina vor întâmpina şi ele obstacole birocratice. Au existat, bineînţeles, probleme, deşi, în cazul minerilor din Lupeni acestea au fost rezolvate „deja" în cea de-a doua săptămână a lui februarie 1948.

Al doilea transport din Lupeni: 1 februarie 1948

În cele din urmă, al doilea grup de polonezi din Lupeni, de 303 persoane, a plecat spre Polonia în 33 de vagoane româneşti pe 1 februarie 1948. Pe drum au fost ataşate încă 16 vagoane cu emigranţi din Bucovina. Transportul a ajuns la Międzylesie abia pe 10 februarie, iar la Kędzierzyn pe 12 februarie. Vagoanele cu bucovineni au fost direcţionate spre Silezia Inferioară.

Printre cei sosiţi din Lupeni se numărau 78 de familii şi 6 persoane singure. Sosiseră şi 104 copii care nu aveau încă 18 ani. Dintre mineri, 82 de persoane lucrau sub pământ, iar 5 la suprafaţă; veniseră şi 8 văduve care locuiau cu copiii lor, precum şi 5 pensionari. 48 de bărbaţi au fost repartizaţi la mina „Bobrek", iar 34, la mina „Szombierki" din Bytom. Femeile care lucrau urmau să fie angajate la fabrica de brichete de pe lângă mina „Szombierki".

Proces rapid de asimilare a polonezilor rămaşi

După plecarea celui de-al doilea transport, viaţa organizată a celor circa 200 de polonezi rămaşi în Lupeni se stingea cu repeziciune. Pentru că profesorii plecaseră în Polonia, şcoala poloneză şi-a încetat existenţa, elevii ei au fost transferaţi definitiv la şcoala românească sau cea maghiară, iar clădirea şcolii a fost transformată într-o cantină. Drept urmare, polonezii au pierdut şi spaţiile în care aveau loc activităţi culturale, fiind îngheţată astfel şi activitatea Asociaţiei „Dom Polski".

Procesul rapid de asimilare a polonezilor din Lupeni a fost influenţat şi de scrisorile, îndelung comentate, primite de la rudele şi prietenii plecaţi, care, în primii ani după plecare, erau deseori pline de păreri negative despre condiţiile de muncă şi trai. Asta, pentru că, probabil ca şi în cazul multor altor emigranţi întorşi acasă, realitatea cu care

s-au confruntat în noua patrie nu se potrivea cu ce își imaginaseră. Se mai adăugau aici și diferențele de mentalitate, tradiții și mod de viață, care creau între populația băștinașă din Silezia Superioară și cei veniți puternice tensiuni.

Dintre cei plecați, unii au cerut să revină în România

Conform datelor furnizate de autoritățile locale și de diplomația poloneză, câteva persoane din Kędzierzyn au scris scrisori către ambasada României din Varșovia cu rugămintea de a le permite să se întoarcă, scrisori care, dată fiind noua realitate politică a ambelor țări, nu au primit un răspuns pozitiv. Oamenii se plângeau de distanța prea mare – peste 50 de km – până la locul de muncă, de salariile mici, jignirile din partea vecinilor (care îi numeau „cerșetori", „țigani"). Mai mult de zece persoane disperate au încercat chiar să fugă în România, dar au fost prinse pe teritoriul Cehoslovaciei, iar alte câteva chiar au reușit să plece.

Autoritățile poloneze erau de părere că aceste acuzații erau parțial nefondate, pentru că emigranții din Lupeni aveau abilități profesionale depășite – în comparație cu cele ale silezienilor și ale celor reveniți din occident –, de aceea era normal să câștige mai puțin, distanța până la muncă era de doar 30 de kilometri (lucru care nu era adevărat), iar majoritatea pretențiilor lor proveneau, de fapt, din diferențele culturale, deși autoritățile încercau – cu mai mult sau mai puțin succes – să îi ajute.

Nemulțumirea unei părți a celor plecați sporea apatia și accelera procesul de asimilare a conaționalilor rămași la Lupeni, mulți dintre ei nemaivoind să plece în Polonia, să mențină legături strânse cu diplomația poloneză sau să facă eforturi pentru deschiderea unei școli poloneze, refuzând chiar să-și trimită copiii la școală în Polonia, pentru că se temeau că nu se vor întoarce.

Epilog

Ultimul transport de emigranți polonezi din România, constând în principal din bucovineni, a plecat la sfârșitul lui aprilie 1950. În total, în anii 1946-1950, din România au plecat spre Polonia 4.858 de foști cetățeni români. După aceea, plecările au avut loc doar individual. Conform datelor ambasadei de la București, în România rămăseseră până la 6.000 de polonezi, dintre care 4.700 erau cetățeni români.

În 1953, autoritățile românești au lichidat Asociația „Dom Polski" în toată România, iar activitatea organizatorică a minorității poloneze din Polonia a luat sfârșit. Conform recensământului din 1956, în Lupeni locuiau 311 polonezi, în 1966 – 269, în 1992 – 117, iar în 2002 – 67. Când, după căderea comunismului, a început reactivarea organizării minorității poloneze din România, spre deosebire de Bucovina, în Lupeni nu a mai existat niciun ecou, polonezii rămași în Valea Jiului fiind deja asimilați.

Și polonezii întorși în Polonia, influențați de mediul nefavorabil, au renunțat la identitatea lor culturală și s-au contopit cu peisajul locurilor unde trăiau sau au plecat în alte regiuni, neintegrându-se ca grup organizat, cum au făcut-o cei din Bucovina.

În zilele noastre, în Kędzierzyn, povestea celor peste 600 de polonezi din România a fost uitată cu desăvârșire.

Statuie a Sfintei Barbara, protectoarea minerilor, într-o încăpere care a funcţionat ca vestiar al lucrătorilor în mină; Lupeni, 2007

ABONEAZĂ-TE ȘI DESCOPERĂ Historia

în perioada 15 iulie–14 august

OFERTĂ SPECIALĂ!

Abonează-te la Historia* sau Historia + Historia SPECIAL
pe minimum 12 luni şi poți câștiga una dintre cele 40 de cărți oferite de editura Corint

CORINT

Suleyman Magnificul și Sultana Hurrem

de Erhan Afyoncu

SCANEAZĂ CODUL QR

10% EXTRA REDUCERE PENTRU STUDENȚI ȘI PENSIONARI

Pentru a beneficia de extra reducerea de 10% din prețul de abonament, trimiteți fie copia carnetului de student vizat pe anul universitar în curs, fie copia talonului de pensie pe ultima lună, la abonamente@adevarulholding.ro.

PREȚURI LA ABONAMENTE CU PÂNĂ LA 31% MAI MICI FAȚĂ DE PREȚUL LA CHIOȘC

ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro

Prin **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL** în contul SC ADEVĂRUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala DECEBAL, București, Bulevardul Unirii, nr. 64, bl. K4, scara 3 și 4, sector 3.
Cont RO70BRDE441SV58305914410

La FIRMELE DE ABONAMENTE și la TOATE OFICIILE POȘTALE

*Pentru acordarea premiilor este necesar să vă abonați la Historia sau Historia + Historia Special pe minimum 12 luni și să trimiteți copia dovezii de plată împreună cu talonul de abonament completat la SC ADEVĂRUL HOLDING SRL, București, Șos. Fabrica de Glucoză, nr. 21, sector 2, cod poștal 020331, sau email abonamente@adevarulholding.ro.
**Premiile vor fi acordate prin tragere la sorți din numărul total al abonaților din luna curentă. Detalii în regulament și pe site-ul historia.ro.

	3 luni	6 luni	12 luni
Historia (apariție lunară)	(35 lei)	(69 lei)	(126 lei)
Historia SPECIAL (apariție trimestrială)		6 luni	12 luni
		(19 lei)	(38 lei)
Historia + Historia SPECIAL	3 luni	6 luni	12 luni
	(46 lei)	(86 lei)	(161 lei)

INTRĂ PE HISTORIA.RO PENTRU A FI LA CURENT CU OFERTELE NOASTRE DE ABONARE.

Talon de abonament Historia ☐ Historia Special ☐

Nume şi Prenume..... CNP.....

Str. ..... Nr..... , Bl....., Sc....., Et....., Ap....., Localitate.....

Judet/ Sector ....., Cod poștal ....., Telefon ..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data ..... în contul S.C. ADEVĂRUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala DECEBAL, București, Bulevardul Unirii, nr. 64, bl. K4, scara 3 și 4, sector 3. Cont RO70BRDE441SV58305914410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Pentru abonamentele plătite cu mandat poştal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la S.C. ADEVĂRUL HOLDING S.R.L., București, Şos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poştal 020331, sau e-mail: abonamente@adevarulholding.ro.

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C. Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr.677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L printr-o cerere scrisă.

Édouard Manet, *Pescuitul*, 1861–1863, ulei pe pânză, 76,8 x 123,2 cm, The Metropolitan Museum of Art, New York

Păcatul lui Édouard Manet

DE COSMIN UNGUREANU

Édouard Manet (1832-1883) este, incontestabil, unul dintre fondatorii artei moderne. Lui îi revine, mai mult decât oricui, meritul de a fi dislocat arta din perimetrul tradiției academice, orientând-o către „revoluția" impresionistă. Concepția sa artistică are toate ingredientele modernității insurgente, contestare a practicilor și normelor academiste: marcat „plată" (fără preocuparea de a reda convingător volumul sau relațiile spațiale), cu o remarcabilă expresivitate a suprafeței picturale (tratată cu efecte de laviu, transparențe, dar și, pe alocuri, zone supraîncărcate, reliefate și aproape „modelate" în pastă), cu decupaje, rupturi de scară, cadraje și debalansări îndrăznețe.

Primul reflex este, așadar, acela de a-l analiza pe Manet din perspectiva rupturii radicale cu trecutul. Procedând astfel, riscăm să pierdem

1.2 Annibale Carracci, *Scenă de pescuit*, c. 1595, ulei pe pânză, 136 x 253 cm, Musée du Louvre, Paris

din vedere rolul fundamental jucat, în opera sa, de pictura vechilor maeștri din veacurile XVI-XVIII. Mai evident sau mai subtil, multe dintre lucrările lui Manet, mai cu seamă în etapa de tinerețe încheiată în 1865, valorifică scheme compoziționale, preiau „citate" sau reinterpretează de-a dreptul lucrări ale unor artiști precum Tițian, Rubens, Velázquez sau Goya.

Pictură-laborator

Un asemenea exemplu este tabloul *Pescuitul* 1.1, pictat în anii 1861-1863. La prima vedere, el înfățișează un peisaj cu personaje surprinse în varii ipostaze și acțiuni. Situat la liziera unei păduri, locul este traversat de un râu, la malul căruia adastă o barcă cu trei pescari. În preajmă, un cuplu cu vestimentație anacronică se preumblă agale, în compania unui ogar, în vreme ce, pe malul opus, un copil pescuiește stingher. O asemenea tratare a unui peisaj cu personaje, la începutul anilor 1860, ar fi părut stranie atât prin configurația spațială incoerentă, cât și prin picturalitatea modulată strict cromatic, fără preocuparea reproducerii „realiste" a vegetației sau a redării efectelor atmosferice. Încă și mai frapant, personajele nu sunt angrenate într-o acțiune comună, juxtapunerea lor – dincolo de epoci și contexte istorice – părând mai degrabă contradictorie.

Paradoxal, se pare că tabloul – intitulat inițial *Insula Saint-Ouen* – ar fi fost început ca studiu după motiv pe malurile Senei, metamorfozându-se pe parcurs într-un conglomerat straniu, atopic și atemporal. Ca și în cazul *Dejunului pe iarbă*, pictat la scurt timp, *Pescuitul* este în realitate un „laborator" figurativ în care, combinând mai multe surse picturale, artistul a decantat un discurs personal stratificat, autoreferențial, centrat pe prezența stranie a celor două personaje îmbrăcate după moda secolului al XVII-lea.

Identificarea cu vechii maeștri

În sine, subiectul este împrumutat din tabloul *Scenă de pescuit* 1.2, pictat de Annibale Caracci către 1595, pe care Manet îl va fi contemplat îndeaproape la Luvru[1]. Cel mai probabil, de acolo a preluat formatul, structura compozițională, conformația peisajului și motivul bărcii cu pescari. Pe această configurație preliminară a grefat ulterior elemente disparate din două tablouri de Peter Paul Rubens, studiate însă indirect, după gravuri.

Astfel, din *Peisajul cu curcubeu* 1.3 își apropriază motivul curcubeului din partea stângă, precum și ogarul din prim-plan, în vreme ce din tabloul *Peisaj cu castel* 1.4 preia, identic în impostare și gest, cuplul anacronic din extremitatea dreaptă[2].

În acest conglomerat baroc-modern, Manet intervine autoreferențial, inserându-se în propriul tablou ca „actor" într-o intrigă picturală la prima vedere neclară. Spre deosebire de restul personajelor, figurate cu o evidentă aparență contemporană, artistul se auto-portretizează – contrariant – ca „personaj" din secolul al XVII-lea, costumat ca atare și însoțit de o tânără deghizată în mod similar. Străin de propria epocă și în propriul tablou, Manet se identifică, prin urmare, cu vechii maeștri pe care îi re-interpretează, erijându-se într-un „Rubens" al timpurilor moderne, însoțit de partenera sa, costumată la rându-i ca Hélène Fourment, soția marelui pictor flamand. Modelul pentru acest dublu rol îl furnizează, de altfel, Rubens însuși, într-un autoportret de familie databil în 1639 1.5. Promenada pe malul râului se transformă astfel într-o incursiune, „în familie", în meandrele picturii și pe teritoriul istoriei artei, pe care Manet și le apropriază, „traducându-le" într-un limbaj modern[3]. Cum se explică, însă, implicarea propriei familii?

„Pêcher“ (a pescui) și „pécher“ (a păcătui)

În configurarea peisajului baroc-modern, Manet pornește de la unele studii după motiv, în natură, practicate pe atunci de numeroși pictori francezi contestatari ai tradiției academiste. Deși avea el însuși ambiția de a moderniza arta, Manet pictează peisajul în atelier, ba chiar modificându-l substanțial, opțiune tranșantă în favoarea dimensiunii intelectuale a actului pictural, ca opusă practicii senzoriale a pictării în *plein-air*.

Insula Saint-Ouen, teritoriul de la care nu întâmplător pornește, se afla în apropiere de Gennevillers, unde familia Manet deținea o proprietate de mai bine de două secole. Rivalizând cu vechii maeștri, artistul invadează astfel lumea lor pre-modernă cu propriul spațiu familiar. Pe de altă parte, titlul tabloului, *Pescuitul*, indicând o componentă secundară a imaginii, pare să fi fost ales cu intenția ocultării semnificației reale. În definitiv, Manet era mult prea subtil și ironic pentru ca legătura dintre imagine și titlu să nu profite de omonimia dintre verbele „pêcher“ (a pescui) și „pécher“ (a păcătui). Care să fie, însă, „păcatul“ mărturisit?

Însoțitoarea personajului „Manet-Rubens“ este pianista de origine olandeză Suzanne Leenhof, partenera încă din 1850 a artistului. Copilul lor, născut în 1852, nu era încă recunoscut de tată. Botezat Leon Koelin Leenhof, trecea drept fratele mai mic al Suzanei, pe care ea îl creștea singură. Tăinuind ani la rând acest păcat de tinerețe, Manet urma să și-l asume în mod legal abia după moartea tatălui său, sever magistrat de carieră, survenită în septembrie 1862. În anul următor, cei doi se căsătoresc, deși fără asumarea paternității, conferind astfel un cadrul legal conviețuirii ca familie[4].

Leon

Dacă tabloul lui Manet era menit să-i semnalizeze voalat complicata relație conjugală – inclusiv prin prezența câinelui, conotat în termenii fidelității – atunci copilul pescar, izolat pe celălalt mal, este chiar Leon, a cărui vârstă corespunde conformației copilului din imagine. De altfel, către el se îndreaptă indexul artistului din tablou și spre el se întorc privirile cuplului, ocolind barca cu cei trei pescari (moderni), posibilă aluzie la „năvodul“ opiniei publice. Se explică astfel și alegerea insulei Saint-Quen, în proximitatea domeniului familial de la Genneviller, ca matrice a teritoriului în care Manet își introduce iubita și copilul, legitimându-i ca parte a familiei extinse[5].

il. 3 Schelte Adamsz. Bolswert (reproducere după Rubens), *Peisaj cu curcubeu*, 1636–1659, gravură în dăltiță, 33,7 x 45,5 cm, Rijksmuseum, Amsterdam

il. 4 Schelte Adamsz. Bolswert (reproducere după Rubens), *Peisaj cu castel*, 1636–1659, gravură în dăltiță, 33,1 x 45,4 cm, Rijksmuseum, Amsterdam

În stranietatea lui derutantă, tabloul combină cele două registre ale vieții personale și profesionale ale autorului lui. El este, în același timp, o versiune modernă a peisajului arcadian din secolul al XVII-lea, configurat în jurul unui prestigiu afirmat prin raportare la Rubens, unul dintre cei mai mari artiști ai tuturor timpurilor, dar și o mărturisire voalată a culpei sociale. Iar aceste două semnificații, întrețesute, își regăsesc unitatea într-un detaliu ignorat în genere: cele două personaje nude din fundal, amplasate deasupra cuplului anacronic, în care putem recunoaște fie două făpturi silvane (bunăoară o nimfă și un satir), fie o ilustrare suplimentară, poate explicită, a păcatului inițial.

fig. 5 Peter Paul Rubens, *Autoportret cu Hélène Fourment și copilul*, c. 1639, ulei pe pânză, 203,8 x 158,1 cm, The Metropolitan Museum of Art, New York

NOTE:
1. Cesare de Seta, „Manet e i «Voyages d'Italie»", in St. Guégan (ed.), *Manet. Ritorno a Venezia*, Skira Editore, 2013, p. 54.
2. Pentru „asamblarea" acestor surse figurative, vezi Amanda Boorks-Kelly, „Édouard Manet's Fishing: Realism and the Struggle with Peter Paul Rubens", in *Bowdoin Journal of Art*, 2016, pp. 1-14.
3. Victor I. Stoichita, „Manet raconté par lui-même", in *Annales d'Histoire de l'Art & d'Archeologie*, Université Libre de Bruxelles, 1991, XIII, p. 92.
4. Charles S. Moffett, „La pêche", in F. Cachin & C.S. Moffet (eds.), *Manet 1832-1883,* The Metropolitan Museum of Art, New York, 1983, p. 72.
5. Albert Boime, *Art in the Age of Civil Struggle 1848-1871*, The University of Chicago Press, 2007, pp. 642-643.

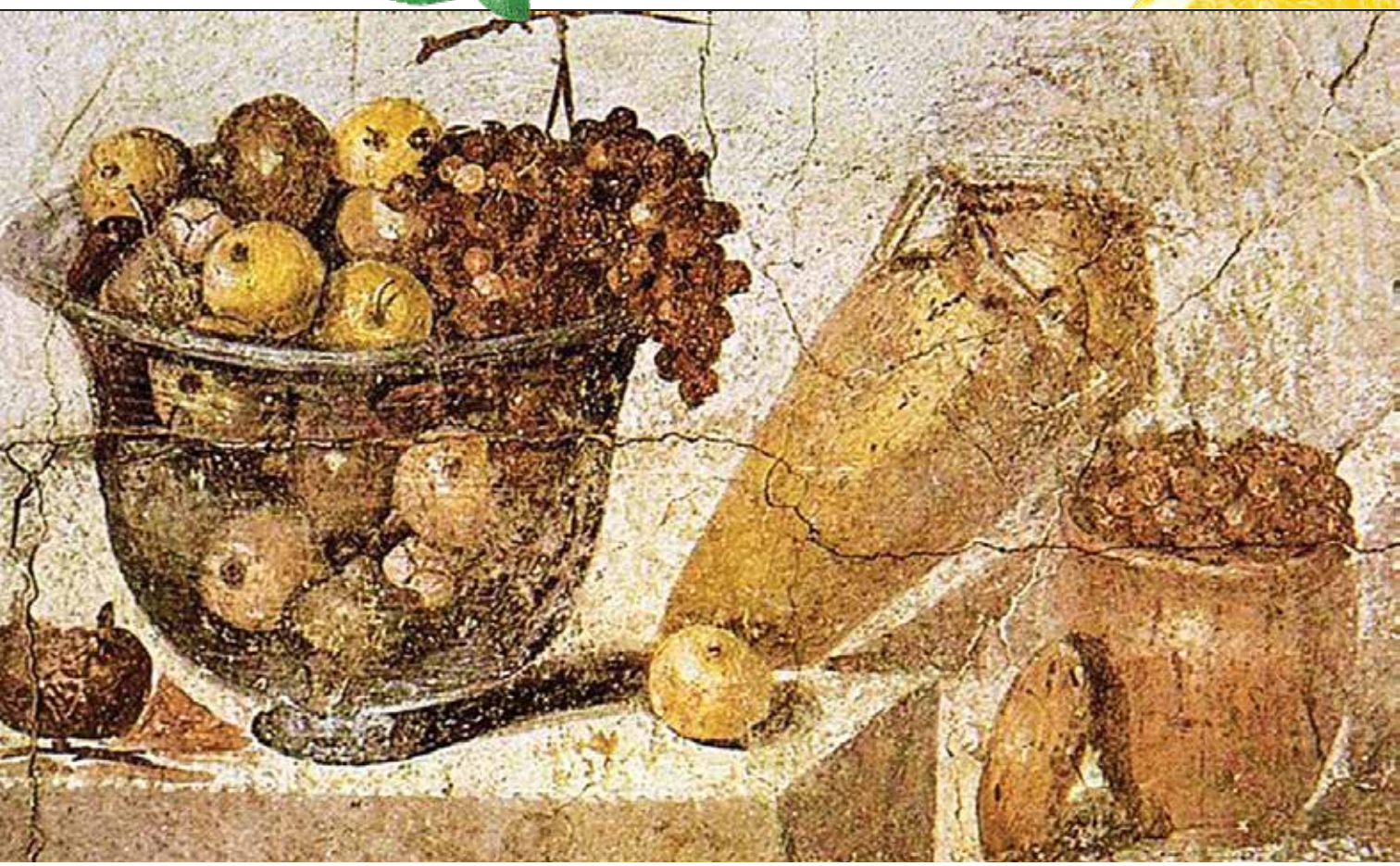

Natură moartă cu bol de fructe – frescă din casa Iulia Felix din Pompeii, anii 63-79. Citricele erau un simbol al statutului social în perioada Romei antice.

Limonada are 1000 de ani!

DE ALEXANDRU ZAHARIA | FOTO: PROFIMEDIA, GETTY IMAGES, WIKIMEDIA COMMONS

Parfumul florilor de tei plutește în aer. La fiecare colț de stradă, precupețele își vând buchetele cu levănțică. Pe câmpuri, margaretele își întorc petalele după soare... Și noi ne gândim doar la vacanță. Ce ne răcorește în zilele toride de vară, relaxați într-un șezlong, sub o umbrelă vaporoasă sau la umbra unui nuc bătrân? Un pahar cu limonadă, din fructe proaspăt stoarse, îndulcită cu miere de salcâm, ar fi tocmai potrivit.
V-ați întrebat vreodată cine a inventat limonada sau cine a băut-o prima oară? Știați că începuturile acestei licori miraculoase se află undeva în Egiptul de acum 1000 de ani? Știați că există limonadă roz? Sau că lămâiul are o istorie veche de peste 8 milioane de ani?

Cea mai veche înregistrare a strămoșului limonadei provine de pe coasta mediteraneană a Egiptului medieval. *Kashkab* era făcut din orz fermentat combinat cu mentă, ruta (planta medicinală cu flori galbene), piper negru și frunze de citron. Rețeta de bază a limonadei constă în suc de lămâie cu zahăr sau miere, diluat cu apă (după gust), pentru reducerea acidității.

Primele dovezi despre existența limonadei provin din Egiptul medieval. Nasir-I-Khusraw (1004-1070), un poet persan, originar din Tajikistanul de astăzi, a consemnat în scris viața de zi cu zi a egiptenilor. În *Safarnama* (Cartea călătoriilor), poetul menționează băutura *qatarmizat*, rezultată din amestecul sucului unei lămâi proaspăt stoarse cu trestie de zahăr (îndulcitor natural ușor de procurat). Se pare că era o băutură destul de populară, deoarece era comercializată de mulți vânzători ambulanți în piețele din întreaga țară. Prima rețetă

Culesul lămâilor în cartierul evreiesc din vechiul Damasc. Pictură de Frederic Leighton din 1873

scrisă a acestei băuturi a apărut însă abia în secolul al XIII-lea, într-o carte de bucate din lumea arabă.

Spre sfârșitul perioadei medievale, în Mongolia, începea să-și facă apariția limonada îmbogățită cu diferite tipuri de alcool (printre care și *airagh* – o băutură rezultată din fermentația laptelui), un deliciu pentru războinicii lui Ginghis Han. Și totuși, înainte de-a face limonadă, și egiptenii și mongolii aveau nevoie de... lămâi.

Când și unde au fost cultivate prima oară lămâile?

Lămâia, care stă la baza celebrei limonade și care te face să te strâmbi din cauza gustul acru intens, este fructul unei specii de copac cu frunze veșnic verzi, din familia de plante cu flori Rutaceae, originară din Asia, din nord-estul Indiei (Assam), nordul Myanmarului sau China.

Originea copacului nu este cunoscută cu exactitate, cert este însă că acesta s-a răspândit la vest în zona mediterană și la est în multe țări asiatice.

Frunze fosilizate de lămâi vechi de 8 milioane de ani

Pe măsură ce plantele de citrice s-au răspândit pe glob, lămâiul a trecut prin multe mutații și hibridizări rezultând diferite soiuri, cum ar fi portocalele, lime-ul și diferite tipuri de lămâie. Fructul acru era cunoscut de romani și există reprezentări ale lămâilor în băuturile lor, dar nu sunt dovezi scrise care să susțină acest lucru. Un studiu publicat în februarie 2018, în revista de popularizare a științei „Nature", a dezvăluit că descoperirea frunzelor fosilizate în provincia Yunnan din China demonstrează că citricele existau aici încă de la sfârșitul Miocenului, cu aproximativ 8 milioane de ani în urmă.

Citronul, asemănător lămâiei, dar puțin mai mare, cu coajă foarte groasă și cu puțină pulpă, era probabil cunoscut de vechii evrei și în întreaga Mediterană înainte de Hristos. Nu există nicio dovadă că lămâile erau consumate în pre-islam. Mozaicurile Romei și frescele din Pompei arată imagini cu citrice asemănătoare cu lămâile și portocalele.

Cea mai veche referire scrisă despre lămâi se găsește într-o carte arabă din secolul al X-lea despre agricultură, a lui Qustus al-Rumi. La sfârșitul secolului al XII-lea, Ibn Jami', medicul personal al liderului musulman Saladin, dedica lămâii un întreg tratat, aducând acest arbust în atenția locuitorilor din zona Mării Mediterane.

În Antichitate, lămâile erau atât de rare, încât regii obișnuiau să și le ofere cadou unii altora.

Cristofor Columb a dus semințe de lămâie în America

Lămâile au început să fie consumate în Europa, în sudul Italiei, nu mai târziu de secolul al II-lea d.Hr., în Roma Antică, însă, la început, nu erau cultivate pe scară largă. Ajunsă mai târziu în Persia și apoi în Irak și Egipt în jurul anului 700 d.Hr. , lămâia (în franceză denumită *limon*, în italiană *limone*, iar în arabă *laymun* sau *limun*) se regăsea deja pe scară largă în întreaga lume arabă și în regiunea mediteraneană între 1000 și 1150.

Prima cultivare la scară largă a lămâilor în Europa a început la Genova, la mijlocul secolului al XV-lea. În America, a poposit de-abia în 1493,

Grădină cu lămâi din Sicilia zilelor noastre

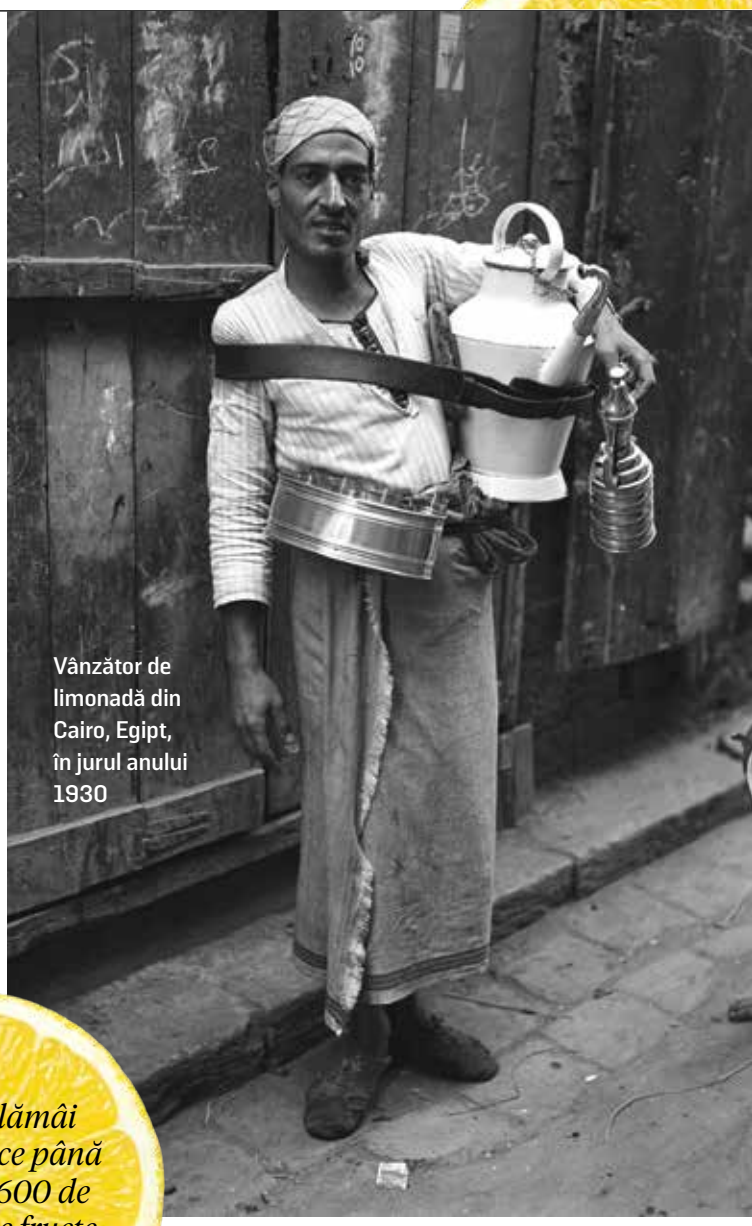

Vânzător de limonadă din Cairo, Egipt, în jurul anului 1930

Un singur lămâi poate produce până la 500 sau 600 de kilograme de fructe într-un singur an.

Primele rețete dulci-acrișoare

când Cristofor Columb a adus semințe de lămâie din călătoriile sale. Descoperirea spaniolă a Lumii Noi a ajutat la răspândirea semințelor de lămâie. În secolul al XIX-lea, lămâii erau din ce în ce mai cultivați în Florida și California.

Limonada, populară la Paris în urmă cu aproape 400 de ani

În Europa secolului al XVII-lea, limonada își făcea apariția la Paris, la 20 august 1630. Făcută din apă minerală carbogazoasă, suc de lămâie și miere, comercianții o vindeau turnând, din butoaiele purtate în spate, pahare de suc mușteriilor însetați. Limonada a devenit atât de căutată la Paris încât, în 1676, vânzătorii au format chiar o uniune comercială numită „Compagnie de Limonadiers".

Contribuția Marii Britanii la succesul limonadei a venit prin intermediul chimistului Joseph Priestley, care a inventat un aparat folosit la producerea sifonului. În 1780, Johann Schweppe, un bijutier germano-elvețian, dezvoltase și el o nouă metodă de carbonatare folosind o pompă de compresie care eficientiza îmbutelierea și producția de masă.

Rețeta predominantă în SUA, Canada și India este limonada tulbure, cunoscută și ca limonada tradițională sau de modă veche. În Australia este necarbogazoasă, făcută cu suc proaspăt de lămâie și, în general, consumată rece. Limonada tulbure poate fi servită și fierbinte ca remediu pentru dureri în gât. Pentru a câștiga bani pe timp de vară, copiii din cartierele americane și canadiene înființează standuri unde vând limonadă. Conceptul a devenit iconic pentru tineretul american, pe timp de vară.

La Paris, dar și în alte metropole europene, „limonada la ceașcă" era băutura stradală preferată a orășenilor, poate cea mai veche formă a faimosului stand de limonadă din

Tineri antreprenori americani. Stand de limonadă din 1945

America. Băutura s-a răspândit și în Lumea Nouă (din America de Nord și Sud până în Australia), datorită expedițiilor și călătorilor europeni. În America, limonada s-a bucurat de popularitate, abundența trestiei de zahăr transformând-o într-o băutură foarte ieftină.

În cartea de bucate *The Virginia Housewife* de Mary Randolph, publicată în 1824, apărea o rețetă de limonadă de consistența unei creme, deoarece conținea și ouă. Autoarea scria: „Se taie coaja galbenă foarte subțire de la patru lămâi, se pune într-un litru de smântână proaspătă și se fierbe. Se stoarce și se strecoară sucul rezultat de la o lămâie și se adaugă zahăr pudră. Când crema este destul de rece, se amestecă cele două compoziții, la care se mai adaugă zahăr dacă nu este suficient de dulce".

Alternativă la băuturile alcoolice, interzise în America anilor 1800

În anii 1870, limonada a jucat un rol important în Statele Unite, fiind o alternativă la băuturile alcoolice considerate nocive. Lucy Webb Hayes, Prima Doamnă a Americii în acea perioadă, a fost o prohibiționistă vehementă care a încercat să interzică orice băutură în Casa Albă și i s-a dat în batjocură porecla „Lemonade Lucy".

Popularitatea băuturii a crescut vertiginos și datorită comerțului cu gheață, la modă pe continentul american. Gheața devenea din ce în ce mai ieftină și mai accesibilă pentru oamenii de rând, care puteau acum să savureze cu ușurință o băutură rece într-o zi fierbinte, preferată fiind limonada.

Istoria limonadei roz, între legendă și adevăr

În 1879, în publicația „West Virginia Wheeling Register," apărea menționată limonada roz. Nu se știe exact când, unde sau cine a inventat limonada roz, dar există două povești fascinante. În prima poveste, protagonist a fost un celebru promotor de circ pe nume Henry E. Allott, faimos în toată țara.

Povestea acestuia este menționată într-o publicație din 1913. Se spune că, la 1872, pe când Allott avea doar 14 ani, era responsabil de un stand pentru un circ ambulant. Combinația de băuturi și bomboane vândute spectatorilor i-a asigurat succesul financiar. În timp ce ducea o găleată plină cu bomboane roșii cu scorțișoară, le-a scăpat accidental într-un recipient cu limonadă proaspătă. Bomboanele au început să se dizolve și să transforme culoarea băuturii în roz-roșcat. Respectând motto-ul circului, „spectacolul trebuie să continue", Allott a vândut limonada astfel obținută și, spre surprinderea sa, amestecul neobișnuit a avut mare succes. De atunci, limonada roz a devenit o atracție în plus a circului și a continuat să fie una dintre cele mai bine vândute băuturi.

A doua origine posibilă provine din biografia îmblânzitorului de lei George Conklin, scrisă de Harvey W. Root. În această carte se pretinde că fratele lui Conklin, Pete, a fost inițiatorul băuturii roz. Într-o zi, lui Pete, care lucra ca vânzător ambulant, i s-a cerut să imite un clovn și s-a descurcat destul de bine, așa că a vrut să fie plătit precum clovnii, însă a fost refuzat. Acest lucru l-a înfuriat și, în cele din urmă, l-a determinat să plece de la circ, luând cu el și

standul de băuturi răcoritoare. Într-o zi extrem de călduroasă, Pete a rămas fără apă pentru limonada lui, iar la stand continuau să se așeze la coadă zeci de oameni. Panicat, a fugit într-un cort din apropiere, al unuia dintre prietenii săi clovni, pe care l-a văzut storcând colanții roșii într-o găleată cu apă. Vopseaua ieftină a colanților dăduse apei culoarea roz. Se pare că Pete a smuls găleata cu apă și a folosit-o la prepararea băuturii așteptate de către mulțimea însetată, pretinzând că este limonadă cu aromă de căpșune.

De la limonada roz, la limonada congelată

Deși aceste povești sunt interesante și ne stârnesc imaginația, adevărul este că limonada amestecată cu fructe proaspete (pepene, căpșune, zmeură, rodie) nu este o invenție americană, ci se consumă de sute de ani peste tot în lume. Cu toate acestea, meritul pentru popularizarea acestui soi de limonadă poate fi atribuit circului.

Există și o explicație științifică pentru faptul că limonada roz a devenit extrem de apreciată. Psihologii sunt de părere că nu aroma îi atrage pe oameni, ci culoarea. Rozul este o culoare relaxantă care calmează, mai ales în zilele fierbinți de vară. Astăzi, limonada roz cumpărată din magazin este (deloc surprinzător) colorată cu suc concentrat de struguri sau cu diverși coloranți alimentari.

Începând cu anii 1950, concentratul congelat de limonadă s-a răspândit extrem de repede, fiindcă tot mai mulți oameni îl puteau folosi cu ușurință acasă. Această tendință persistă și în zilele noastre, deși acum există mai multe opțiuni de arome, limonada comercializându-se pe tot parcursul anului.

Limonada cu sare, suc de ghimbir, șofran și apă de trandafiri

Limonada limpede se găsește predominant în Marea Britanie, Irlanda, Africa de Sud și este o băutură carbogazoasă, cu aromă de lămâie. Schweppes, R. White's Lemonade și C&C sunt mărci celebre prin supermarketuri, chiar dacă magazinele au de obicei și o limonadă sub marcă proprie.

Dar există și limonadă maro! În Ulster, provincia nordică a Irlandei, limonada brună este amestecată cu zahăr brun. O variantă din Venezuela conține trestie de zahăr și lime, în India și Pakistan, limonada este cunoscută sub numele de *nimbu paani*, iar în Bangladesh limonadele pot conține sare ori suc de ghimbir. Tot în această regiune, *Shikanjvi* este o limonadă tradițională adeseori aromată cu șofran, chimen și alte condimente.

Limonana, un tip de limonadă făcută din suc de lămâie proaspăt stors și frunze de mentă, este o băutură de vară în Orientul Mijlociu. Este servită în Damasc, Siria, fiind preparată cu frunze întregi de mentă, sirop cu aromă de mentă sau piure de frunze de mentă, peste care se pot adăuga cuburi de gheață.

În Africa de Nord, băutura *cherbat* este făcută din lămâie, mentă și apă de trandafiri. *Switcha* este o versiune a acestei băuturi în Bahamas, cu lime în loc de lămâi. În Franța, se obinuiește ca restaurantele să ofere *citron pressé*, o versiune neamestecată de limonadă, în care clientului i se dau separat suc de lămâie, sirop și apă pentru a-și definitiva singur rețeta, ingredientele fiind amestecate în funcție de gusturi și de preferințe.

Prințul Charles al Marii Britanii bea limonadă la doză după un meci de polo la Palm Beach, Florida, în ianuarie 1980

„Când viața îți dă lămâi, fă limonadă"

Dale Carnegie,
scriitor american, pionier al dezvoltării personale

Limonada de-acasă: cu suc de ananas sau de zmeură

Limonada servită în România poate fi savurată cu zahăr sau cu miere, în diverse combinații în care pot fi adăugate ghimbir, frunze de mentă, suc de ananas, zmeură, grepfrut sau felii de portocală. O băutură absolut delicioasă și parfumată, în special în sezonul estival!

Nu există rețetă perfectă pentru limonadă, poate de aceea cea mai bună limonadă este cea făcută în casă, din lămâi proaspăt stoarse, la care se adaugă apă plată sau carbogazoasă, îndulcită după preferințe, asezonată cu frunze de mentă, culese din grădină. Este ideală în zilele toride de vară, alături de o felie de prăjitură Albă ca Zăpada (sau Lămâiță, cum i mai se zice popular), deoarece foile sunt umplute cu o cremă de lămâie.

Un lucru este cert: fie că vă aflați acasă, într-un hamac odihnitor sau la terasa restaurantului preferat, ori pe una dintre plajele exotice ale lumii, limonada răcorește orice suflet însetat, într-o zi cu peste 35 de grade Celsius... la umbră.

130
de pagini de călătorii

Historia

DIGITAL

EXCLUSIV ONLINE

poate fi achiziționată din Paydemic

Scanează QR Code-ul!

O poveste adevărată din Catalonia

LA CINEMA

Inspirat din viața familiei regizoarei și realizat numai cu actori neprofesioniști cu vârste cuprinse între 5 și 80 de ani, Alcarràs spune povestea familiei de fermieri Solé, dintr-un mic sat din regiunea Catalonia, Alcarràs. Anul surprins în film poate fi ultimul în care cele trei generații își petrec timpul împreună, culegând piersici din livada familiei. Noile planuri pentru teren, care includ tăierea piersicilor și instalarea de panouri solare, provoacă o ruptură în această familie mare, unită, tulburată de un viitor incert. Producția regizată de Carla Simón a câștigat Ursul de Aur la Festivalul Internațional de Film de la Berlin, ediția 2022.

Audiții pentru Nicolae Ceaușescu

LA CINEMA | DIN 29 IULIE

La limita dintre ficțiune și documentar, Pentru mine tu ești Ceaușescu aduce în fața camerei tineri între 15 și 22 de ani, provenind din medii diferite, care participă la audiții pentru rolul lui Nicolae Ceaușescu în tinerețe, la mijlocul anilor 1930, încercând să găsească motivația din spatele acțiunilor sale. Adolescenții transformă în ficțiune o serie de documente oficiale și se raportează la tânărul comunist ca la un personaj, fără idei preconcepute, însușindu-și caracteristicile sale în funcție de pasiunile lor, prin prisma clișeelor din cinematografia comercială. Producția creionează un portret al noii generații și o imagine a moștenirii trecutului, acum când rețelele de socializare au la bază aceeași dorință de preamărire specifică anilor '30.

Destinul lui Mihai Viteazul

LA CINEMA

Filmul Mihai Viteazul: Prințul intrat în legenda Europei prezintă amintirile domnitorului (Denis Ștefan), care călătorește în timp alături de soția sa, Doamna Stanca (Mihaela Mihai). Asistăm la povestea voievodului care a cucerit încrederea marilor conducători ai epocii, înainte să împlinească vârsta de 40 de ani. Mihai este prins între dorința de a uni românii, rugăciunile mamei, Tudora (Maia Morgenstern), care se călugărește pentru a se ruga pentru victoriile sale, lupta de încurajare a prietenului, confidentului și tovarășului său, Căpitanul Maldăr (Aurelian Man), și zbuciumul sălbatic al dedicatei lui soții Stanca, rămasă singură, care îl urmărește inconștient, până la final.
Producția se bazează pe documente și declarații în premieră ale profesorului Vasile Oltean, teologul care a descoperit un manuscris rar despre Mihai Viteazul și obiecte care au aparținut domnitorului.

Explorarea necunoscutului

LA CINEMA | DIN 29 IULIE

Descoperiți extraordinara poveste a tinerilor membri ai grupului de speologi din Piemont, care, cunoscând deja toate peșterile din nordul Italiei, schimbă direcția în august 1961 și decid să pornească înspre sud, ca să ajungă la peșteri care n-au mai fost explorate vreodată.
Producția Grota, a lui Michelangelo Frammartino, este o dramatizare fără dialog și, în același timp, o meditație emoționantă asupra trecerii timpului.

EXPO | DE ADINA SCORŢESCU

Istoria costumului popular

MUZEUL MILITAR NAȚIONAL „REGELE FERDINAND I", BUCUREȘTI
PÂNĂ PE 30 SEPTEMBRIE

Expoziția „Costumul popular – simbol al identității naționale" reunește piese vestimentare și obiecte cu caracter popular din diferite zone geografice ale țării aflate în patrimoniul muzeului, multe dintre acestea fiind arătate publicului pentru prima dată. Puteți admira piese din costumul popular românesc care au aparținut reginelor Elisabeta, Maria și altor membri ai familiei regale a României, precum și unor oameni care au dat dovadă de eroism și putere de sacrificiu: Ecaterina Teodoroiu și Vasile Chilian, conducătorul grupului de rezistență în fața ocupantului străin în Primul Război Mondial, Maria Manciulea și Lucreția Canja, eroinele de la Olt, Victor Popescu și atâția alții.

O narațiune cartografică

CASA FILIPESCU-CESIANU, BUCUREȘTI
PÂNĂ PE 21 AUGUST

Natura umană a fost întotdeauna preocupată să exploreze. Curiozitatea și siguranța legată de împrejurimi au reprezentat începutul călătoriei noastre de exploratori.
Expoziția „Cartografii simbolice. Geografie. Astronomie. Biologie" dorește să includă într-o reprezentare comună ceea ce natura umană înțelege să exploreze prin trei mari trasee de care este preocupată și atașată, cuprinse în ceea ce numim Geografie, Astronomie și Biologie. „Să încercăm să le privim și să le urmărim ca preocupare sincronă a marii aventuri umane de a se cunoaște. Toate trei au pornit în același timp deoarece și anticii erau preocupați de astronomie și biologie, însă tehnologia ultimului veac ne-a scos din clar-obscurul milenar și numai, după ce am reușit să depășim cu ușurință barierele geografice ale lumii în care trăim", spune Adrian Majuru, istoric, antropolog și curator al acestei expoziții.

Fotografii din Transilvania

CASA FRIEDRICH TEUTSCH, SIBIU
PÂNĂ PE 25 OCTOMBRIE

Expoziția „STRĂIN : FAMILIAR. Sibiu: Brașov. Două orașe în Transilvania" prezintă lucrările alb-negru realizate de fotograful berlinez Jürgen van Buer în timpul mai multor călătorii în Transilvania, în perioada 2014 - 2018. Prima „stație" a expoziției, München, este completată cu texte și înregistrări video care pot fi accesate virtual.
Ceea ce era inițial străin poate deveni curând familiar, în timp ce familiarul poate apărea străin. Fotografiile lui van Buer combină ambele aspecte. Oare imaginile surprinse de un străin sunt familiare unui brașovean sau unui sibian?

De la *Scrisoarea lui Neacșu* la realitatea augmentată

MUZEUL DE ARTĂ BRAȘOV
PÂNĂ PE 31 AUGUST

„De la Neacșu la Augmented Reality" este un proiect multimedia care folosește animație 3D și 2D, sunet și realitate augmentată pentru a ilustra poeme sau fragmente de proză scrise de 15 autori contemporani.
Proiectul, creat anul trecut, celebrează 500 de ani de la crearea primului document scris atestat în limba română, „Scrisoarea lui Neacșu de la Câmpulung", punând accentul pe creația scrisă contemporană. Ansamblul se deschide cu o invitație la o relectură a „Scrisorii lui Neacșu", semnată de către Dan Alexe.

O investigație asupra Holocaustului și a Marii Terori

TĂRÂMUL MORȚII

AUTOR: TIMOTHY SNYDER

EDITURA HUMANITAS

NUMĂR DE PAGINI: 592

HUMANITAS.RO

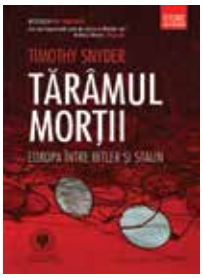

În Tărâmul morții, reputatul istoric Timothy Snyder oferă o inedită investigație asupra locurilor în care europenii au fost omorâți cu milioanele și o temeinică explicație a motivelor și metodelor folosite de Hitler și Stalin. El stabilește locul și cronologia istoriei Holocaustului, de care a fost responsabil Hitler, și a Marii Terori, de care s-a făcut vinovat Stalin, prezintă pentru prima dată episoade uitate ale masacrelor naziste și sovietice și vine cu o nouă viziune asupra relațiilor dintre cele două regimuri. Valorificând istoriografia problemei și sursele primare create în toate limbile importante, Snyder acordă o atenție specială și mărturiilor care provin chiar de la victime: scrisori trimise celor de acasă, petice de hârtie aruncate din tren, însemnări zilnice descoperite asupra celor uciși.

Povestea unui star

CHRISTIAN DIOR. POVESTEA UNEI VIEȚI

AUTOARE: MARIE-FRANCE POCHNA

EDITURA RAO

NUMĂR DE PAGINI: 464

WWW.RAOBOOKS.COM

Născut sub o stea norocoasă, în timpul acelei unice Belle Époque, Christian Dior a avut o copilărie magică. Apoi, în adolescență, s-a lăsat vrăjit de nebunii ani '20, când a trăit o viață boemă alături de artiști și scriitori geniali care își șlefuiau talentul sub ochii deja experimentaților Jean Cocteau și Max Jacob. Drumul său prin Marea Criză, urmată de falimentul familiei, și ulterior prin perioada războiului și a Ocupației l-a condus pe nesimțite către frumos. Și către succes.

Principesa Ileana, un destin aparte

ILEANA, PRINCIPESA ROMÂNIEI

AUTOARE: DIANA MANDACHE

EDITURA CORINT

NUMĂR DE PAGINI: 304

EDITURACORINT.RO

Ileana a fost ultima principesă născută în Regat, cea mai mică fiică a cuplului princiar Ferdinand și Maria, pe 5 ianuarie 1909. În 1931, Ileana s-a căsătorit cu Anton (Tony), arhiducele de Austria, din dinastia Habsburg, și au avut șase copii. Pacea tinerei familii stabilite în castelul Sonnberg a fost tulburată de ascensiunea lui Hitler și de anexarea Austriei în 1938. Complicațiile provocate de război au determinat familia arhiducală să-și trimită în 1943 la școli din România copiii mai mari – Ștefan, Minola, Sandi. Ileana și copiii mici – Niki, Magi, Herzi s-au întors și ei în România, la Bran, în martie 1944. Ileana fusese infirmieră în spitalul improvizat în castelul Sonnberg. Avea să înființeze și la Bran un spital, numit „Inima Reginei", datorită apropierii de noul loc de odihnă al inimii mamei sale, Regina Maria. În iulie 1944 a ajuns la Bran și Anton, după ce Hitler s-a debarasat de ofițerii din familiile nobiliare și princiare. Ocuparea României de trupele sovietice a schimbat nu doar destinul României, ci și destinul principesei Ileana. Familia a fost nevoită să părăsească țara în ianuarie 1948 și, după un popas în Elveția, apoi în Argentina, Ileana și patru dintre copii s-au stabilit în 1950 în Statele Unite ale Americii, după ce primii doi născuți obținuseră vize de intrare în 1949. Arhiducele Anton nu a intrat niciodată în SUA și în cele din urmă au divorțat. Ileana și-a susținut până la moarte regele (Mihai) și cauza românească, pe care a făcut-o cunoscută în conferințele publice ținute peste tot în Statele Unite, dar și în Anglia. În 1967 a fost tunsă în monahism, sub numele de Maica Alexandra. Ileana a fost singurul copil al suveranilor Ferdinand și Maria care a revenit în România, după căderea Cortinei de Fier, pe 3 septembrie 1990. Avea să moară la 21 ianuarie 1991.

Arta războiului

MARI COMANDANȚI

AUTOR: BARRY STRAUSS

EDITURA POLIROM

NUMĂR DE PAGINI: 312

POLIROM.RO

Deși tacticile de luptă și armele s-au schimbat de-a lungul secolelor, războaiele din prezent nu diferă foarte mult de cele din trecut – aceasta este concluzia istoricului Barry Strauss după ani de cercetări în Italia, Franța, Grecia, Turcia și Tunisia, pe urmele celor mai mari comandanți ai lumii antice. Alexandru, Hannibal și Cezar nu au fost doar strategi de geniu, ci și oameni de stat și lideri excepționali. Au știut să privească dincolo de câmpul de luptă pentru a învăța pe cine să înfrunte, când să înceapă și când să pună capăt unui război și cum să asigure stabilitatea teritoriilor cucerite. Pornind de la dovezile arheologice și documentele consultate, Barry Strauss ne arată unde anume și-au demonstrat aceștia geniul, unde au greșit și mai ales care sunt calitățile esențiale ale unui mare lider.

TV | DE ADINA SCORŢESCU

Infuzie de mister

HISTORY CHANNEL | MARȚEA ȘI MIERCUREA, DE LA ORA 21:00

Luna iulie vine cu un nou sezon de emisiuni inedite care explorează lumea conspirațiilor, a misterelor antice și a întâmplărilor bizare, reunite sub numele de „Vara Secretelor". Alăturați-vă actorului William Shatner în episoade noi din seria Inexplicabil, în care explorează povești care au uluit omenirea timp de secole, aflați informații despre unele dintre cele mai faimoase și enigmatice capitole ale istoriei alături de Laurence Fishburne în Cele mai mari mistere ale istoriei și descoperiți mărturii inedite despre cel mai faimos eveniment legat de OZN-uri: presupusa prăbușire a unei nave extraterestre care ar fi avut loc în Roswell, New Mexico, în Roswell 75: Ultimele dovezi.

Aurul aztecilor

HISTORY CHANNEL | PREMIERA MARȚI, 2 AUGUST, DE LA ORA 22:00

Imperiul aztec a dispărut în urma cucerii spaniole a Mexicului, condusă de conchistadorul Hernan Cortes. Potrivit legendei, împăratul Montezuma și poporul său au trimis o parte din tezaur în nord, în șapte locații distincte pe pământuri care aparțin astăzi Statelor Unite. Timp de cinci secole, mii de oameni au căutat comoara lui Montezuma și cele 7 Orașe de Aur. Comoara ar fi alcătuită dintr-o cantitate enormă de lingouri de aur, argint, pietre prețioase, bijuterii și alte artefacte aztece, cu o valoare estimată la peste 3 miliarde de dolari. Seria Aurul pierdut al aztecilor urmărește aventura epică a trei familii hotărâte să rupă blestemul vechi de 500 de ani al împăratului Montezuma și să descopere comoara.

Cum sună trecutul?

VIASAT HISTORY
DUMINICA, DE LA ORA 22:00

Profesorul Bettany Hughes derulează investigații criminalistice, explorând unele dintre cele mai misterioase cazuri nerezolvate din Antichitate, aducându-ne față în față cu oameni extraordinari din trecut, pe măsură ce poveștile lor sunt scoase la lumină. Bettany folosește cele mai recente dovezi și cele mai performante metode științifice pentru a alcătui portretele detaliate ale acestor suflete de mult uitate.
Investigând momente mărețe și uneori de-a dreptul explozive din istorie, ea ne dezvăluie inclusiv cum sunau vocile pierdute ale acelor oameni.
În seria Vocile celor care nu mai sunt, echipa ei scoate la lumină secretele lui Tutankhamon și reconstituie identitățile și soarta a cinci victime făcute de Muntele Vezuviu într-unul dintre cele mai teribile dezastre naturale din toate timpurile, urmărind ce s-a întâmplat înainte și după acea erupție devastatoare.

Frumusețile neatinse ale Africii

VIASAT NATURE | ÎN FIECARE ZI DIN IULIE

Blocul tematic Safari estival ne prezintă un continent al extremelor, cu piscuri mărețe în Tanzania și Kenya, mlaștini izolate în Okavango, cele mai ridicate temperaturi de pe glob în Valea Marelui Rift în Est (unde se află cel mai activ vulcan al Africii și unele dintre cele mai populate fluvii și cele mai fertile ținuturi) și cu nesfârșitul deșert al Namibiei. Vom vizita câmpiile din Kenya, unde trăiește tribul Samburu, apoi Valea Luangwa, supranumită și „Ținutul Leilor".

Historia SPECIAL

România și lecțiile Războaielor Balcanice

Pentru România, aparent, încheierea Păcii la București din 1913 a reprezentat un important succes diplomatic și o creștere a prestigiului regional, dar faptul că ne mărisem teritoriul în urma unui război de „operetă” a avut consecințe nefaste trei ani mai târziu, când, intrând în Primul Război Mondial de partea Antantei, ne-am legănat cu iluzia unei izbânzi militare facile, lucru care, evident, nu s-a întâmplat.

De ce a intervenit România în Războaiele Balcanice? Cât de bine era înzestrată și pregătită Armata Română? Ce consecințe a avut Pacea de la București în aliațele din Balcani? Cum au privit factorii de decizie militari și politici din România schimbările geopolitice survenite după Războaiele Balcanice?

Răspunsurile la toate aceste întrebări, și la multe altele, în revista „Historia Special“, disponibilă la toate punctele de difuzare a presei.

CEA MAI RECENTĂ EDIȚIE A REVISTEI „HISTORIA SPECIAL" POATE FI ACHIZIȚIONATĂ ȘI ÎN FORMAT DIGITAL, SCANÂND QR CODE-UL ALĂTURAT.

FOTO: GETTY IMAGES

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

DIN IUNIE,
la toate punctele de difuzare a presei

Cartea
REGINA MEA
CARMEN SYLVA
de Lucreția Carandino-Platamona

PREȚ PACHET SPECIAL
39,99 LEI
numai împreună cu revista **Historia Special**, în limita stocului disponibil

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0372.130.211

noul produs digital

Historia

poate fi achiziționat din

Paydemic

scanează
QR CODE-ul!